

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ “İNEGÖL” ÖRNEĞİ

Gül Kısa

Yüksek Lisans Tezi
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi

Danışman
Prof. Dr. Bülent Bakar

İstanbul- 2024

1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ “İNEGÖL” ÖRNEĞİ

Gül Kısa

Tez Jürisi :

Prof. Dr. Bülent Bakar

(Marmara Üniversitesi)

.....

Prof. Dr. Tülay Baran

(Yeditepe Üniversitesi)

.....

Prof. Dr. Şerafettin Can Erdem

(Marmara Üniversitesi)

.....

ONAY TARİHİ:/...../20...

ETİK BEYANNAMESİ

Bu tezin kendi çalışmam olduğunu ve bu tezde yer alan tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde toplandığını ve sunulduğunu beyan ederim. Bu kuralların gerektirdiği şekilde tüm materyal ve sonuçları tam olarak atıfta bulundum ve referans gösterdim. Tezde kullanılan materyallerin telif hakkı gerektirmesi halinde gerekli izinler alınmış olup, bu tez çalışması herhangi bir intihal içermemektedir.

Bu tezin daha önce başka bir kişi tarafından yazılmış ya da yayımlanmış hiçbir materyali ya da metnini gerekli bilgilendirmenin yapıldığı durumlar dışında hiçbir bölümünü bu üniversitede ya da başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Bu durumların aksi halinde ortaya çıkabilecek her türlü yasal sorumluluğu kabul ediyorum.

Gül KISA

ÖZET

1989 BULGARİSTAN GÖÇÜ “İNEGÖL” ÖRNEĞİ

Türkiye coğrafyası ile sınırlı kalmayan Türk kültürü, Dünya üzerinde geniş bir alanda karşımıza çıkar. Bulgaristan da bu alanların en başında gelmektedir. 1989 göçü öncesi ya da süresi zarfında Bulgar nüfusunun içerisinde bulunan azınlıkların arasında büyük çoğunluğu Türk nüfusu oluşturmaktaydı. Bulgaristan’ın da dikkatini çeken bu nüfus yoğunluğu zamanla devletin asimilasyon sürecine gitmesine sebep olmuştur. Hatta başlarda burada yaşayan Türklerin Bulgar soyundan geldiğini ve Osmanlı zamanında Müslümanlaştırılmış olduklarını iddia etmiştir. Çünkü Osmanlı devletinden kalan nüfus her zaman onlar için potansiyel bir tehlikeydi ve nüfusun artışı tehdit olarak algılanıyordu.

Bulgaristan, kendi sınırları içerisinde yaşayan Müslüman-Türk nüfusunu eritme politikasıyla dini, sosyal, kültürel baskılarla yok etmeye çalışsa da başarılı olamamış, olumsuz giden politika sonucunda soydaşlarımızı göçe zorunlu bırakmıştır ve 1989 göçüyle yaşanan ızdırap son bulmuştur. Sınır kapısının açılmasıyla binlerce vizeli, vizesiz göçmen sınıra akın etmiştir. Beklenmeyen bir nüfus hareketliliği yaşanınca devlet göçmenleri ülkede 51 farklı ile dağıtmıştır. Kimi akrabasının yanına kimi devletin imkân sağladığı yerlere yerleştirilmiştir.

Bu çalışmada özetle belirtildiği gibi Türkiye Cumhuriyeti’ne gelen göçmenlerin göç öncesi, göç sırasında yaşananlar ve göç sonrası gösterilen 51 ilden biri olan ve en fazla göç almış olan Bursa İlinin İnegöl ilçesi örneği ayrıntıları ile belirtilmiştir. İnegöl’de ikamet eden muhacirlerle görüşülmüş, göç sonrası yaşanan sosyal ve kültürel etkileşim üzerine durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İnegöl, Bursa, Soydaş Kent, 1989 Göçü, Asimilasyon, Muhacir

ABSTRACT

1989 BULGARIAN MIGRATION “İNEGÖL” EXAMPLE

Turkish culture, which is not limited to Turkey's geography, appears in many countries. Bulgaria is at the top of these areas. The Turkish population constituted the majority of the minorities within the Bulgarian population before or during the 1989 immigration. This population density caught the eye of Bulgaria, and it also caused the state to go through a process of assimilation over time. It was even claimed that the Turks living here were descended from Bulgarians, and they had been Islamized during the Ottoman period. The reason for this is that the remaining population of the Ottoman Empire was always a potential danger to them, and the increase in population was perceived as a threat.

Although the Muslim-Turkish population living within the borders of Bulgaria was tried to be destroyed by religious, social, and cultural pressures through the policy of reducing it, it was not successful. As a result of this policy, our compatriots were forced to migrate, and the suffering ended with the 1989 migration. Thousands of immigrants flocked to the border, regardless of whether they had a visa or without a visa, with the opening of the border gate. When an unexpected population density occurred, the state distributed the immigrants to 51 different provinces. While some were placed with their relatives, some were placed in places provided by the state.

As briefly stated in this study, the experiences of immigrants coming to the Republic of Turkey before, during, and after migration were examined. The example of İnegöl district of Bursa province, one of the 51 provinces shown after migration and constitutes the largest population density, is stated in detail. The immigrants residing in İnegöl were interviewed, and the social and cultural interaction after migration was emphasized.

Key Words: İnegöl, Bursa, Soydaş Kent, 1989 Migration, Assimilation, Immigrant

TEŞEKKÜR

Osmanlı Devleti'nin kaybettiği savaşlar ve topraklardan sonra sürekli bir dış göç akımına şahit olunmuştur. Bu dış göçlerin en önemli sebebi siyasi nedendir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra azınlık durumuna geçen Türk-Müslüman nüfus baskı ve şiddette maruz kalmıştır. Baskılara dayanamayan Türk-Müslüman nüfusta tek kurtuluş yolunu yıllardır yaşadıkları toprakları tek edip Türkiye'ye gelmekte bulmuştur. Özellikle Balkanlardan gelen bu göç akınlarının içerisinde en dikkat çeken yüz yılı bulan dalgalar halinde, bitmek bilmeyen bir göç ve zulüm süreci yaşatan Bulgaristan göçleri olmuştur. 1989 yılına kadar sekteye uğrayan çözüm süreçleri artık yavaş yavaş rayına oturmaya başlamış, Bulgaristan Türkleri için güzel günlere kapılar aralanmıştı. Yoğun ve yorucu bir göç süreci başlamış olsa da bu dönemleri atlattıktan sonra Bulgaristan Türkleri için huzurlu günlere kavuşulmuştur.

Bulgaristan Türkleri Anadolu'nun pek çok kentine gitmiştir. Devletin gösterdiği konaklama yerlerine ya da tanıdıklarının evlerine yerleşmişlerdir. Bu kentler içerisinde konumuz olan İnegöl ilçesi de dikkat çekmektedir.

İnegöl, göçlerle bugünkü şeklini almış bir kenttir. Tarih süreci içerisinde, çeşitli göç akınları ile çok farklı ulus ve topluluklar İnegöl'e yerleşmişlerdir. Birçok dil, kültür ve sosyal yaşama ev sahipliği yapan İnegöl'ün yoğun göçe maruz kalması sadece olumsuzluk yaratmamış, çoğunlukla İnegöl ekonomisine ve sosyal hayatına katkıda bulunmuştur.

Hazırlamış olduğum bu yüksek lisans tezi, eğitim sürecinde aldığım akademik bilgilerle İnegöl ilçesinde yüz yüze yapılan sözlü tarih çalışması sonucu ortaya çıkan bir üründür. Arşiv belgeleri her ne kadar önemli bilgileri bize ulaştırırsa da yakın tarihte gerçekleşmiş göçleri bizzat şahit olmuş kişilerden dinlemek olayın ne kadar acı ve kalıcı izler bıraktığını göstermiştir.

Bulgaristan Türklerinin verdiği yaşam savaşı ve dramı gün yüzüne çıkartıp, bize bu konuda çalışmalarıyla ışık tutan eserler arasında İbrahim Kafesoğlu, Bilal Şimşir, Ayşegül İnginar Kemaloğlu gibi isimlerin önemli bir yeri vardır. Bu çalışmaların daha da artarak Türklerin yaşadığı adaletsizliklerin ve acıların duyurulması temennisiyle. Teşekkür faslına gelecek olursam, tez araştırma ve yazım sürecinde yönlendirmesi ve dokunuşlarıyla bana her konuda yardımcı olan çok kıymetli, Prof. Dr. Bülent Bakar Hocama, tezin başından sonuna her türlü sorularımıza ve eksiklerimize cevap veren Prof. Dr. Tülay Alim Baran'a, Yüksek lisansa başlarken bana desteğini esirgemeyen eşim Fatih Kısa'ya, tez konumun ilham kaynağı olan dostum Semra İskan'a, tez boyunca sevgi ve güvenlerini hissettiğim annem Sevim Güney ve babam İbrahim Güney'e, bu süreçte motivasyonumu kaybetmemem adına kardeşlerim Deniz Gündüz, Mesut Gündüz, Derya Güney ve Nur Güney'e ve arkadaşlarım Hamza Durak, Nurten Durak ve Seyhan Yeliz Ergün'e, sözlü tarih konusunda bana yardımcı olan Yenice Mahallesi'nde yaşayan tüm göçmenlere, İnegöl'de kaynak bilgisi için yardımcı olan İnegöl Halk Kütüphanesi, İnegöl Kent Müzesi ve son olarak Yeditepe Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılap Tarihi Bölümü'nün ismini zikredemediğim çok değerli hocalarıma teşekkürlerimi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYANNAMESİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xi
HARİTALAR LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiii
1. GİRİŞ	1
2. BİRİNCİ BÖLÜM	5
BULGAR TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ VE OSMANLI DÖNEMİNDE GÖÇLER.....	5
2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Bulgaristan	12
2.1.1. Bulgar Ulus Kimliğinin Oluşması	14
2.2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi	18
2.3. 1877-1878 Savaşından Sonra İnegöl'e İskân Edilen Muhacirler	25
2.4. Özerk Bulgaristan Döneminde Gelişmeler	28
2.5. 1912-1913 Balkan Harbi ve Göç Süreci	30
2.6. 1913 Yılında Türk-Bulgar Mübadelesi	33
2.7. I. Dünya Savaşı Döneminde Türk-Bulgar İlişkileri	34
3. İKİNCİ BÖLÜM.....	37
CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ	37
3.1. Türkiye-Bulgaristan Dış Siyaset İlişkileri	37
3.1.1. 1934 İskân Kanunu	43
3.1.2. Bulgaristan'ın Müslüman-Türk Nüfusuna Karşı İzlediği Politika	44
3.2. 1945-1984 Yılları Arası Gelişmeler	47
3.2.1. 1950-1951 Zorunlu Göçü Öncesi Bulgaristan'ın Türk Azınlığına Karşı Yaklaşımı	47
3.2.1.1. 1950-1951 Göçü Başlangıcı.....	51

3.2.1.2. Göçün Süreci ve Sonucu.....	54
3.2.2. 1951 Göçünden 1969 Yakın Akraba Göçü’ne Giden Süreç.....	56
3.2.3. Yakın Akraba Göçü Dönemi ve Sonucu.....	59
3.2.4. Akraba Göçü Sonrası Türkiye-Bulgaristan İlişkileri.....	62
4. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	64
1989 GÖÇÜ İNEGÖL ÖRNEĞİ	64
4.1. 1989 Göçü Öncesi Genel Durum.....	64
4.2.1989 Göçü Öncesi Bulgaristan’ın Türklere Uyguladığı Asimilasyon Politikası.....	66
4.2.1. Türkçe Konuşma Yasası.....	68
4.2.2. Türkçe İsimlerin Bulgarca İsimler ile Değiştirilmesi	69
4.2.3. Bulgaristan Türklerinin Dini Özgürlüklerinin Kısıtlanması.....	71
4.2.4. Eğitimin Asimilasyona Yansıması.....	72
4.2.5. Türklere Kıyafet Yasası.....	72
4.3. Türklerin Asimilasyona Karşı Çıkmaları.....	73
4.4. Belene Kampı	74
4.5. 1989 Sınır Kapısının Açılması ve Türkiye’ye Yapılan Göç Süreci.....	75
4.6. 1989 Göçü İnegöl Örneği	79
4.6.1. İnegöl Coğrafi Özellikleri.....	79
4.6.1.1. İklimsel Özellikleri ve Bitki Örtüsü.....	79
4.6.1.2. Fiziki Yapısı.....	80
4.6.1.3. Sosyo Ekonomik Özellikleri	81
4.6.2. İnegöl Tarihi	82
4.6.3. İnegöl’de Göç ve İskân.....	83
4.6.4. İnegöl Soydaş Kent.....	86
4.6.5. İnegöl’de Soydaş Kent Sonrası Bölgenin Gelişimi	89
4.6.6. Göçmenlere Yapılan Yardımlar.....	89
4.6.7. Göçmenlerin İnegöl’e Kültürel ve Ekonomik Etkileri	91
4.6.8. İnegöl Bal-Göç Derneği.....	92
4.6.9. İnegöl’deki Göçmenler ile Röportajlar	93
4.7. 1989 Sonrası Türk-Bulgar İlişkileri.....	109
4.7.1. SSCB’nin Dağılmasının Bulgaristan’a Etkisi.....	110

SONUÇ.....	113
EKLER.....	117
KAYNAKÇA.....	140
ÖZGEÇMİŞ	149

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: İnegöl Yenice Göçmen Konutları	88
Şekil 2: İnegöl Yenice Göçmen Konutları Kiraathanesi	92

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Bulgaristan Türklerinin İnegöl’de Oluşturdukları Köyler.....	26
Tablo 2: 1303/1886 Yılı Vilayet Salnâmesine Göre Muhacirlerin Mahallelerde İskânı	27
Tablo 3: 1887-1905 Sayım Yıllarına Göre Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Nüfusu	40
Tablo 4: 1950 Göçünde Gelen Ailelerin Nüfus Bilgisi	54
Tablo 5: 1989 Göçüyle Türkiye’ye Bulgaristan'dan Gelen Göçmenlerin Aylık Nüfus Bilgileri	76
Tablo 6: 1303/1886 Yılı Vilayet Salnâmesine Göre Muhacirlerin Mahallelerde İskânı	87
Tablo 7: Türkiye’den Bulgaristan’a Dönen Soydaşlarımızın Aylara Göre Dağılımı	111

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: Büyük Bulgarya Hanlığı	5
Harita 2: İnegöl Topografik Haritası	79

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.:	Adı Geçen Eser
a.g.m:	Adı Geçen Makale
a.g.t.:	Adı Geçen Tez
BOA:	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
vb.:	Ve benzeri
vd:	Ve diğerleri
M.Ö.:	Milattan Önce
c:	Cilt
Haz.:	Hazırlayan
M.K.N.E. Bl.:	Milli Kütüphane Nadir Eserler Bölümü
bkz.:	Bakınız
TBMM.:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
der.:	Derleyen
dzn.:	Düzenleyen
çev.:	Çeviren
Y.:	Y

1.GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan bu zamana kadar göç süreci çeşitli sebeplerle oluşmuş toplumsal bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyoloji, coğrafya, iktisat, psikoloji gibi birden fazla bilim alanına dahil olan göç, insan geçmişini ilgilendirdiği için tarih bilimi ile de doğrudan orantılıdır.

Göçler, gönüllü ya da zorunlu yer değişimleri şeklinde gerçekleşir. Gönüllü göç hareketleri genellikle ekonomik şartların ortaya çıkardığı, daha iyi imkanlar altında yaşama arzusu, gittikleri yerleşim alanında eğitim, hastane ya da sosyal anlamda gelişmiş alanları tercih etmek gibi sebeplerden karşımıza çıkar. Bizim konumuz gereği ele aldığımız alan ise gönüllü olmadan yer değiştirmedir. Gönüllü olmadan yani zorunlu olarak yer değiştirme üç farklı alanda gerçekleşir. Bunlar devletlerarası siyasi antlaşmalar, savaşlar ve doğal afetler ile oluşan yıkımlar zorunlu göçün baş sebepleri arasında sıralanabilir. Tarih biliminin de konusu olan ilk iki sebep, devletlerin insanlar üzerinde yer ve zaman olarak nasıl etkilendiğini görmemiz açısından önemli bir yer tutar. Bu alanda iç ve dış göç olarak bölmek gerekirse de bizim konumuz olan uluslararası boyuttaki, dış göç konusudur. Nedeni ise başlarda Osmanlı Devleti'nin elinde olan Balkanların zamanla kaybedilen her topraktan sonra yeni bir göç dalgası kendini göstermiştir.

Farklı ülkeler, oluşturdıkları politikalarla göçü kontrol altına almak için uğraşmışlardır. Türkiye açısından konuya bakıldığında 1924 mübadelesinden itibaren günümüz tarihine kadar Kafkasya ve Balkanlar¹ olmak üzere farklı coğrafyalardan Türkiye'ye yönelen dış göçleri görmek kaçınılmazdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan bu yana, göç meselesi en önemli problemlerinden biri olmuş ve farklı ülke topraklarında yaşamlarını sürdüren Türklere ve Müslümanlara ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'nun bugünkü kültür çeşitliliğinin zengin olması, Anadolu toprakları üzerinde insanlığın var olduğu zamandan beri çeşitli göçlere ev sahipliği yapmış olmasındandır.

Balkanlar yıllar boyunca hem coğrafi hem etnik açıdan dikkat çeken, özellikle Avrupa ve Asya arasında köprü vazifesi görmesi ile birçok medeniyetin hâkim olmak için uğraş sarf ettiği bölgelerin başında gelir.

Balkanlar coğrafi açıdan kritik bir bölgeye sahiptir. Etnik açıdan baktığımız da belki de hiçbir yerde göremeyeceğiniz kadar grubun harmanlandığı bölgede çeşitli ırklar yüzyıllar

¹ Yasemin Demirel, "Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikalarının Mekânsal Bağlamı", *Toplumsal Değişim*, Cilt III/2, Haziran 2021, s.46.

boyunca iç içe yaşamışlardır. Tarih sahnesinde ise dinlerin kesişme noktası olarak ortaya çıkan Balkanlar, Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesiyle Katolik ve Ortodoks mezhepleri arasında keskin bir çizgi oluşmuştur. Balkanları Osmanlı'nın fethetmesiyle mezhepler arası kesişme, dinler arası kesişme noktasına dönmüştür.² Özellikle Balkan ülkeleri arasında bu kesişme en çok Bulgaristan Devleti ile olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarını ele geçirmesinden sonra Türkler bu coğrafyada yerleşmeye başlamıştır. 1299 yılında Osmanlı Devleti'nin kurulmasından hemen ardından savaşlar Rumeli'ye doğru başlamıştır.³

Osmanlı Devleti'nin Rumeli'ye geçişi Bizans İmparatoru Kantakuzen'e yardım etmek adına gerçekleşmişti. İmparator Kantakuzen, Osmanlı Devleti'ni Bulgar ve Sırp saldırılarına karşı korumak için bölgeye geçmiştir. Osmanlı Devleti Orhan Bey Döneminde Çimpe Kalesini kontrol altına alıp, Edirne ve Filibe'yi hakimiyeti altına alması üzerine Bulgarlar ile sınır komşusu olmuş ve ilk temas gerçekleşmiştir. Böylece Türkler ikinci defa Balkan bölgelerine gelmiş oldular. Tekirdağ'a kadar hakimiyet kuran Süleyman Paşa'dan sonra Sultan I. Murat Osmanlı Devleti'nin Avrupa'daki kurucu lideri olmuştur.

Sultan Murat, ilerlemeyi kolaylaştırmak için Edirne'yi başkent yapmış, Osmanlı Devleti'nin Avrupa'ya doğru gerçekleştirdiği akınları en iyi şekilde kanalizetmiş ve henüz asırlık ömrü bile olmayan Osmanlı Devleti bölgeye kısa sürede yayılmış, 1300'lü yılların sonlarında Bulgaristan, Mora, Makedonya ve Teselya'yı ele geçirmişlerdir.⁴ Sınır komşusu olduktan sonra Haçlılar ile yapılan Niğbolu Savaşı'nı Osmanlı Devleti'nin kazanması ile Bulgar topraklarının bir kısmı ele geçmiş ve 1379 yılında Sofya fethedilmiştir. Bulgaristan bütün bir toprak parçası olarak, 1878 yılına kadar Türklerin hakimiyetinde kalmış ve Bulgaristan, Rumeli Beylerbeyliğinin önemli bir parçası olmuştur.

Farklı kıtalarda hakimiyet kuran Osmanlı Devleti, himayesi altında çok çeşitli kültür, din, dil barındırmış ve hepsine özgürlüklerine, inançlarına engel olmayacak şekilde düzen sağlamıştır. Özellikle Balkan ülkeleri Osmanlı Devleti'nin hem Avrupa ayağı hem de önemli bir kültür etkileşim alanı olmuştur. Balkan Devletlerine hem kontrolü hem de büyümeyi

² H. Yıldırım Ağanoğlu, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meselesi (Balkan Harbi Sonrası Örneği 1912-1914)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999, s.IX.

³ Sibel Orhan, *Balkan Savaşları'nda Türklere Yapılan Bulgar Mezalimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2008, s.3.

⁴ Toktamış Ateş, "Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt XLIV/1-4, Ekim 2011, s.82.

kolaylaştırmak adına yapılan iskân ile Anadolu'dan çok fazla Türk o bölgelere yerleştirilmiş ve yıllarca iç içe yaşamlarını sürdürmüşlerdir.

Bulgaristan'da yaşayan Türklerin çoğunluğu Osmanlı döneminde, Anadolu'nun farklı yörelerinden Rumeli'ye yerleşmiş Yörüklerden oluşmuştur.⁵ Osmanlı Devleti'nin Balkanlara yaptığı başarılı seferler ile Türk nüfusu bölgeye kalıcı olarak yerleşmeye başlamıştır. Özellikle Osmanlı'nın uyguladığı iskân politikası ile nüfusun varlığını bölgede netleştirmiştir. İmparatorluk zamanında Rumeli'ye yerleşen Türkler bölge halkı ile kaynaşmış zamanla saygılı ve birlik içerisinde bir yaşam ortaya çıkmıştır.

İskân işlemi sırasında Rumeli'ye yapılan iskân sırasında Osmanlı yetkilileri bölgeye Osmanlı Devleti'nin soylu ailelerinin yerleştirilmesi için teşvik politikası gütmüştür. Bu politika, diğer Türk devletleri tarafından da kullanılmıştır. Eski bir kolonizasyon metodu olan sürgün yönteminden de faydalanarak Türk gruplarını özellikle egemenlikleri altına aldıkları toprakların uç noktalarına iskân ettirmişlerdir.⁶

İskân politikası ile 15. yy.'dan sonra Bulgaristan'ın nüfus çoğunluğu Müslüman Türklerden oluşmaktaydı. Ayrıca tahrir defterlerine göre 16.yüzyıl sonrasında Bulgaristan'ın Filibe, Vımdin, Yanbolu, Varna, Çırpan, Çimen, Hasköy, Zağna bölgelerinde nüfusun %85'lere ulaşan kısmı Türklerden oluşmaktadır.⁷ Bu iskân politikası ile 19. yüzyılın sonuna kadar Bulgaristan'da Türk-Müslüman nüfusu Bulgar nüfusunu geçmiştir. İlerleyen dönemde bu oranda azalma görülmüşse de Türkler, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar halen nüfusunu yarısını oluşturmaktaydı. Farklı nüfus sayımları incelendiğinde 1877-1878 yıllarında yaklaşık 3.500.000 olarak bilinen ve ardından Bulgaristan Prensliğini oluşturacak olan Tuna ve Doğu Rumeli bölgelerinde toplam nüfusun en az 1.600.000'ini Müslüman-Türk topluluklarına aittir.⁸

Balkanların ardından Viyana'ya kadar ilerleyen Osmanlı Devleti, Viyana Kuşatmasının yenilgiyle sonuçlanmasının ardından, duraklama dönemine başlamıştır. 1683 Viyana Kuşatması sonrası, Osmanlı-Avusturya savaşları sırasında Müslüman halkların bölgeden geri çekilmesi ile Osmanlı Devleti ilk defa göçmen konusuyla tanışmış oldu.

⁵ Beğlan Toğrol, *112 Yıllık Göç (1878-1989)*, Boğaziçi Üniversitesi Matbaası, İstanbul 1989, s.12-15.

⁶ Fevziye Maral, *Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 Göçü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2010, s.1.

⁷ Raif Kaplanoğlu ve Ozan Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, Nilüfer Belediyesi, Bursa 2014, s. 98.

⁸ Ali Dayıoğlu, *Toplanma Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.34.

Balkanlarda, şehir merkezleri tahrip edilmiş zamanla buradaki halk muhacir konumuna gelmiştir. Kaybedilen topraklarla birlikte ilk kez Türkler ve Müslümanlar iç kesimlere doğru göç etmeye başlamışlardır.

Avrupa'dan geri çekilmeye başlayan Osmanlı Devleti, göç sürecini de hızlandırmak zorunda kalmıştır. Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Osmanlı Devleti'nin Kırım'ı kaybedilmesi sonucunda 1800 yılına kadar süregelen evrede 500.000 kişi Rumeli ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerine göç etmek zorunda kalmıştır.⁹ Ardından gerçekleşen farklı tarihi olgularla birlikte, 19. yy. zaman diliminde geriye dönmek zorunda kaldıkları ve Diasporalarla bezeli bir göç kuşağı yaşamışlardır.¹⁰ Yüzyıllar boyunca bu göç kuşağı farklı sebeplerle farklı zamanlarda karşımıza çıkmıştır.

Azınlık durumda olan Bulgarlar, 500 yıl Osmanlı hakimiyetinde yaşamalarının ardından çeşitli sebepleri bahane ederek bağımsızlık hareketlerine girişmişlerdir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin son zamanlarda savaşlarda başarısız olması ve milliyetçilik akımları bağımsızlık hareketini daha da tetiklemiştir.

Bağımsızlık girişimleri ile başlayan isyanların en büyük destekçisi hiç kuşkusuz Rusya'dır. Rusya'nın 18.yy. sonlarına doğru planlarının arasında olan Şark Meselesi için Bulgarlar önemli bir köprü vazifesi görmüştür. Rusya Napolyon Savaşları'nın ardından dünya gücü olarak tarih sahnesinde yer almasıyla Akdeniz'e yayılma politikasına daha da yönelmiştir. Ege Denizi'ne ulaşmak için ara yol olarak Bulgaristan ilk hedef seçilmiştir. Rusya, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hakimiyetine son vermek adına bağımsız bir Bulgar Devleti kurma bahanesiyle milliyetçilik hareketlerine girmiştir.

Fransız İhtilali ile ortaya çıkan Milliyetçilik akımı, Osmanlı mahalli yöneticilerin süreci iyi idare edememesi ve Rusya'nın propagandasıyla hızlı bir şekilde Bulgarlar arasında yayılmıştır. İlk defa isyanlar, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından gelişme eğilimi göstermiştir.¹¹ Bulgarların önde gelen kesimleri ile okullarda ya da insanlara ulaştırılacak her türlü yollarla ulus akımları Bulgarlar arasında yayılmış, misyonerlerin bölgeye yoğun olarak gelmesi ile durumu daha da kızıştırılmıştır.

⁹ H.Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Tarihi Göç*, Kum Saati Tarih Dizisi, İstanbul 2001, s.32.

¹⁰ Hüsamettin İnanç ve Betül Yazıcı, "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma", *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt /4, 2018, s.78.

¹¹ Hüseyin Vehbi İmamoğlu, *Tehcirin 100. Yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyanlar*, Dicle Üniversitesi Basımevi, Diyarbakır 2015, s.349.

2.BİRİNCİ BÖLÜM

BULGAR TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ VE OSMANLI DÖNEMİNDE GÖÇLER

Bulgarlar ve Bulgaristan'ın tarihi, köklü ve karmaşık bir süreç içermektedir. "Bulgar" kelimesinin ortaya çıkışı hakkında farklı görüşler olsa da, en yaygın kabul gören teori, 5. yüzyılda Bizans İmparatoru Zenon'un Doğu Gotlarına karşı savaşmak için Karadeniz'in kuzeybatısında yaşayan bir topluluğa "Bulgar" adını verdiğidir.

Bulgar tarihinin erken dönemleri, Avrupa Hun İmparatorluğu'nun çöküşüyle bağlantılıdır. Attila'nın ölümünden sonra, Avrupa Hunları güç kaybetti ve Tuna bölgesindeki topluluklar dağılmaya başlamıştır. Bu dönemde, Türk topluluklarından biri olan Ogurlar ile çevre topluluklar arasında etkileşimler ve karışmalar meydana geldi. Attila'nın oğlu İrnek'in liderliğindeki Türk topluluğu da bu süreçte Ogurlar ile temas kurdu ve birleşti. Bu karışım sonucunda "Bulgar" adını alan yeni bir topluluk ortaya çıktı. "Bulgar" kelimesi, Türkçede "karışmak", "karıştırılmak" gibi anlamlara gelen kökenlere sahiptir ve bu süreçte tarihsel bir olayı yansıtmaktadır.¹²

Harita 1: Büyük Bulgarya Hanlığı

Kaynak: https://www.turktarihim.com/.Büyük_Bulgarya_Hanlığı.html
[Erişim Tarihi:23.02.2024]

Dönemin ünlü Bizans tarihçilerinden Priskos da, Bulgarların oluşumunu bu şekilde açıklamaktadır, bu nedenle bu teori Türk kaynaklarıyla birlikte kabul görmüş bir görüştür.

¹² İbrahim Kafesoğlu, *Bulgarların Kökeni*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985, s. 1-2.

Bulgarlar daha sonra tarih boyunca bölgede önemli bir rol oynamış ve Balkanlar'da kendi devletlerini kurmuşlardır. 7. yüzyılda Büyük Bulgar Kağanlığının kurulması, Bulgarların siyasi gücünü gösteren önemli bir dönüm noktasıdır. Bulgar tarihi, daha sonra Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük güçlerle etkileşim içinde olmuş, çatışmalara ve ittifaklara sahne olmuştur. 19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlık kazanan Bulgaristan'ın temelleri atılmış oldu. Bu nedenle, Bulgar tarihi uzun ve çeşitli etkileşimlerle dolu bir süreçtir ve kültürel, politik ve sosyal açılardan zengin bir geçişe sahiptir.¹³

Bulgarların kökeni ve tarihi hakkında yapılan araştırmalar, Avrupa kökenli bir topluluk olmadıkları yönündedir.¹⁴ Bugüne kadar Bulgarların Türk kökenli bir topluluk olduğunu destekleyecek herhangi bir kanıt ulaşılamamıştır. Bulgarların dili ilk etapta dönemin Türkçesi olup, Şamanizm adı verilen dini inancı benimsemişlerdir. Ayrıca, yerleşik yaşam ve devlet kurma gibi konularda Göktürklerden etkilendikleri ileri sürülmektedir. Arkeolojik kalıntılar ve İdil Bulgarlarına ait mezar taşları da bu tezi destekleyici niteliktedir.

Ancak, Bulgarların ilk olarak nerede yaşadıkları ve nasıl bir süreç sonucunda bugünkü topraklarına yerleştikleri hala net bir şekilde çözülememiştir. Antik dönem yazarlarından Horenli Musa gibi kaynaklarda çeşitli bilgilere rastlansa da, günümüzde bu bilgilerin doğruluğu konusunda şüpheler bulunmaktadır. Bu nedenle, Bulgarların kökeni ve erken dönem tarihi hakkındaki soru işaretleri hala çözüme kavuşmamıştır.

"Bulgar" kelimesinin ortaya çıkışı, Bulgarların başlangıcını temsil eder. Attila'nın küçük oğlu İrnek'in himayesi altındaki Türk topluluğunun Ogurlar ile karışımı sonucunda ortaya çıkan bu topluluğun bilinen ilk lideri Gostun'dur. 605 yılına kadar liderlik yapan Gostun'un yerine daha sonra yeğeni Kubrat geçmiştir. Kubrat, 635 yılında Avar hâkimiyetine son vermiş ve "Büyük Bulgaristan" adı altında anılacak, ancak kısa ömürlü bir kavimler topluluğu oluşturmuştur.¹⁵

Bu dönemde Bulgarlar, Orta Asya'dan Balkanlar ve Doğu Avrupa'ya doğru göç etmişler ve zamanla bölgede siyasi ve kültürel olarak önemli bir güç haline gelmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde Bizans İmparatorluğu ve diğer Orta Doğu ve Avrupa devletleriyle

¹³ Önder Güler, "Erken Ortaçağ ve Öncesinde Karadeniz'de Bulgarların Tarihi Coğrafyası ve Etnik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme", *Karadeniz Dergisi*, Cilt /35, Ekim 2017, s. 142.

¹⁴ Aleksander Iliev, çev. Abdulali Aliev, "Tengri and Bulgarians-The Perception of Tengri in Bulgarian People in Ancient Times and Middle Age", *Bozok Üniversitesi Teoloji Fakültesi Dergisi*, Cilt XV/29, Bahar 2016, s. 160.

¹⁵ Şayaz Faripoviç Uzin, Selim Karagöz ve Zufar Gumaroviç Şakirov, "İdil Bulgarları ve Göçebe Dünya", *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Cilt /11, 2019, s. 241-242.

ilişkileri değişkenlik göstermiştir ve Bulgaristan, çeşitli krallıklar ve imparatorluklar altında varlığını sürdürmüştür.

642 yılında Kubrat'ın ölümü sonrasında, özellikle Hazarlar tarafından uygulanan dış baskılar nedeniyle Bulgar topluluğu parçalanmış ve Kubrat'ın oğulları, yanlarında yaşayan halkla birlikte farklı bölgelere dağılmıştır. Bu dönemde Kubrat'ın beş oğlundan ortanca olan Asparuh Han'ın izlediği yol, Bulgarların tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Asparuh Han, günümüzde Moldova sınırları içinde kalan bölgeye yerleşmiş ve ardından Bizans İmparatorluğu'na akınlar düzenlemeye başlamıştır. Bu, Asparuh Han'ın bölgede kalıcı olmak ve topraklarını genişletmek isteğini göstermiştir. Bu dönemde, Arapların İstanbul'u kuşatması nedeniyle zor durumda kalan Bizans İmparatorluğu, Bulgar tehdidini ertelemek zorunda kalmıştır. Arapların kuşatmayı kaldırmasından sonra Bizans İmparatorluğu hızla Bulgarlara saldırmış, ancak başarılı olamamıştır. Sonuç olarak, 681 yılında Asparuh Han ile dönemin Bizans İmparatoru IV. Konstantinos arasında bir antlaşma yapılmıştır. Bu antlaşmaya göre, Bizans İmparatorluğu, on yıl boyunca Bulgarlara vergi ödemeyi kabul etmiş ve böylece Bulgar varlığını tanımıştır. Bu antlaşma, I. Bulgar Devleti'nin kuruluş belgesi olarak kabul edilirken, başkenti de günümüzdeki Şumnu şehrinin yakınlarındaki "Pliska" adlı bir kasaba olmuştur. Asparuh Han, devleti kurma aşamasında sekiz farklı Slav kavmini içine katmış ve bu kavimleri ülkenin farklı bölgelerine yerleştirerek onlara güvenliği sağlama görevi vermiştir. Asparuh Han döneminde devlet giderek daha güçlü bir yapıya bürünmüştür.¹⁶

Asparuh Han'ın liderliğindeki I. Bulgar Devleti, Balkanlar ve Doğu Avrupa'da etkili olmuş ve zamanla siyasi ve kültürel açıdan önemli bir güç haline gelmiştir. Devletin kuruluşu ve başarıları, Bulgarların tarihinde önemli bir aşamayı temsil eder ve daha sonraki tarih boyunca bölgedeki siyasi dengeleri etkilemiştir.¹⁷

777 yılında Kardam Han döneminin başlamasıyla birlikte devlet otoritesi yeniden sağlanmıştır. 791-792 yılları arasında yapılan bir savaşı kazanan Krallık, Asparuh Han döneminden sonra bir kez daha Bizans İmparatorluğu'na vergi ödemeyi kabul etmiştir. Kardam Han döneminde başlayan yükseliş, yerine geçen oğlu Krum Han döneminde de devam etmiştir. Krum Han, önemli toprak kazanımları elde etmiş ve bugünkü Sofya sınırlarında bulunan Serdika'ya doğru ilerlemiştir. Bu süreçte, dönemin Bizans İmparatoru I.

¹⁶ Ayşe Kayapınar, “Bulgarların Balkanlara Göçü ve Tuna Bulgar Devleti” *Balkanlar El Kitabı*, Cilt I, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 105-106.

¹⁷ Osman Karatay, “Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt X/2, Ekim 2010, s.2.

Nikiforos, Bulgarlara karşı ordu göndermiş ve ilk etapta başarılı olmuş, ancak geri dönüşte ordusu bozguna uğramış ve kendisi hayatını kaybetmiştir. Krum Han'ın cesaretlenen Bulgarlar, toprak kazanımlarına devam etmiş ve hatta İstanbul'a kadar ilerlemiş, ancak şehri ele geçirememiştir.

Krum Han, kendinden önceki Bulgar liderlerinden ayıran en temel özelliği, Bulgarların ilk kanun koyucu lideri olmasıdır. Onun zamanında, Bulgarlar askeri, hukuki ve sosyal alanlarda gelişmiştir. Krum Han'ın liderliği altında, Bulgar Krallığı daha da güçlenmiş ve bölgede önemli bir siyasi ve kültürel etki alanı kazanmıştır.¹⁸

Omurtag Han dönemini takip eden Melemir ve Pressian dönemlerinde, Hristiyanlık etkisi giderek artmış olup, belirgin bir siyasi gelişme kaydedilmemiştir. Ancak Pressian'ın oğlu I. Boris'in tahta çıkması, Bulgar tarihini temel bir şekilde değiştirecek olaylara yol açmıştır. 865 yılında, politik nedenlerle Hristiyanlık dininin Ortodoks mezhebi benimsenmiştir. Bu durum, "Bulgar Türkleri" olarak da bilinen "Protobulgar" grubunun Slavlaşmasına başlamıştır. Bu süreçte, Slavca resmi dil olarak kabul edilmiş ve kısa süre içinde Slav edebiyatı ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin sonucunda, I. Boris, Bulgarlar tarafından "Bulgar milletinin kurucusu" olarak kabul edilmektedir.

Ancak Bulgarlar, Ortodoksluğu benimsedikleri için tam anlamıyla Slavlaşmışlardır. Zira Ortodoksluk, Slavlar arasında hızla yayılmış ve ülkenin çoğunluğu Slav olduğu için, Slavlaşma sürecinde Slav kültürü yanında dini faktör de önemli bir rol oynamıştır.

888 yılında I. Boris, kendi isteğiyle tahtı oğlu Vladimir'e bırakmış, ancak bu durum kısa süreli olmuştur. Çünkü Vladimir, babasının politikalarından sapmaya başladığında ülkede iç karışıklıklar yaşanmış ve I. Boris, tekrar hakimiyeti eline alarak tahtı diğer oğlu I. Simeon'a bırakmıştır. I. Simeon döneminde Bulgar devleti büyük bir güç kazanmış, sınırları en geniş düzeye ulaşmış, çevre Slav toplulukları bir araya getirilmiş ve kültürel, ekonomik açıdan ilerlemeler sağlanmıştır. Devletin başkenti Pliska'dan yeni inşa edilen "Preslav"a taşınmıştır. Bu dönemdeki Bulgarların gücü, büyük ölçüde I. Simeon'un liderliği ve yönetimiyle ilişkilendirilebilir. Ancak I. Simeon'un tahttan ayrılmasının ardından devletin çöküş süreci başlamıştır.

I. Petro dönemi, iç karışıklıkların yaşandığı ve devletin dış güçler tarafından tehdit edilmeye başlandığı bir dönemdir. Macarlar tarafından saldırıya uğrayan Bulgar devleti, Sırpların bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle daha da zor duruma düşmüştür. Bu durumdan

¹⁸ Nikolay Todorov, *Bulgaristan Tarihi*, çev. Veysel Atayman, Öncü Kitapevi, İstanbul 1979, s. 16.

faydalanmak isteyen Bizans İmparatoru II. Nikiforos ve Kiev Knezi Svetoslav, 967 yılında ittifak kurmuşlardır. Ancak bir yıl sonra Svetoslav, Bulgar topraklarını işgal etmiş ve I. Petro'nun halefi olan II. Boris ile Bizans İmparatorluğu'na karşı yapılan antlaşmayı bozmuştur. Bunun üzerine yeni Bizans İmparatoru I. Ioannis, Bulgar devletinin başkenti olan Preslav'ı 971 yılında işgal etmiştir. Bu durum, devletin fiilen ortadan kalktığı gibi görünse de, yaklaşık kırk yıl boyunca Bizans İmparatorluğu'na karşı direniş gösterilmiştir. Bu direnişin merkezinde Samuel, David, Moses ve Aaron adındaki dört kardeş bulunmaktadır. Samuel'in iki abisi Bizans İmparatorluğu'na karşı savaşırken ölmüş, kardeşini ise kendisini imparatorlukla ilişki içinde olmakla suçlayınca öldürmüştür. Böylece tek başına Bizans İmparatorluğu ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. İlk etapta direniş başarıya ulaşmış olsa da, bir süre sonra Bizans İmparatorluğu'yla baş edilememeye başlanmış ve direniş 1014 yılında kırılmıştır.

1014 yılında, 14.000 Bulgar savaşçı, Bizans ordusu tarafından çembere alınmış ve hepsinin gözleri oyulduktan sonra serbest bırakılmıştır. Bu acımasız olay sonucunda Samuel'in öfkeye kapılarak kalp krizi geçirip öldüğü tarihi kaynaklarda yer almaktadır. Bu dönemdeki Bizans İmparatoru II. Basileios, "Bulgar Kasabı" unvanıyla tarihe geçmiştir. Dört yıl sonra, yani 1018 yılında, Bulgar devleti tamamen ortadan kalkmış ve Bizans İmparatorluğu'na bağlı bir bölge haline gelmiştir. Bu tarih itibarıyla Bulgaristan, Bizans İmparatorluğu'nun bir eyaleti olmuştur.¹⁹

1018 yılından itibaren Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetinde yaşayan Bulgarlar, zaman zaman isyana kalkışmalar da bağımsız bir devlet kurabilmek için 169 yıl beklemek zorunda kalmışlardır. 1040 ve 1072 yıllarında vergi temelli olarak isyanlar çıksa da bu isyanlar sonuçsuz kalmıştır. Diğer küçük çaplı başkaldırılarına rağmen sonuç değişmemiştir. Ancak 1185 yılında Petro ve Asen kardeşlerin başlattığı ayaklanma, II. Bulgar Devleti'nin yolunu açmıştır. Bu ayaklanma, Bizans İmparatorluğu'nun içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal zorluklardan faydalanılarak başlatılmıştır. Aynı zamanda, Petro ve Asen kardeşlerin Bizans İmparatorluğu'ndan toprak taleplerinin reddedilmesi ve bir Bizans temsilcisinin Asen'e tokat atması, halkın bu iki liderin etrafında birleşmesine yol açmıştır. Bulgarlar, 1186 yılında eski başkentleri Preslav'a doğru ilerlemiş, ancak şehri ele geçirememişlerdir. Bunun

¹⁹ Nikolay Todorov, *a.g.e.*, s. 21-25.

üzerine hedeflerini "Trakya" olarak revize etmişlerdir. Ancak bu bölgede de Bizans İmparatorluğu güçleri tarafından püskürtülmüşlerdir.²⁰

Petro ve Asen kardeşler, sonrasında Kumanlara sığınmışlar ve Bizans kuvvetlerinin bölgeden uzaklaşmasıyla tekrar harekete geçmişlerdir. Kumanların da desteğiyle başarı elde ederek, 1187 yılında Bizans İmparatorluğu ile barış antlaşması imzalamışlardır. Bu şekilde II. Bulgar Devleti resmen kurulmuş ve Bulgarlar, bağımsız bir devlet olarak tarih sahnesine geri dönmüşlerdir.²¹

Yeni kurulmuş Bulgar devletini akılcı politikalarla yöneten Petro ve Asen kardeşler, soylu sınıfı olan "boyar"lar tarafından memnuniyetsizlikle karşılaşmış ve düzenlenen suikastlar sonucunda hayatlarını kaybetmişlerdir. Bunun üzerine tahta, küçük kardeşleri Kaloyan geçmiştir. Kaloyan, Petro ve Asen'in bıraktığı mirası devralarak Kumanlardan aldığı destekle devleti daha ileri noktalara taşımıştır. 1204 yılında Papa III. Innocentius ile yalnızca siyasi amaçlarla bir ittifak yapmıştır, bu nedenle Bulgaristan'ın Ortodoks yapısı zarar görmemiştir. Ancak IV. Haçlı Seferi sırasında çıkarları gereği Bizans İmparatorluğu ile ortak hareket etmekten geri durmamıştır.

Kaloyan, 1207 yılında Selanik'i kuşatırken öldürülmüştür. Onun ölümü sonrasında, sadece yirmi yaşında olan bu yeni devlete taht kavgaları yaşamıştır. Çünkü onun ölümünde dahli olduğu iddia edilen yeğeni Boril, tahtı ele geçirmiştir. Boril'in 11 yıllık hükümdarlık süreci başarısız bir görüntü çizmiş ve kayda değer bir gelişme gerçekleştirememiştir. Aksine devlet önemli ölçüde güç kaybetmiştir. 1218 yılında, II. İvan Asen, Boril'i tahttan indirerek devletin başına geçmiştir.

1218-1241 yılları arasındaki II. İvan Asen dönemi, I. Bulgar Devleti'nin en parlak dönemini yaşatan I. Simeon dönemiyle kıyaslanabilecek düzeyde başarılı olmuştur. Öncelikle devleti içeride istikrarlı bir yapıya kavuşturmuş ve ardından dışarıya doğru genişlemiş, devletin topraklarını genişletmiştir. Ayrıca, kaynaklarda da belirtildiği gibi, kendisinin salt askeri güce dayanan bir karakteri olmadığı için diğer devletlerle mümkün olduğunca barışçıl ilişkiler kurmaya özen göstermiştir. Bu dönemde devletin başarısı oldukça göze çarpmış, ancak II. İvan Asen'in ölümüyle birlikte devlet yeniden istikrarsız bir duruma bürünmeye başlamıştır.

²⁰ Ayşe Kayapınar, "II. Bulgar Krallığı", *Balkanlar El Kitabı*, der. Osman Karatay ve Bilgehan Gökdağ, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 232-233.

²¹ Fatma Rodoplu, "İkinci Bulgar Devletinin Kuruluşunda Kumanların Rolü", *Avrasya Etüdleri*, Cilt /50, 2016, s. 224-228.

Öncelikle 1241 yılında, II. İvan Asen'in ilk oğlu I. Kaliman Asen tahta geçmiştir ve o dönemde yalnızca yedi yaşındadır. Ancak beş yıl sonra öldürülmesi üzerine tahta yine reşit olmayan bir kardeşi olan II. Mihail Asen çıkmıştır. Ancak o da 1256 yılında kuzeni II. Kaloman tarafından suikasta kurban gitmiş ve yerine bir yıl süreyle II. Kaloman geçmiştir. Ancak bu bir yılın sonunda II. Kaloman da öldürülmüş ve yerine Konstantin Tih-Asen tahta geçmiştir. 1257 ile 1277 yılları arasındaki yirmi yıllık süreçte devlet sorunlu bir dönem yaşamıştır.

1278 yılında, İvaylo adında bir köylü liderliğinde halk ayaklanmış ve başkent Tırnova'ya doğru harekete geçmiştir. İvaylo, Konstantin Tih-Asen'in dul eşiyle evlenip kendini devletin lideri ilan etmiştir. Bu süreçte, İvaylo savaş halindeyken, Bizans İmparatorluğu da tahta başka birini geçirmek istemişse de sonuç başarısız olmuştur. Ancak savaş devam ederken, 1280 yılında İvaylo'nun ölümüyle birlikte tahta I. Georgi Terter geçmiştir. Kendisinin 12 yıllık hükümdarlık sürecinde devlet daha da zayıflamış ve boyarlar arasında bölünmüştür.²²

1300 yılında Svetoslav tahta geçmiş olsa da, 22 yıllık hükümdarlık süreci boyunca devlette önemli değişimler yaşanmamıştır. Ardından, boyarlardan olan “Şişman” ailesi devletin başına geçmiştir. Michael Şişman, 1330 yılında Sırlarla yapılan savaşın sonucunda hayatını kaybetmiştir. Onun ölümünden sonra, Sırların etkisiyle İvan Stefan tahta çıkmış, ancak bir yılın sonunda ülkede derebeyi olan İvan Aleksandır lider olarak seçilmiştir. Yaklaşık 40 yıl boyunca devleti yöneten İvan Aleksandır, tüm çabalarına rağmen devletin kaçınılmaz sonunu önleyememiştir.

İvan Aleksandır'ın ölümünden sonra, iki oğlu da devletin başına geçmiş ve aralarındaki anlaşmazlıklar devleti bölünmüş duruma getirmiştir. Tırnova ve Vidin merkezli iki yönetim birimi ortaya çıkmıştır. Bu iki başlı yapıya ek olarak, daha önce var olan Dobruca merkezli bir yapı da devletten ayrılmıştır. Sonuç olarak, üç ayrı birimden oluşan bir yapı meydana gelmiştir.²³

²²Ayşe Kayapınar, *a.g.e.*, s. 238-244.

²³Nikolay Todorov, *a.g.e.*, s. 37-40.

2.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Bulgaristan

Osmanlı Devleti, Bulgarların yaşadığı bölgeye 1326 yılından itibaren keşif amaçlı akınlar düzenlemeye başlamıştır. 1352 yılında, Osmanlı Devleti'nin Bizans İmparatorluğu'na yardımlarından dolayı Çimpe Kalesi'nin verilmesi, Avrupa kıtasında kalıcı toprak kazanımı anlamına gelmiştir ve ileriki fetih hareketleri için önemli bir adım olmuştur. Böylece, Bulgar topraklarının Osmanlı hâkimiyetine girmesi süreci, Bulgarlar tarafından "Tursko Robstvo" olarak adlandırılan Türk Boyunduruğu dönemini başlatmıştır.²⁴

1361 yılında Edirne ve 1364 yılında Filibe'nin alınmasıyla birlikte, Osmanlı Devleti komşu olmuş ve ilk siyasi temaslar yaşanmıştır. 1367 yılında Kızılağaç ve Yanbolu, 1368 yılında Burgaz, 1372 yılında Köstendil ele geçirilmiştir. Köstendil'de bulunan Bulgar prenseslerinden Evdokia'nın oğlu Konstantin, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini kabul ederek askeri destekte bulunmuştur. 1385 yılında Sofya, 1388 yılında Varna civarıyla Şumnu ele geçirilmiştir. Bulgar topraklarının ele geçirilmesi, 1393 yılında Tırnova'nın alınmasıyla tamamlanmıştır. II. Bulgar Devleti böylece tarih sahnesinden silinmiş ve Bulgar tebaası Osmanlı vatandaşı olmuştur. 1396 yılında gerçekleşen Niğbolu Savaşı sonucunda bu durum kesinleşmiştir. Ancak, bu olaylar sadece bir başlangıç olmuş, Osmanlı Devleti Balkanlarda ileride hâkimiyet kuracak ve devletin yer çekim merkezi olacak olan bölgenin önemini artıracaktır.²⁵

Osmanlı Devleti, Bulgaristan coğrafyasına Anadolu'dan Türk tebaa yerleştirerek, "İskân Politikası" neticesinde bölgede demografik ve dinsel açıdan denge kurmayı hedeflemiştir. Bu göç hareketiyle paralel olarak bölge, imar edilmiş ve uygarlaştırılmıştır. Ayrıca, Bulgar toprakları çeşitli sancaklara bölünerek yönetilmiştir. Devlet, Osmanlı hâkimiyetinde kaldığı yaklaşık 500 yıllık süre boyunca bölgeden ekonomik anlamda büyük fayda sağlamıştır. Et, pirinç, demir ve kereste gibi pek çok alanda devletin ihtiyacının bir kısmı bu bölgeden karşılanmıştır. Aynı zamanda altın, bakır, demir ve kurşun gibi madenlerin işlenme sistemleri geliştirilmiştir, bu da uzun vadede devlete ekonomik gelir olarak geri dönmüştür. Bu ekonomik faydalar, Osmanlı Devleti'nin topraklarını yönetme stratejileri arasında önemli bir yer tutmuştur.

²⁴ Nevin Genç, *XVI. yüzyıl Sofya Mufasssal Tahrir Defteri'nde Sofya Kazası*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1988, s. 8-9.

²⁵ Michael B. Bishku, "Turkish-Bulgarian Relations: From Conflict and Distrust to Cooperation over Minority Issues and International Politics", *Mediterranean Quarterly*, Vol XIV/2, Spring 2003, s. 77.

Bu süreçte bölgede kültürel etkileşimler de yaşanmıştır. Örneğin, İstanbul'daki Galata bölgesinin adı, Varna'daki bir Türk mahallesinden gelmektedir. Kırcaali şehri de ismini, şehrin kurucusu olan ve asker kökenli olan Kırca Ali'den almıştır. Filibe'nin en eski köprüsünün adı ise Lala Şahin Paşa olarak bilinmektedir. Benzer nitelikte pek çok onomastik örnek, kültürel etkileşimlerin varlığını göstermektedir. Balkanlarda Türkler emniyetle ve kuvvetle yerleşebilmek ve bölgeye iskân edilip şenlendirebilmek adına köyde çiftçilikle uğraşan ya da şehirde yaşayan kişilere aynı metodları uygulayarak sistemli bir şekilde uygulamaya devam etmiştir.²⁶

Bu durumlar, Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda hâkimiyetinin uzun süreli ve etkili olmasında önemli bir rol oynamıştır. Bölgenin ekonomik, siyasi ve kültürel anlamda Osmanlı Devleti'ne sağladığı faydalar, devletin gücünü ve etkisini artırmıştır.²⁷

1396 yılında Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan topraklarında hâkimiyeti sağlandıktan birkaç yıl sonra, devlet içinde "Fetret Devri" olarak bilinen bir bunalım süreci yaşanmıştır. Bu dönemin başlangıcında, Timur 1402 yılında Ankara Savaşı'nda Yıldırım Bayezid'i yenerek esir almış ve Osmanlı Devleti'ni ciddi bir yenilgiye uğratmıştır. Ayrıca, Anadolu'daki Osmanlı hâkimiyetine giren beyliklerin topraklarını geri vermiş ve kalan Anadolu topraklarını Bayezid'in dört şehzadesi arasında bölüştürmüştür. Bu durum, Osmanlı Devleti içinde taht kavgalarının başlamasına ve topraklarda iç huzursuzluk ve yönetsel kaos durumu oluşmasına yol açmıştır. Fetret Devri, 1402-1413 yılları arasında kapsamaktadır.

Bu süreçte, Anadolu topraklarında çeşitli karışıklıklar yaşanırken özelde Bulgaristan ve genel olarak Balkan coğrafyasında herhangi bir sorun yaşanmamıştır. Dolayısıyla Bulgarlar, Osmanlı Devleti'ne olan bağlılıklarını korumuşlardır.²⁸

1443 yılında Osmanlı Devleti'ne karşı Sırlar, Macarlar ve Karamanoğulları tarafından oluşturulan bir ittifak, Osmanlı topraklarına saldırmış ve yaşanan çatışmalar sonucunda Osmanlı Devleti yenilgiye uğramıştır. 1444 yılında imzalanan Edirne-Segedin Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Sırbistan topraklarını kaybetmiş, ancak Bulgaristan topraklarını korumayı başarmıştır. Bu süreçte, Osmanlı topraklarının savaş alanı olarak kullanılmasından rahatsız olan Bulgar halkı ufak çaplı bir isyan hareketine girişmiştir. Ancak bu isyan hızlı bir şekilde bastırılmış, fakat Bulgarların Osmanlı Devleti yönetimine karşı ilk

²⁶ Ömer Lütfi Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt XV/1-4, Ağustos 1953, s.225.

²⁷ Recep Yıldız, "Batı Dünyasının Çifte Standartlı Yaklaşımlarına Bir Örnek: Ermenilerin Tehciri ve Bulgaristan Türkleri Kıyaslaması", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt VII/1, İzmir 2007, s.185.

²⁸ Ş. Nezihi Aykut, "Fetret Devri-IV: İsa Çelebi", *Tarih Dergisi*, Cilt /44, 2006, s. 25.

isyanı olarak tarihe geçmiştir. Bir yıl sonra Varna Savaşı'nı Osmanlı Devleti kazanarak bölgedeki hâkimiyetini sağlamlaştırmıştır.

Bulgar topraklarının Osmanlı Devleti tarafından ele geçirilmesinin ardından, Osmanlı Devleti Avrupa kıtasında diğer bölgelere doğru genişleme hareketine girişmiştir. Bu dönemde Sırbistan, Mora Yarımadası, Arnavutluk, Eflak, Bosna, Kırım, Boğdan gibi bölgeler, Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. Bu süreçte Bulgaristan topraklarında Osmanlı Devleti'nin mutlak otoritesi görülmüş ve Bulgarlar genellikle refah içinde yaşadıkları için merkezi yönetime karşı sorun çıkarmamışlardır.

Ancak bu dönemde istisnai olarak 1595 yılında Bulgaristan topraklarında isyan çıkmıştır. Dönemin Eflak ve Transilvanya beyleri tarafından kışkırtılan isyan, Bulgarların tarihi başkenti Tırnova'da gerçekleşmiştir. Bu isyan, Sinan Paşa tarafından kısa sürede bastırılmış, ancak isyana yardım ve yataklık eden kişiler kaçmayı başarmışlardır.²⁹

1683 yılına kadar, yani II. Viyana Kuşatmasının başlangıcına kadar, Bulgaristan topraklarında sadece iki isyan yaşanmıştır. Bu süreç, "Bulgarların Refah Dönemi" olarak da nitelendirilebilir.

2.1.1. Bulgar Ulus Kimliğinin Oluşması

1683 yılından sonra, Osmanlı Devleti'nin Viyana kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanmasıyla birlikte kırılma noktaları yaşanmıştır. Bu dönemde Bulgarlar, ulus bilincini yavaş yavaş kazanmaya başlamış ve ikili ilişkiler daha karmaşık hale gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin başlattığı 1683 II. Viyana Kuşatması sırasında, Avusturya imparatoru Viyana'yı terk ederek Linz şehrine kaçmıştır. Ancak daha önceden kurulan Haçlı İttifakı, Osmanlı Devleti'ne karşı direnerek onları geri çekilmeye zorlamıştır. Bu dönemde Avusturya orduları Batı Bulgaristan'dan giriş yapmış ve bölgede isyanlar çıkmıştır. Fakat bu isyanlar, Osmanlı yönetimi tarafından bastırılmıştır. Osmanlı Devleti ise bu dönemden itibaren sürekli olarak güç kaybetmiş ve yıkılışa doğru ilerlemiştir.³⁰

II. Viyana Kuşatmasının başarısızlıkla sonuçlanmasından yaklaşık yarım asır sonra, yani 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Bulgarlar ekonomik anlamda önem kazanmıştır. Avrupa ticaret ağı ve Balkanlar özelinde Bulgar toprakları önemli bir merkez haline gelmiş

²⁹ Hüseyin Avni Bıçaklı, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, İmge Kitabevi, Ankara 2016, s. 69.

³⁰ Selim Hilmi Özkan, "II. Viyana Kuşatması Sonrası Türk-İngiliz İlişkileri", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt /18, Ağustos 2007, s. 3-4.

ve dokumacılık alanında ilerlemeler yaşanmıştır. Bu durum, Bulgar Burjuvazisi'nin oluşumunu tetiklemiştir ve Bulgar aydınlanma sürecinin temelleri atılmıştır.³¹

Hiliander Manastırı'nda rahip olan Otest Paissiy'nin yazdığı 1762 yılındaki "Halklara, Çarlara, Azizlere ve Bunların Yaptıklarına ve Bulgar Tarzına Dair Slav-Bulgar Tarihi" adlı eseri, Bulgar uyanışına "Vızrajdanie" yani "Yeniden Doğuş" denmesine yol açmıştır. Paissiy, Bulgarları kökenlerine sahip çıkmadıkları ve hatta "Yunanlaşma" yönünde ilerledikleri konusunda eleştirmiştir. Bu eser, ulus bilincinin gelişimine katkıda bulunmuş ve 19. yüzyılın ikinci yarısında halk arasında yayılmaya başlamıştır.

Paissy'nin ardından Sofronius isimli bir yazar, modern Bulgarca kullanılarak yazılan ilk eseri olan "Nedelnik"i kaleme almıştır. Bu eser de Bulgar ulus bilincinin gelişimine katkı sağlamıştır. Bu gelişmeler ışığında ulus bilinci düşünsel olarak uyanmış ve süreç hızla ilerlemiştir.

Osmanlı-Rus Savaşı (1806-1812) sürecinde, Bulgar bir heyet St. Petersburg'a giderek Rus Çarlığı'ndan Bulgar bağımsızlığı için destek talep etmiştir. Bu olay, ileride Bulgarların Rus himayesine girmelerinin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Aynı şekilde, 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında az sayıda Bulgar, Rus birliklerine yardımda bulunmuş ve casusluk konusunda destek almıştır.³² Rusların Bulgarlara karşı Osmanlı ordusuna karşı avantaj sağlamak için kullandığı bu destek, Rus ilgisinin Bulgarlara yönelik artışı pozitif yönde ivmelendirmiştir.

19.yüzyılın ortalarına doğru bölgede eşkıyalık hareketleri gözlemlenmiştir ve bu hareketler yerel halkın huzurunu kaçırmıştır. Bulgarlar milli bilinç konusunda, Sırp ve Yunanlara kıyasla geç tepki göstermişlerdir.³³ Ancak zamanla Bulgar grupları da Sırp ve Yunan bağımsızlık çabalarına destek olmuşlardır. 1830'lu yıllar itibarıyla, Bulgarlar kendi gelecekleri için bir şeyler yapma düşüncesi geliştirmişlerdir. Ancak bu noktada Bulgarlar arasında bir anlaşmazlık yaşanmış ve iki grup oluşmuştur. Birinci grup, Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalarak daha geniş haklar elde etmeyi savunmuştur. Diğer grup ise Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız bir devlet olma yolunu seçmeyi önermiştir.³⁴

³¹ Nikolay Todorov, *a.g.e.*, s. 57-58.

³² R. J. Crampton, *Bulgaristan Tarihi*, çev. Nuray Ekici, Jeopolitika Yayınları, İstanbul 2007, s. 38.

³³ Rengin Yavuz, "Bulgar Milliyetçiliği ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: I/2, Temmuz 2019, s. 223.

³⁴ Turan Karanfil, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Edirne ve Çevresi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2005, s. 41-60.

19.yüzyılda eğitim, kültür ve sanatın milli bilincin oluşması açısından önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu dönemde basılan kitap sayısı sürekli artmış ve özellikle Bulgar tarihini yücelten ve milliyetçilik propagandası yapan kitaplar önemli bir yer tutmuştur. 1835 yılında Gabrovo'da açılan ilk Bulgar eğitim kurumu, milli bilinci destekleyen çalışmalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak üniversite eğitimi için genç Bulgarlar yurtdışına, özellikle Rusya'ya gitmeyi tercih etmişlerdir.

Bulgarcayı yaygınlaştırmak amacıyla 1840 yılında sadece kız çocuklarına yönelik bir eğitim kurumu açılmış ve Bulgarca eğitim kitapları da yurtdışında basılmıştır. Ayrıca çeşitli gazete ve dergilerin yayınlanmasıyla Osmanlı Devleti karşıtı propaganda yapılmış ve bağımsız bir Bulgar devleti fikri halka aktarılmıştır.³⁵

Bulgarların ulus bilincinin gelişmesine katkıda bulunan Amerikan misyonerlerin çabaları da önemlidir. Misyonerler, Bulgarca öğrenmiş ve Bulgarlar için eğitim kurumları açmıştır. Robert Koleji gibi kurumlar, milliyetçilik duygularının körüklenmesinde etkili olmuştur. 1840 yılında yapılan Bulgarca İncil çevirisi ve dini ritüellerin kendi dilleriyle yapılması, dinsel ayağın ulus bilincinin oluşmasına katkı sağlamış ve dini bir uyanışa yol açmıştır.³⁶

Bulgar ulus bilincinin oluşumu, beraberinde isyanlara yönelişi getirmiştir. Tırnova'da 1834, Varna civarında 1841, Vidin'de ise 1849 ve 1850 yıllarında yerel bazda isyanlar meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra Kırım Savaşı sırasında Bulgarlar, Rus birliklerine önemli destek sağlamıştır. 1858 yılında kurulan "Slav Yardımsever Cemiyeti", Bulgar öğrencilere Rusya'da burslar vererek onları "Panslavist" ideoloji çerçevesinde etkilemeye çalışmıştır. Bu etkilerle Bulgar gençliği üzerinde Rus etkisi daha da artmıştır.

Bulgarlar, 1862 yılına gelindiğinde örgütlenmeye başlamış ve Georgi Stoykov Rakovski liderliğinde bir ihtilalci çete kurulmuştur. Ayaklanma ortamını hazırlamak amacıyla Hacı Stavri adlı bir kişi görevlendirilmiş ve 150 kişilik bir çete oluşturulmuştur. Ancak çete, ayaklanma başlamadan Osmanlı Devleti güçleri tarafından etkisiz hale getirilmiştir. Ancak bu durum, Rakovski ve takipçilerini umutsuzluğa düşürmemiştir. Onların amacı, silahlanarak örgütlenmek ve Bulgarları harekete geçirerek büyük güçlerin, özellikle Rusya'nın desteğini alarak bağımsızlıklarını kazanmaktır.

³⁵ Nuri Korkmaz, "Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu, Ortodoks Unsurları, Gelişimi ve Türklerin Ötekileştirilmesi", *Akademik Bakış Dergisi*, Cilt: X/ 20, Haziran 2017, s. 74.

³⁶ Mustafa Burma, "Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılış Sürecinde Bulgar Ayaklanmaları", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1/1, Ekim 2012, s. 70-72.

Bulgarlar için 1864 yılının başında olumlu bir gelişme yaşanmıştır. Panslavist düşüncelere sahip olan Nikolay İgnatyev, Rus temsilcisi olarak Osmanlı ülkesine atanmış ve Bulgarlara bağımsızlık yolunda destek sağlamaya başlamıştır. Bu sayede Bulgarlar için destek alabilecekleri büyük güç olarak Rusya önemli bir rol üstlenmiştir.

Bulgar Gizli İhtilal Bükreş Merkez Komitesi olarak adlandırılan ilk Bulgar çetesi 1867 yılında kurulmuştur. Lüben Karavelov ve Vasil Levski liderliğindeki bu komite, bildiriler yayınlarak faaliyetlerine başlamış ve "Narodnost" adlı gazeteyi çıkarmıştır. Ayrıca, komite çete üyelerini örgütleyerek Bulgar topraklarına göndermiştir. Ancak 1869 yılında başka bir çete kurulmuş ancak kısa sürede başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

1870 yılında, bağımsızlığa giden yolda önemli bir dönüm noktası yaşanmış ve "Bulgar Devrimci Komitesi" adı altında tüm çeteleri tek bir çatı altında toplama amacıyla bir komite kurulmuştur. Lüben Karavelov liderliğinde, Vasil Levski ve Hristo Botev gibi önemli destekçileriyle çalışmalarına hızlı bir şekilde başlamışlardır. Ancak 1872 yılında tren saldırısı sırasında üye Dimitir Obşti'nin yakalanması sonucunda komite deşifre olmuştur. Obşti ile birlikte Vasil Levski de idam edilmiştir. Bunun ardından Karavelov komiteden ayrılmıştır. Komite, 1875 yılında Eski Zağra (Stara Zagora)'da bir isyan girişiminde bulunmuş, ancak başarısızlıkla sonuçlanmıştır. 1876 yılında ise Bosna krizinden faydalanılarak Filibe merkezli bir isyan çıkartılmış, ancak yine başarısızlıkla sonuçlanmış ve Hristo Botev isyan sırasında hayatını kaybetmiştir.³⁷

Görüldüğü üzere, Bulgar ulusal kimliğinin sembol isimleri haline gelmiş olan Hristo Botev ve Vasil Levski gibi iki çeteci liderin isyan girişimleri başarısız olmuş ve her iki lider de 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı dahi görememiştir. Bu isyan girişimleri sırasında, Bulgar Sorunu da Balkan coğrafyasındaki diğer sorunlar gibi yöntem açısından sivil Müslüman Türk ahaliye yapılan saldırılarla vuku bulmuştur. Osmanlı Devleti güçleri tarafından bastırılan bu isyanlar, uluslararası boyut kazanınca Osmanlı Devleti'nin aleyhine sonuçlar doğurmuştur.

³⁷ Nühket Eltut, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları", 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara 2009, s.125.

2.2. 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi

1876'da Rusya'nın desteği ile isyan başlayıp hızla yayılması üzerine Osmanlı Devleti bölgeye askeri kuvvet yönlendirmiştir. İsyan sırasında çok fazla Türk öldürülmüş ve askeri kuvvet ile isyancılar bastırılmıştır. İsyanın başarısız olduğunu gören Rusya, yaptığı propagandayla Osmanlı askeri gücünün 15.000'den fazla kişiyi öldürdükleri, hatta çok fazla yerleşkeyi de ateşe verdikleri gibi yı ve ayaklandırma çıkarmaya³⁸ başlamış ve Avrupa da Osmanlı aleyhine kışkırtma yaparak yeni yollarla hedefine ulaşmaya çalışmıştır. Rusya'nın propagandası üzerine İstanbul'da Avrupa Devletleri, Rusya ve Osmanlı Devleti arasında bir konferans düzenlenmiş ve sonucunda özerk Bulgar Devleti kurulması konusunda karar alınmıştır. Osmanlı Devleti bu kararı topraklarına müdahale edilmesi şeklinde görmüş ve kararı reddetmiştir. Osmanlı Devleti'nin verdiği tepki üzerine Rusya, Ortodoks Hristiyan haklarını korumak adına 24 Nisan 1877 tarihinde Slavları Türklerin esaretinden kurtaracağını öne sürerek³⁹ Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir.

Bu savaş, "93 Harbi" olarak da bilinir ve Ruslar için Kırım Savaşı'nın intikamını almak ve Panslavizm politikalarını gerçekleştirmek amacıyla yapılmıştır. Osmanlı Devleti, Avrupa'dan atılarak Rusların bu topraklara sahip olmasını önlemek istemiştir.⁴⁰

Savaş sürecinde Osmanlı Devleti, Paris Antlaşması'na dayanarak batılı devletlerden yardım talep etmiş, ancak ilgilenmeyen devletlerin yanı sıra sadece İngiltere ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Ruslarla tarafsız kalacaklarını belirtmiştir. Diğer Balkan devletleri ise Ruslarla anlaşarak savaşa dahil olmuşlardır. Sonuç olarak, yaklaşık on ay süren savaşı kazanan taraf Ruslar olmuştur.

Rusya'nın Balkanlar'da ilerlemeye başladığı 1877 yılında, Romanya toprakları üzerinden ilerlemiş ve Plevne kuşatmasına gelmiştir. Rusya, Plevne'de beklenmedik bir direnişle karşılaşmış ve bu direniş, Rus ilerleyişini durdurmuştur. Çar II. Aleksandır, ağır kayıpların ardından taktik değişikliğine gitmiş ve Plevne'yi üç koldan kuşatmıştır. Rus kuvvetleri, Osman Paşa komutasındaki Osmanlı birliklerine zor anlar yaşatmış ve beş ay süren direnişin ardından Osman Paşa, yaralanarak birlikleriyle beraber teslim olmak zorunda kalmıştır.

³⁸ Ali Dayıoğlu, *Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005, s.35.

³⁹ Mustafa Öztürk, "Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Arası Sürecin Çarlık Rusya Açısından Değerlendirilmesi", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cilt VI/15, Kasım 2018, s. 677.

⁴⁰ Ferhat Durmaz, "93 Harbinde Büyük Güçlerin Politikaları ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt V/2, 2015, s. 110.

Plevne'nin düşmesi, sembolik olarak Balkanlar'da Osmanlı direnişinin sona erdiği anlamına gelmiştir. Rus kuvvetleri, Plevne'nin düşüşünden sonra hızla ilerleyişlerine devam etmiş ve 20 Ocak 1878'de Edirne'ye kadar ulaşmıştır.⁴¹ Osmanlı Devleti, Batılı güçlerden yardım talebinde bulunmuş, ancak istediği desteği alamamıştır.

Bu savaş, Bulgarlar için bir dönüm noktası olmuş ve bağımsızlık süreci hız kazanmıştır. 1878 yılında, Berlin Kongresi'nde Bulgaristan'a özerklik verilmiş ve Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız bir devlet olarak kurulması kabul edilmiştir. Böylece Bulgaristan, milli kimlik ve bağımsızlık yolunda önemli bir adım atmıştır.⁴²

Sonuç olarak, Osmanlı Devleti 22 Ocak 1878 tarihinde ateşkes teklifi yapmıştır. İstanbul hükümeti, Rusların sunduğu ağır şartlara henüz cevap verememişken, 31 Ocak 1878 tarihinde Türk ve Rus temsilcileri arasında ateşkes ve barış antlaşması olmak üzere iki ayrı belge onaylanmıştır. Bu ikinci antlaşma, Ayastefanos Antlaşması'nın temelini oluşturmuştur ve bu antlaşma yaklaşık bir ay sonra imzalanmıştır.⁴³

Görüldüğü üzere, 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Bulgar halkının, Ruslarla birlikte hareket ederek Müslüman ahaliye yönelik bazı istenmeyen davranışlar sergilediği belirtilmelidir. Bu süreçte, Osman Paşa'nın Sadrazama çektiği telgrafta da ifade edildiği gibi, Bulgarlar ve Ruslar tarafından köylerin yakılıp yıkılması, kadınlara tecavüz edilmesi ve masum insanların öldürülmesi gibi insanlık dışı olaylar gerçekleşmiştir.

93 Harbi'nin sonucunda 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması, Balkan coğrafyasındaki siyasi dengeleri Rusya lehine değiştirmiştir. Antlaşma, Sırbistan, Karadağ ve Romanya'nın bağımsızlığını ve toprak genişlemesini kabul etmiş, Ermeni halkına yönelik ıslahatlar yapılmasını şart koşmuş ve Ruslara savaş tazminatı ödenmesini öngörmüştür. Bosna'nın kontrolü ise Rus Çarlığı ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na verilmiştir. Ayrıca geniş topraklara sahip özerk Bulgar Prenslığı'nin kurulması kararlaştırılmıştır.⁴⁴

Ancak, Berlin Antlaşması ile değiştirilen şartlar, Osmanlı Devleti'ne ağır yükümlülükler getirmiştir. Berlin Antlaşması'nda, Bulgar Prenslığı'nin toprakları

⁴¹ Ömer Turan, *The Turkish Minority in Bulgaria (1878-1908)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1998, s. 141.

⁴² Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 508.

⁴³ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 510.

⁴⁴ Vahit Cemil Urhan, "Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Sürecinde Karadağ'ın Bağımsızlığını Kazanması", *Avrasya Etüdleri Dergisi*, Cilt L/2, Aralık 2016, s. 248-250.

daraltılarak özerk hale getirilmiş, Doğu Rumeli de özerk eyalet olarak oluşturulmuştur. Bosna, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun idaresine verilmiştir. Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsızlıklarını kazanmışlardır.⁴⁵

93 Harbi sonucunda, yaklaşık bir milyon Müslüman kökenli insan mülteci durumuna düşmüştür. Şumnu, Varna, Burgaz, Rodop Dağları, Gümülcine ve İstanbul gibi şehirlere yerleşmişlerdir. Ayrıca, Rus ve Bulgar zulmünden kaçamayıp öldürülen insanlar da mevcuttur. Bu süreçte, insanlık onuruna aykırı muameleler yapılmış, hastalıklar ve zor şartlar nedeniyle birçok insan hayatını kaybetmiştir.

Bulgarlar ve Ruslar tarafından Müslüman ahaliye uygulanan zorlamalar ve çifte standarda dayalı yönetim, bölgede yaşayan Müslüman topluluğun durumunu daha da zorlaştırmıştır. 93 Harbi'nin sonuçları, bölgedeki siyasi ve toplumsal dengeleri önemli ölçüde değiştirmiştir ve Osmanlı Devleti için büyük bir yıkım ve kayıp süreci olmuştur.⁴⁶

Sırbistan ve Mora'da on dokuzuncu yüzyılda başlayan isyanlar, 1829 da Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmesinin ardından, 1878'de Berlin Antlaşmasının imzalanması ile sırasıyla Romanya, Sırbistan ve Karadağ'da bağımsızlığına kavuşmuştur. Osmanlı Devleti'nin Balkanlardaki hudutlarının kaybolması ile Hristiyan yönetimin altında kalan Müslüman-Türk halklar anayurda ulaşmak için ömürlerini verdikleri topraklardan zorla ya da isteyerek ayrılmak zorunda kalmışlardır. Bağımsızlığını elde eden Balkan ülkeleri arasında Bulgaristan'ın Osmanlı'dan ayrılıp prenslik kurmasıyla Balkanlardan Anadolu'ya göçlerin ilk rotası başlamış oldu ki, Türk göç tarihini incelendiğinde hiç şüphesiz en önemli göçlerin başında yer aldığını görülmektedir. 18.yüzyılda Anayurda başlayan siyasi kaynaklı göçler 19. yüzyıl boyunca devam etmiştir.

Kırım Savaşı sonrası Anayurda kitleler halinde başlayan göç hareketi “93 Harbi” olarak bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası yoğun bir şekilde görülmeye başlamıştır. 93 Harbi sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile kurulan 163.965 km²'lik Bulgaristan, Berlin Antlaşması'nın hemen ardından toprakları üç farklı sınıra bölünmüştür. İdare sisteminde özerk olan ve sadece Osmanlı'ya vergi vererek yönetime devam eden Bulgar halkına 63.972 km²'lik toprak parçası verilmiştir. Güney bölgesindeki 32.594 km²'lik alan ise Doğu Rumeli Eyaleti adı altında özerk bir şehir olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmış ve geriye kalan 67.399 km²'lik Makedonya bölgesi ise direk Osmanlı yönetimine

⁴⁵Justin McCarthy, *Ölüm ve Sürgün-Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kıyımı (1821-1922)*, çev. Fatma Sarıkaya, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 88-107.

⁴⁶ Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s.515-517.

birakılmıştır.⁴⁷ Antlaşma sonrası Bulgaristan hayal bile edemeyeceği genişlikte toprağa sahip olmuştur.

Savaşların, antlaşmaların ya da ayırımların birbirini takip ettiği tarihlerde Müslüman-Türk nüfusu Bulgaristan sınırı içerisinde geniş bir nüfusa sahipti. Kaynaklardan örnek verecek olursak, Tuna vilayetine ait altı sancağında (Niş sancağı hariç) 1.130.000 Bulgar ve 1.120.000 Müslüman-Türk nüfus 1876 tarihinde yaşamaktaydı. 1876 yılında Berlin Antlaşması'nın imzalanmasıyla Doğu Rumeli adını alan Filibe ve İslimye sancaklarında, altı yüz seksen bir bin Türk nüfusu varken Bulgar nüfusu sadece dört yüz seksen üç bin civarındaydı.⁴⁸ 93 Harbi Savaşı'dan sonra yapılan ilk nüfus sayımı 1880 tarihinde yapılmış ve sayımın sonucuna göre henüz taze bir devlete olan Bulgaristan coğrafyası içerisinde Bulgar nüfusu, 1.920.000 iken 750.000 Müslüman-Türk nüfusu yaşamını sürdürmekteydi.⁴⁹ 93 Harbi sonrası nüfus sayımlarına bakıldığında ilk göç hareketinin Bulgaristan'daki Müslüman-Türk nüfusunun baskın olduğu zamandan azınlık durumuna nasıl geçtiğini göstermektedir.

Osmanlı Devleti'nin savaşı kaybetmesi Rusya için büyük fırsat olmuş, Rusya'nın yıllarca planladığı Panslavizm politikası ve sıcak denizlere inme düşüncesini uygulama ortamı sağlamıştır. Bulgaristan coğrafyası, Rusya için tam bir köprü vazifesi görüyor ve bu bölgedeki Türkleri yayılmacı siyaseti üzerinde engel teşkil ettiğini düşünüyordu. Türk nüfusunu bölgede azaltarak, siyasetinin daha başarılı olacağına da emindi ve bu sebeple Rusya'nın Kırım ve Kafkas bölgelerindeki Müslüman halka directtiği politikalarının aynısını Balkan coğrafyasındaki Müslüman halkada yapmıştır. Osmanlı Devleti Bulgar sınırında kalan Müslüman-Türk nüfusunun güvenli tahliyesi için girişimlerde bulunmuş olsa da anlaşma sağlanamamıştır.

Rusların Tuna'yı geçmelerinin ardından Müslüman-Türk nüfusu üzerine saldırmış bu saldırılardan kaçabilenler anayurda sığınmak için Bulgaristan topraklarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Rus süvarileri, kaçan göçmenlere yetişerek katletmekten geri durmamış, savaş sırasında silahlandığı Bulgar çetelerinin de Balkanlardaki Müslüman-Türk halkına huzursuzlukları ve katliamlarında birbirini takip etmesi kaçınılmaz olmuştur.

⁴⁷Bülent Yıldırım, "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu (1878-1934)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt CIX/214, İstanbul 2015, s. 98.

⁴⁸ Bilal Şimşir, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986, s.17.

⁴⁹ Bedriye Uzuner, *1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler ve Kırklareli Vilayetine Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s.12.

Rusya'nın Panslavizm politikasını yıllarca sistematik olarak işleminin son aşaması tam olarak bu zulüm ortamıdır. Savaş dışı eziyetler tam bir soykırım ortamı yaratmıştır. 2 Temmuz 1877'de Tırnova, Kazanlık ve Hain Boğazı bölgelerinde çoğunluğu çocuk ve kadından oluşan göçmen nüfusun çoğunluğu Bulgar çetelerinin kurbanı olmuş, vicdansızca öldürülmüşlerdir. 1878 yılının Ocak ayında Skobelev liderliğindeki Rus ve Don Kazakları, 20.000 araç ile göç etmekteyken, baskından kaçabilenler Meriç'i geçerek ya da dağlarda saklanırken bu seferde soğukla ve açlıkla savaşmak zorunda kalmışlardır. Bu savaşı kaybeden çoğu göçmen açlık ve soğuk yüzünden hayatlarını kaybetmiştir.⁵⁰ Rakamlar tam olarak bilinmese de iki yüz binden fazla Müslüman-Türkün katledildiği tahmin edilmektedir.

Bağımsızlığını elde eden Bulgaristan'ın ilk hedefi, milli bir Bulgar Devleti oluşturmaktır. Fakat Müslüman-Türk nüfusunun çoğunlukta olması Bulgaristan'ın politikasının başarılı olması karşısında engel teşkil etmiştir. Özellikle doğu sınırındaki vilayetlerde bu sayı daha da yüksektir. Edirne ve Tuna bölgesinde yaşayan Türklere bakıldığında 19. yüzyıl zamanında da ekonomik olarak Bulgarlardan daha iyi konuma sahiplerdi. Ekonominin temeli olan tarımın neredeyse yüzde 70'iyle Türkler ilgileniyordu.⁵¹ Fakat savaş sonrası Türklerin ellerindeki topraklar yağma edilmekle kalmamış, hayvanları, evleri, tarım aletleri talan edilmiştir. Bulgaristan sınırında kalanlar da azınlık durumunda yoksul bırakılmıştır. Köylerde yaşayanlara küçük toprak parçaları yeterli görülmüş ancak topraklar kendilerini geçindirecek büyüklükte bile değildir. Şehirlerde yaşayanların ise ticaret ile uğraşıp büyümeleri engellenmiştir ve bu sebeple ellerindeki iş yerlerine el konulup küçük esnaf olarak kalmaları sağlanmış, dış ya da iç ticarete hacimleri kısıtlanmıştır.

Balkan coğrafyasından Anadolu'ya yapılan göçlerin temel sebeplerinin başında Müslüman-Türk nüfusa yapılan baskılarla gündelik yaşamlarına ve özgürlüklerine engeller, şiddet, baskı ve zulümler yapmaktaydı. Yapılan zulümlerin derecesi yetmezmiş gibi Osmanlı Devleti'ne sığınmak isteyen göçmenlerin gitmesine de engel oluyor ve göç için yollara düşen kalabalık muhacir gruplarını katlediyordu. Eziyetler, katliamlar her geçen gün şiddetini öyle arttırıyordu ki işkence ve tahribatlar durmadan devam ediyordu ki 44 camiden yalnızca bir tanesi⁵² Müslümanlarda kalmıştır. Kalan diğer dini alanlar vicdansızca tahrip edilmiştir.

Varna taraflarından göç etmek için yollara düşen Müslüman gruplarını, 1877 yılında Türk muhacir gruplarının Rus süvarileri tarafından Müslümanları katlettikten sonra

⁵⁰Hakkı Yazıcı ve Muammer Demirel "93 Harbi" (1877-1878) Osmanlı-Rus Savaşından Sonra Eskişehir'e Yerleştirilen Göçmenler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Cilt XII/29, Şubat 2006, s.269.

⁵¹ Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s.20.

⁵² Mehmet İpşirli, "Bulgaristan'daki Türk Vakıflarının Durumu", *Belleten*, Cilt LIII/07-208, Aralık 1989, s.688.

Hayrabolu, Babaatişik, Havsa, Kızanlık şehirlerinde şehirlerine yaşayan Müslüman-Türkler bu şehirlerde can güvenlikleri kalmadığı için bu bölgelerden göç etmek zorunda kalmıştır.⁵³ Yanlarına taşınabilir ne varsa almaya çalışıp, kurtarabildiklerini arabalarına yükleyen Bulgaristan Türkleri Türkiye sınırına, arabaları ya da tren ile ulaşmaya çalışmışlardır. Bulgaristan ise göç sırasında nakit ya da taşınabilir malların olabildiğince az eşyanın sınır dışına çıkması için elinden gelen her türlü engeli çıkarmaya çalışmıştır. Göç edenlerin evlerine ise Bulgarları yerleştirip nüfusu yoğun olan Türk bölgelerini azaltmaya çalışmıştır.

Bu dönemde gelen göçmen sayısı net olarak bilinmese de, gerek Türk kaynaklarına gerek Bulgar kaynaklarına bakılarak tahmini rakamlar iletilebilir. Kalabalık ve kaos ortamı içinde gerçekleşen göç hareketi düzenli ya da düzensiz gelen herkesin kontrol edilmesine engel olmuştur. Aynı dönemde zulümlerden hayatlarını bir şekilde kurtarıp kaçan, zorunlu olarak göçmen konumuna düşen 1.250.000 kişinin olduğu bilinmektedir.⁵⁴ Osmanlı Devleti'ne başlayan göçler, ayrıca iskân ve iâşe-i de beraberinde getirmiş hızlı bir şekilde bu konuda girişimler başlamıştır. Ekonomik olarak zor durumda olan Osmanlı Devleti'nin yüzbinler göçmen vatandaşa ev sahipliği yapması gerekiyordu. 93 Harbi ile gelen muhacirler için 1878 yılında İdare-i Umûmiye-i Muhâcirîn Komisyonu⁵⁵ 850 bin⁵⁶ kişinin Türkiye'ye göç ettiği savaş sonrası kurulmuş ve Osmanlı Devleti göçmenlerle ilgili her şeyin düzenli olmasını istemiştir.

1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı diğer bilinen adıyla 93 Harbi Osmanlı Devleti'nin büyük yıkımı ile sonuçlanmış. Rus ordusu geçtiği her yeri yakıp yıkmış, Müslüman halk ise katliamdan kurtulabilmek için orman, dağ gibi yerlerde saklamaya çalışmış ve günlerce bu halde beklemek zorunda kalmışlardır. Savaş sonucundan imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile geniş topraklara sahip özerk Bulgar Prenslığı kurulmuştur. Bulgaristan'da 500 yıl süren hoşgörü ortamı Osmanlı Devleti'nin bölgeden çekilmesi ile sona ermiştir. Bulgaristan'ın Osmanlı hakimiyeti sırasında huzur içinde yaşarken, ayrılmasından sonra bu ortamı “500 yıllık esaret” olarak adlandırmasının temelinde ise Rusya'nın Türk-Bulgar ilişkisine düşmanca yaklaşımlar sergilemesi bulunmaktadır.

⁵³Züriye Çelik, “Osmanlı'nın Zor Yıllarında Rumeli Göçmenlerinin Türk Basınındaki Sesi “Muhacir” Gazetesi (1909-1910)”, *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Cilt /28, Aralık 2010, s.406.

⁵⁴H.Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.33.

⁵⁵Ufuk Erdem, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2014, s.93.

⁵⁶O. Suat Özçelebi, *Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991, s.15.

Güç dengelerinin değiştiği Balkanlardan Osmanlı geri çekilmiş, bu çekilmeyi Rus gücü doldurmuştur. Bulgar nüfusu içinde nüfus oranı tersine dönmeye başlamıştır. Azınlık durumunda olan Bulgarlar yerine kısa zamanda Türkler azınlık halini alacaktır. Özellikle 1856-1865 yılları arasında iki milyondan fazla göçmenin yer değiştirmesi Osmanlı Devleti'nin ne kadar zor durumda kaldığının rakamlarla kanıtı olmuştur.

1877 yılında gelen çiftçi göçmenlerin öncelikle en yakın köylere yerleştirilmesi önem arz etmiştir. Eğer yerleştirilecek köy yoksa gelen göçmenlerin oluşturduğu yeni köyler kurulmasına karar verilmiştir. Bu dönemde yeni kurulan yerleşim yerlerinin ismine dönemin padişahı veya önde gelen kimse onun ismi verilmesi geleneği oldukça yaygındır. Anadolu'nun farklı coğrafyalarında karşımıza çıkan Reşadiye, Aziziye, Sultaniye, Hamidiye şeklinde yerleşim adları bu geleneğin doğruluğunu kanıtlamıştır.⁵⁷

93 Harbi ile başlayan Türklerin bitmeyen kitlesel ve dönemsel göç hareketleri, yüzyıl boyunca devam etmiştir. Dönemsel alanda baktığımız 93 Harbi sonrası Bulgaristan'dan gelen Türklerin bir sonraki göç hareketi Balkan Harbinde de maalesef hüznün ve eziyetin bitmediğinin göstergesi olacaktır.

Türk-Müslüman nüfusunun Bulgaristan sınırları içerisinde çoğunluktan azınlığa düşmesi birkaç aşama ile gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki ve en önemlisi 1877-1878 Savaşı'ndan sonra imzalanan Berlin Antlaşması sonucu Bulgar Prenslığının kurulması olmuştur. Bulgaristan'ın bağımsızlığı elde etmesi ile kendi sınırlarını belirlemesi, kendi kurallarını getirmesi demektir. Bulgaristan 1878 Berlin Antlaşması ile kurulduktan sonra, sınırlarını genişletmeye çalışmış ve bu büyüme sırasında çok fazla Türk nüfusunu içerisinde barındırması farklı bir politika izlemesine sebep olmuştur. Bulgaristan, sınırları içerisinde Türk-Müslüman nüfusunu azaltmaya yönelik politikalar başlatmış ve yıllarca bu politikasını ısrarla sürdürmeye devam etmiştir.

Prenslığın kuruluşundan sonra Bulgaristan yönetiminin ülkedeki azınlıklar hakkındaki uygulamalarına bakıldığında 1989'da yıkılan sosyalist rejimden günümüze kadar olan süreci görmezden gelinirse, daha öncesinde sistemli ve baskıcı bir devlet politikası izlediğini anlaşılmaktadır. Bulgaristan yönetiminin asıl hedefi kültürel ve dilsel olarak ortak Bulgar bir toplumu yaratma olsa da prensliğin kurulmasından sonraki bazı dönemlerde

⁵⁷ Fuat Dündar, "Balkan Savaşı Sonrasında Kurulmaya Çalışılan Muhacir Köyleri", *Toplumsal Tarih*, Ekim 2000, s.52.

azınlığa saygılı olan Bulgaristan Çiftçi Partisi ve Vatan Cephesi iktidarları dönemlerinde baskıcı sistemin azaldığını anlaşılmaktadır.

Her ne kadar Berlin Antlaşması Türklerin haklarını güvence altına almış olsa da, Bulgaristan bünyesinde bulundurduğu Türkleri ne dinsel ne de kültürel açıdan serbestlik kalmamış, Müslüman ve Türk nüfusu siyasal haklarının olmaması gibi özgürlük kısıtlamalarıyla karşı karşıya kalmak zorunda bırakılmıştır.

Nitekim Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüne doğru kaybedilen savaş ve topraklar neticesinde, Avrupa'dan Anadolu'ya çekilmek zorunda kalan Osmanlı Devleti'nden sonra Türkler aşamalı ve zorunlu olarak Balkanlardan Anadolu'ya göç etmişlerdir. Bunun en büyük sebebi ise Osmanlı Devleti'nin uyguladığı hoşgörü ve saygı politikasının, Türk azınlık nüfusunu elinde bulunduran ülkelerin uygulamaması ayrıca din, dil, kültür özgürlüklerine ve mal varlıklarına zorbalık yapmalarıdır.

Zorunlu olarak yapılan göçler neticesinde Bulgaristan'daki Türk nüfusu azalmış, Osmanlı Devleti ise Bulgaristan'dan gelen göçmenleri planlı olarak Anadolu'nun Orta ve Batı şehirlerine yerleştirmek için uğraşmıştır. Ancak hem devlet planı hem göçmenlerin talepleri bu iskânları maalesef yavaşlatmıştır.

2.3. 1877-1878 Savaşından Sonra İnegöl'e İskân Edilen Muhacirler

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki toprak kayıpları, en çok iskân politikası ile Anadolu'dan Avrupa'ya yerleştirilen Türkleri etkilemiştir. Avrupa devletlerinin hakimiyeti altında kalan Türkler özellikle Bulgaristan topraklarında yaşam sürenler büyük bir soykırıma maruz kalmıştır. Kendisini kurtarabilen kişiler, zor şartlar altında buldukları araçlarla ya da yaya şekilde gizlice topraklardan kaçıp Edirne sınırından giriş yapmak için çaba sarf etmişlerdir.

Dönemin yerleşimine bakılacak olursa şimdiki tarihimizde kurulmuş olan çoğu köy ya da kasabanın 1877 yıllarında gelen göçmenlerin oluşturduğunu görülür. “93 Harbi” olarak bilinen bu savaş döneminde Anadolu'ya gelen muhacirler devletin de yardımıyla Hüdavendigâr şehri olan Bursa iline yerleştirilmişlerdir.

93 Harbi sonrası Edirne, İstanbul gibi batı şehirlerine yerleştirilen göçmenlerin özellikle Bursa iline büyük bir göç akımı uğramış ve göçmenlerin 20 bin den fazlasına kapılarını açmıştır. Bursa gerek Osmanlı gerek Cumhuriyet döneminde sürekli bir göçe ev sahipliği yapmıştır. Göç meselesini titizlikle takip eden devlet, bu konunun üzerine düşmek

ve kontrolünü sağlamak için İdâre-i Umûmiye-i Muhâcirin Komisyonu ile Umûm Muhâcirin Komisyonu teşekkül edilmiştir. Ayrıca bu şehirlere de iskân memurları görevlendirerek bakanlıklarda İdare-i Muhacirin komisyonlarının oluşturulması zorunlu kılınmıştır.⁵⁸ Devlet muhacir sorunlarının başında iskân problemini ele almış sorumlu komisyonlar, iskân mahalleri, konaklama alanları gibi ince konulara ağırlık vermiştir. H.1320/M.1902-1903 yıllarına ait vilayet salnâmesinin kayıtlarına göre Muhacir komisyonunun İnegöl için görevlendirilen isimleri; azalar Said Bey nüfus memuru, Ömer Ağa ve Hacı Mustafa Ağa Beyler zabıta memurudur.⁵⁹

Tarım, sanayi ve ticaret olarak önemli yere sahip olan bölgenin İnegöl ilçesi de o yıllarda kurulan göçmen köyleri ile dikkat çekmektedir. İnegöl coğrafyası, Bulgaristan Türkleri için tarıma elverişli, yeşil ormanları ve yüksek yerleşim yerlerini kendi topraklarından zorla çıkarıldıkları köylerine yakın bulmuşlardır. Bu yakınlıkla İnegöl'e 1.343 merkez olmak üzere 3.712⁶⁰ kişi giriş yapmıştır. Giriş yapan göçmenlerin tahmini olarak 2 bine yakını Bulgaristan Türkleri oluşturmaktaydı. Bulgaristan Türklerinin İnegöl'de oluşturdukları köylere örnek olarak;

Tablo 1: Bulgaristan Türklerinin İnegöl'de Oluşturdukları Köyler

Köy	Hane	Nüfus
Adabini	115	486
İhsaniye	39	183
Sultaniye	31	155

Kaynak: Raif Kaplanoğlu ve Ozan Kaplanoğlu, *a.g.e.* s.106-107.

Şeklinde gösterilebilir. Ayrıca Ertuğrul Sancağına bağlı olan ilçeye, Hamidiye, Orhaniye, Muradiye isimlerinde mahalleler oluşturulmuştur. 305 hane 1.243 kişinin yerleştiği bu üç mahalle haricinde 18 köy yerleşim için kurulmuş oldu ve sekteye de uğrasa dönemsel olarak devam eden göçlerle İnegöl sınırların içerisinde 95 hane 467; kişinin de

⁵⁸ Mustafa Polat, *Arşiv Kaynaklarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl'de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2017, s.77.

⁵⁹ Mustafa Polat, *a.g.e.*, s.77

⁶⁰ Raif Kaplanoğlu ve Ozan Kaplanoğlu, *a.g.e.*, s. 50

sonradan bölgeye yerleşmesi ile 1,040 ve 4.048 nüfus İnegöl'ün merkezi ve çevresine iskân edilmiştir.⁶¹

Belirtilen tarihler sonrasında göç akınları Osmanlı topraklarına gelmeye devam etmiştir. İnegöl'de yeni mahalle ve köyler kurulmuştur. Çiftçilik ile uğraşan muhacirlerin hem iş hem de vatan eksikliği hissetmemeleri adına daha çok köylere ağırlık verilmiş boş araziler değerlendirilmiştir. Ayrıca köylüler ile sorun yaşanmaması için de görevlilerce yerli halktan izni alınmıştır.

Tablo 2:1303/1886 Yılı Vilayet Salnâmesine Göre Muhacirlerin Mahallelerde İskânı

Sıra	Gelen Yer	Yerleşilen Mahallenin İsmi	Hane	Nüfus
1	Rumeli ve Batum	Hamidiye Mahallesi	167	603
2	Rumeli	Muradiye Mahallesi	110	525
3	Rumeli	Orhaniye Mahallesi	28	115
		Toplam	305	1343

Kaynak: Mustafa Polat, *a.g.e.*,75.

Devlet tarafından diğer hassas davranılan konu sürekli gelen muhacirlerin ailelerin ya da tanıdıklarının yanlarına yerleştirilmesi konusudur. Kurulan mahalleler içinde yerli halk ve muhacir kesim arasında uyuma bakılması önemliydi. Gelen göçmenler zaten yeni bir toprak, kültür ve iklim ile uğraşırken bir de ailelerin parçalanması konusunda dağılımları istememiştir. Yeni kurulan mahalle ve köylerde her türlü ihtiyaç için acele edilmiş özellikle camii ve okul ihtiyacı konusunda da planlamalar hızlandırılmıştır. Tüfekçi, Tahtaköprü, Mezit, Kanlıkonak, Hamidiye, Hilmiye gibi yoğun nüfuslu yerler İnegöl'de okul ve camii için ön listedeki muhacir köyleri idi. Gerek İnegöl'de gerek tüm Osmanlı topraklarında

⁶¹Kenan Kahraman, “Balkan Göçmenleri'nin İnegöl ve Mustafa Kemalpaşa'ya İskânı”, *Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültür Dergisi*, Cilt /4, Şubat 2004, s.14.

devlet muhacirlere konaklama, yemek ve iş konusunda her türlü ihtiyacını karşılamaktan geri kalmamıştır.

2.4. Özerk Bulgaristan Döneminde Gelişmeler

Berlin Antlaşması sonucunda Bulgarlar, özerk bir devlet olarak yeni bir döneme girmişlerdir. Bu özerk devletin yapılanmasında Ruslar önemli rol oynamıştır. Dönemin Rus Prensi Alexander Dondukov-Korsakov başkanlığında Tırnova'da meclis toplanmış ve 28 Nisan 1879 tarihinde ilk anayasa yürürlüğe girmiştir. Rus Çarı II. Aleksandır'ın yeğeni Aleksandır Battenberg, Bulgaristan Prensi ilan edilmiştir. Ancak Battenberg, 1881 yılında mutlakiyet rejimini ilan etmiş, fakat sadece 2 yıl sonra tekrar parlamenter sisteme geri dönmek zorunda kalmıştır.⁶²

1885 yılında önemli bir olay yaşanmış ve 6 Eylül'de Bulgar isyancılar, Doğu Rumeli valisi Gavril Paşa'yı tutuklayarak bölgeyi Bulgar Prensliği ile birleştirdiklerini ilan etmişlerdir. Prens ise ordusuyla giderek kendisini bu bölgenin de prensi ilan etmiştir. Rus Çarlığı bu durumdan memnun olmamış ve tüm üst rütbeli askerlerini Bulgar Prensliği'nden çekmiştir. Osmanlı Devleti ise Berlin Antlaşması'na dayanarak Batılı güçlerin duruma engel olacağını düşünmüş, ancak yanılmıştır. 1 Ocak 1886 tarihinde imzalanan antlaşmayla Bulgar Prensliği'nin Doğu Rumeli'yi topraklarına kattığını kabul etmiştir. Beş yılda bir Osmanlı Devleti ve Batılı devletlerin onayının neticesinde prens valilik görevine devam edebilecektir.

Bu gelişmeler, Bulgaristan'ın siyasi ve toprak genişletme sürecini göstermektedir. Rusların desteğiyle özerklik kazanan Bulgaristan, yönetim şeklinde çeşitli değişimler yaşamış ve Doğu Rumeli ile birleşme süreciyle de topraklarını genişletmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti'nin etkinliği azalmış ve Batılı devletlerin müdahalesi önem kazanmıştır. Bulgaristan'ın bağımsızlık yolundaki adımları ve siyasi dengelerin değişimi, Balkan coğrafyasının tarihsel gelişimi açısından önemli bir aşamayı temsil etmektedir.⁶³

Prens Ferdinand'ın cesur politikaları, Rus Çarlığı ile ilişkilerinin bozulmasına yol açmış ve sonuç olarak 7 Eylül 1886 tarihinde tahtından feragat etmesine neden olmuştur. Tahta kimin geçeceği konusunda belirsizlik yaşanmış, ancak Temmuz 1887'de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'ndan Ferdinand Saxe-Coburg Gotha, Bulgaristan'ın yeni prensi

⁶²Nuray Ekici, der. Osman Karatay ve Bilgehan Gökdağ, “*Bulgar Devletinin Gelişmesi (1878-1908)*”, *Balkanlar El Kitabı Cilt: 1*, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 529-531.

⁶³Ali Arslan ve Bülent Yıldırım, “Fiili Bağımsızlık Sürecinde Bulgaristan Emareti ve Osmanlı'nın Tutumu (1878-1908)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt XV/1, Mart 2013, s. 230-231.

olarak tacını giymiştir. Devleti aslında Prens Ferdinand'ın aksine yöneten kişi ise Stefan Stambolov olmuş ve kendi hükümetini kurmuştur. Stambolov, Osmanlı Devleti ile iyi ilişkiler kurmaya çalışmış ve bu yönde karşılıklı adımlar atılmıştır.

Stambolov döneminde, 1890 yılında Bulgar Kilisesi'ne Makedonya'da faaliyet gösterme, İstanbul'da mülk edinme, Edirne ve Makedonya'da okul açma izni verilmiştir. 1891 yılında Yunanistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı askeri birlik kurma teklifi Stambolov tarafından reddedilmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti Padişahı II. Abdülhamit, Stambolov'u İstanbul'da ağırlamıştır. Stambolov, Bulgaristan'daki etkinliği nedeniyle "Bulgaristan'ın Bismarck'ı" olarak nitelendirilmiştir ve ilişkileri Kral Ferdinand ile II. Wilhelm'in ilişkisine benzetilmiştir.⁶⁴

Kral Ferdinand, 20 Nisan 1893 tarihinde Parma Dükü'nün kızı Marie Louise ile evlenerek Avrupa'da tanınmasını sağlamış ve ülke içindeki gücünü artırmıştır. Stambolov ile gerginleşen ilişkiler sonucunda Stambolov 30 Mayıs 1894 tarihinde görevinden ayrılmış ve yerine Konstantin Stoilov gelmiştir. Aynı dönemde Rus Çarlığı'ndaki yönetim değişikliği Bulgaristan'a olumlu yansımış ve Rus Çarı II. Nikolay, Kral Ferdinand'ın oğlu Boris'in Ortodoks olması şartıyla onu resmen Bulgar Prensi olarak tanımıştır. Bu tanınma, Batılı güçler ve Osmanlı Devleti tarafından da izlenmiştir. Kral Ferdinand, artık ülkedeki etkinliğini daha da fazla hissettirmeye başlamış ve siyasi açıdan en önemli faktörlerden biri haline gelmiştir. Stoilov'un istifasından sonra gelen hükümetler de Ferdinand'ın gölgesinde kalmıştır.

Kral Ferdinand, liderlik özelliğiyle dikkat çeken bir yönetici olmuştur. Bağımsız bir Bulgaristan'ın var olmasını ve kendisinin kral olmasını uzun süre arzulamıştır. Bu hedefine ulaşmak için yaklaşık 10 yıl boyunca sabırla doğru zamanı beklemiştir. Eylül 1908'de, Bulgar topraklarında çalışan Osmanlı demiryolu işçilerinin greve gitmesi, Bulgarlar için uygun bir fırsat olmuş ve bu bahaneyle demiryollarını askerler aracılığıyla işgal etmiştir. Grev sonrasında Bulgar askerlerinin geri çekilmemesi ve demiryollarını Osmanlı Devleti'ne iade etmeyi reddetmesi, gerilimi artırmıştır.

5 Ekim 1908 tarihinde, II. Meşrutiyet'in İstanbul'da kaos ortamı yaratmasını fırsat bilen Bulgaristan, bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak bu ilan Osmanlı Devleti tarafından

⁶⁴ Encyclopedia Britannica, "*Stefan Nikolov Stambolov*", (ty), <https://www.britannica.com/biography/Stefan-Nikolov-Stambolov>, [Erişim Tarihi: 26.03.2023].

kabul edilmemiş ve Berlin Antlaşması'na aykırılık olduğu gerekçesiyle Batılı güçlerden destek talep edilmiştir. Ancak Batılı devletler daha çok Osmanlı Devleti'nin imtiyazlar alarak bağımsızlığı tanımasını istemiş, tazminat konusundaki görüşmeler tıkanmış ve hatta sıcak çatışma tehlikesi ortaya çıkmıştır. Bu noktada Rus Çarlığı devreye girerek tarafların anlaşmasını sağlamıştır. Sonuç olarak, 19 Nisan 1909'da imzalanan antlaşma ile Osmanlı Devleti, resmen Bulgaristan'ın bağımsızlığını tanımıştır.⁶⁵

2.5. 1912-1913 Balkan Harbi ve Göç Süreci

Bulgaristan'dan ikinci büyük göç ise Müslüman-Türk azınlığının dönüm noktası 1912-1913 yılında gerçekleşmiş olan Balkan Savaşlarıdır. 20. yüzyılın başlarında bağımsızlıklarını ardı ardına ilan eden Balkan ülkeleri, yıllardır hakimiyeti altında oldukları Osmanlı Devleti'nin yaşadığı zor koşulları fırsata çevirmek için, 1912 yılının Ekim ayında Yunanistan, Bulgaristan, Karadağ ve Sırbistan gibi ülkeler kendi aralarında Balkan ittifak oluşturmuş ve Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdir.

Balkan Savaşı'nın başlamasından sonra Osmanlı Devleti'nin cephelerde yenilgi alması, Batı sınırımızda yaşayan Müslüman-Türk nüfusunu tedirgin etmiş ve zulümden korkan halk güvenli gördüğü bölgelere göç için hazırlanmaya başlamıştır. Zaten kaybedilen her toprak yeni bir göç hareketi anlamına gelmekteydi. 1. Balkan Savaşında büyük kayıplar veren Osmanlı Devleti II. Balkan Savaşındaki karışıklıklardan faydalanarak Edirne'yi geri almış ve sınırı Meriç ırmağına taşımıştır.

93 Harbinde Rusların yardımları ile Bulgarların yaptıkları mezalimler zamanla daha korkunç hal almaya almıştır. 93 Harbi katliamlarını henüz tam atlatamayan bölge halkı, yeni bir savaşa, acı içeren günlere tekrar dönmek zorunda kalmıştır.

Balkan Harbinde Bulgarlar, zulüm seviyesini arttırmışlar ve Trakya'da Makedonya'da katliamlar yapmışlardır. Savaş hukuk kurallarını çiğnedikleri yetmezmiş gibi mezalimler hakkındaki haberleri de sürekli yalanlamaya devam etmişlerdir.

Bulgarların sivil ya da asker fark etmeksizin casusları yakalamak bahanesini öne sürerek Kırcaeli ve Tırnova şehirlerinde Bulgar askerinin yakaladıkları tüm Müslüman-Türk kadın, erkek, çocuk, yaşlı demeden savunmasız bırakmak adına elleri bağlanarak, boğazlarından kesilerek katledilmiştir.⁶⁶ Bulgarların yaptığı katliamların kişi sayısı tam

⁶⁵Mehmet Okur, “*Balkan Savaşları*”, *Balkanlar El Kitabı Cilt: 1*, der. Osman Karatay ve Bilgehan Gökdağ, Vadi Yayınları, Ankara 2006, s. 613.

⁶⁶H.Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.17.

olarak bilinmemekle beraber “Anap” adlı Macar gazetesinin 7 Şubat 1913 tarihine ait sayısında yayınlanan rapora göre yalnızca Makedonya’da, 40.000 Türk azınlık, 60.000 Arnavut kılıçtan geçirilerek öldürülmüştür. Trakya bölgesinde de Bulgarların katlettiği Müslüman-Türk sayısının o rakamlardan fazla olduğu tahmin edilmektedir. Trakya’nın her bölgesinde en az belirtilen rakam kadar Müslüman-Türk katledilmiş olduğu tahmin edilerek toplamda 200.000 Müslüman-Türk’ün yalnızca Bulgarlar tarafından hayatlarına son verildiği bilinmektedir.⁶⁷

Acı hatıralar bırakan katliamlar o dönemde yaşanan zorlukları şahit olanlardan dinleyince gerçekler gözler önüne serilmektedir. İnegöl’de ikamet eden göçmen bir vatandaş ile yaptığımız röportajda; *“Osmanlı’nın son dönemlerinde yapılan soykırım zamanı Annem 3 günlük bebekmiş dedem ağlıyor diye bu çocuk bizi ele verir diyor ve annemi ahırda koyunların keçilerin yanına bırakıp gitmişler. Aradan 4 gün geçiyor dedim annemi kontrol etmek için dönmüşler. Geliyorlar ve annemin yaşadığını görüyorlar.”*⁶⁸ Olarak bahsedilen dönemlerde Türklerin kaçış ve kendilerini koruyabilmeleri adına yaşadıkları acılarına şahit olmaktayız.

Doğu Rumeli’den kitleler halinde Osmanlı topraklarına göç etmeye başlayan halk, Bulgarların Müslüman-Türk halka topraklarını terk etmelerine sebep olarak manevi baskılar, katliamlar dışında yetmezmiş gibi din özgürlüklerini de kullanamamaya başlamışlardır. Bu konuda hazırlanan rapora göre, kamu işlemleri olan, askerlik, vergi verme, seçim, adli gibi hizmetlerde Müslüman ve Türklere haksızlık yapıldığını, günlük hayatta Bulgar komşuları tarafında dışlandıkları ve Müslümanların dinlerini özgürce yaşamadıkları, ayrıca sebepsiz borçlandırmalar yapıldığı tespit edilmiştir.⁶⁹ Bulgarca isimler verilip, camiler harap edilmiştir. Müslümanların dini günlerini kutlamaları engellenmiş, hatta zorla vaftiz edilmeler bile olmuştur. Müslümanların bu zulme dayanamayıp göç etmek zorunda kalmaları Osmanlı açısından da kötü bir netice getirmiştir. Osmanlı Devleti, Balkanlardaki Müslüman nüfusun azalmasını istemiyor, yıllarca emek verdiği iskânın ızdıraba dönüşmesine de sessiz kalamıyordu. Kızılay Arşivi’nde bulunan Almanya’nın Baden vilayetinde ikamet eden Fon de Kuyel tarafından gönderilen 1913 yılına ait mektupta *“Edirne’de bulunan Bulgarların şehir-i mezkûrda bulunan üserâ-yı Osmâniye’yi aklıktan öldürmekte olduklarını acaba bilir misiniz? Edirne’nin sukûtu gününde, orada bulunmuş*

⁶⁷H. Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.16.

⁶⁸27.12.2023 Tarihli Yapılan Röportaj.

⁶⁹Züriye Çelik, *a.g.e.*, s. 406.

olan bir Fransız, Edirne'nin içerisinde bulunan hasta ve mecrûhlar, tayin olunmuş uzak bir mahalde tecrit edilerek açlıktan öldürdüklerini söylüyor. İnsanda bir köpek bulunur ise o insan o köpeği açlıktan öldüremez. Fakat bu biçare askerler köpek değildir. Onların valideleri ve çocukları vardır. Bunlar, bu biçârelerin hayat ve memâtından haberdar olmak isterler. Acaba Salîb-i Ahmer bu biçarelerin imdadına ve serî'an gelemez mi?

Bulgarlar, Şükrü Paşa'yı bundan mesul tutuyorlar. Fakat herkes bilir ki Bulgarlar Edirne'ye erzak gitmesini menettiler. Salîb-i Ahmer'in bu zavallıların imdadına geleceği ümidiyle ihtirâmât-ı fâikamı takdim ederim.”⁷⁰ şeklinde bahsedilerek durumun ne kadar vahim olduğu ortaya konmuştur.

Birbirini izleyen günlerde birkaç hafta içinde Batı Anadolu'ya gelen muhacirlerin durumu kötüydü. Açlık ve yorgunluk ile savaşıyor aynı zamanda camii, medrese ya da sokaklarda kalıyorlardı. Dönemin borçlarına ve askeri ihtiyaçlarına bile yetismekte zorlanan Osmanlı Devleti soydaşlarımızı yalnız bırakmamak için muhacirlere yapılabilecek her türlü yardımı yapmaya özen göstermiştir.⁷¹ Yardımlar için cemiyetler kurulmuş özellikle Hilal-i Ahmer Cemiyeti göçmenlerin barınma, yiyecek, giyecek gibi temel ihtiyaçlarını karşılıyor özellikle bulundukları bölgelerde akrabası olmayanlara öncelik vermeye çalışıyordu. Yardımlar için devlet göçmenlere 50.000 lira karşılık bütçe verilmiştir. Şeh-remâneti'ye bağlı Muhâcirîn Komisyonu'yla beraber çalışılması planlanmış ve harekete geçmişlerdir.⁷² Bilgileri de cemiyetin gazetelere verdiği yardım içeriklerinin düzen ve titizlik ile çalıştıklarını da göstermektedir. Ayrıca Balkan Harbi sırasında yapılan yardımlar arasında, kişi isimleri tek tek takip edilip defterlere kaydedilmiş, merkez onayı ile kurumsal olarak çalışmışlardır.

Savaş sonunda 29 Eylül 1913 tarihinde Osmanlı-Bulgaristan arasında barış antlaşması imzalanmıştır. 7 Ekim tarihine ait Tanin Gazetesi'nde, Sulh başlığıyla yayımlanan makalede, İstanbul Antlaşması için yapılan değerlendirmede; İstanbul Antlaşması İttihat ve Terakki'nin emekleri ile başarıya ulaşıldığı, İttihat ve Terakki'nin beklenmek çabasıyla bu zor günleri titizlikle aştığı ve Anadolu'yu büyük başarı ile kurtardığı anlatılmıştır.⁷³ Antlaşma ile Müslüman-Türk vatandaşlarının sosyal, ekonomik ve dini hakları koruma altına alınmıştır. Fakat uzun vadede bakıldığında bu antlaşma maddelerinin

⁷⁰ Kızılay Arşivi, No: 252/26.3, 18 Nisan 1329.

⁷¹ Cemal Sezer ve Ömer Metin, *Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımları*, Türk Kızılay'ı, Ankara 2016, s.23.

⁷² Sezer Metin, *a.g.e.*, s. 30.

⁷³ Sibel Orhan, *a.g.e.*, s.27.

uygulanmadığını ve baskıların devam ettiğini görmek kaçınılmaz oluyor. Anlaşma sonrası nüfus değiş tokuşu gerçekleştirilmiş ve savaş sonu kayıtlarında hala net bir göç ya da ölüm sayısına ulaşmak mümkün değildir. Teyit edilen bazı yerler dışında çoğu ölüm kayıplara karışmıştır. İstiklal Harbi Gazetesi'nde 1919 yılındaki bir haberinde Germencik bölgesinden hükümet tarafından kimlikleri teyit edilen 1800 civarı genç erkek sadece dini inançları Müslümanlık diye katledilmiştir.⁷⁴ şeklinde rakam vermiştir. Ayrıca Hızırbeyli Köyü erkekleri camide namaz kılariken katledilmiş. Cami içerisine yapılan baskınlarda çoğu kişi katledilmiş ve 38 nefer esaretten dönerken öldürülmüştür.

1910-1914 Balkan Savaşları sonrasında Balkan coğrafyasının haritası değişmiş ve Osmanlı Devleti için bu değişim ve hareketlilik ekonomik, sosyal ve demografik sonuçlar doğurmuştur. Balkanlardan gelen göçmenlerin ağırlıklı olarak yerleştirildiği vilayetler, Bursa, Edirne, Aydın vb. şehirler başta gelmektedir.⁷⁵

Sonuç olarak Balkan Savaşları öncesi Osmanlı Devleti geriye çekilirken beraberinde göçmenleri de getirmiş ve azınlık bırakmamaya çalışmıştır. Bu planlı geri çekilme Balkan Savaşlarında istenilen gibi olmamış aksine ani bir toprak kaybı olması özellikle Bulgaristan da önemli sayıda Müslüman-Türk nüfusu kalmasına sebep olmuştur. Balkan savaşları sonrası Bulgaristan, Batı Trakya bölgesindeki 9 Türk bölgesini ele geçirmiştir ve Berlin Antlaşması ile sınırlarını büyütülmüştür. Ayrıca Bulgaristan'ın elinde bulunan Müslüman-Türk nüfusunun bir kısmını içinde bulunduran Güney Dobruca Bükreş Antlaşması ise Romanya'ya bırakılmıştır. Bulgaristan sınırları içerisinde kalan Türkler, Bulgaristan Türkleri olarak yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır.

2.6. 1913 Yılında Türk-Bulgar Mübadelesi

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Balkan Savaşları önemli bir yer taşımaktadır. II. Balkan Savaşı'na katılan Osmanlı, Yunanistan, Bulgaristan, Karadağ, Arnavutluk, Sırbistan ve Romanya Devletleri kendi aralarında ayrı ayrı imzaladıkları antlaşmalar ile savaşı sonlandırmışlardır. İkili ilişkiler ile imzalanan antlaşmalarda Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Devleti arasında 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul Antlaşması imzalanmıştır.⁷⁶

⁷⁴ *İstiklal Harbi*, 7 Ağustos 1919, s.1.

⁷⁵ Seyfi Yıldırım, "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri", *Hacettepe Üniversitesi*, Cilt VIII/16, Güz 2012, s.42.

⁷⁶ İlker Alp, "Balkan Savaşları'nda Türk ve İslam Dünya'sından gelen Yardımlar", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt VII/2, Aralık 2018, s.278.

İmzalanan anlaşma ile nüfus mübadelesi konusu geniş çerçeveye ele alınmıştır. Meriç Nehri'nin sınır belirlendiği anlaşmayla, sınırdan itibaren 15 km. boyunca kişilerinde rızasıyla Müslüman ve Bulgar tebaasının karşılıklı olarak nüfus değişimine izin verilmiştir.

Ayrıca Edirne'de başlatılan çalışmalarla iki ülke arasında karma komisyon oluşturulması için adımlar atılmıştır. Belirli aralıkla toplanan komisyonun topladığı bilgilerle oluşturduğu rapora göre Bulgaristan tarafından 9.714 Müslüman hanedan toplam 48.570 kişi ile birlikte Doğu Trakya bölgesinden 9.742 hane içinden 46.764 toplam nüfus Bulgar mübadele etmiştir.⁷⁷ Ayrıca Doğu Trakya için önemli olan Kırklareli ve Dimetoka tekrar Osmanlı toprağı olmuştur.

Sonuç olarak Osmanlı Devleti tekrar doğu Trakya'ya hâkim olmuş, Dedeâğaç Bulgar toprağı olarak bir daha Osmanlı hakimiyetine geçememiştir. Yapılan Mübadele ile Bulgaristan sınırları içerisinde yaşamaya devam edecek olan Türkler için temel hak ve güvencelerini sağlayacak kararlar alınmıştır. Müslümanlar dinlerini özgürce yaşayabilecek, Türkçe eğitim alma özgürlüğüne sahip olabileceklerdi. Ayrıca taşınmaz mal ve mülkleri de güvence altına alınmıştır. Kısaca imzalanan antlaşma ile Bulgaristan'da yaşayan Türklerin can ve mal güvenliği teminat altına alınmış oldu.

2.7. I. Dünya Savaşı Döneminde Türk-Bulgar İlişkileri

Balkan Savaşı'ndan sonra Türk-Bulgar ilişkileri normale dönmüştür. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın da vaatleriyle Bulgaristan ve Türkiye müttefik devletleri tarafında yer alarak savaşa dahil olmuştur. İtilaf devletlerinin Selanik'e asker yerleştirmesiyle Bulgaristan'a karşı cephe oluşturmuş oldular. Açılan cephe sonrası, Rusya'nın da Romanya'da açtığı cephele Bulgaristan'la müttefik olan Türkiye birlikte savaşmışlardır. Yunanistan'ın Bulgaristan'a savaş açması ile Bulgar halkı içerisinde çöküntülere sebep olmuş ve Makedonya Bulgar-Alman cephesi bozguna uğratılmıştır. Durum böyle olunca Bulgaristan ateşkes istemek zorunda kalmıştır.⁷⁸

1919 yılında I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Bulgaristan Neuilly antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Antlaşmanın 4. maddesi azınlık konusunu ele almaktadır. Bu antlaşma ile sınırları içerisinde yaşayan dil, din, ırk ve mezhep ayrımı yapmadan iş

⁷⁷ Kader Özlem, "Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi ile Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Arasındaki Etkileşimin Değerlendirilmesi", *International Journal of Social Inquiry*, Cilt 12/1, Haziran 2019, s.223.

⁷⁸ Ulvi Özgür, *Bulgaristan Türkeri'nin 1950-1951 Yıllarında Türkiye'ye Göçleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2017, s.14.

hayatlarında kamu da çalışmaya engel olunmayacağı üzerinde durulmuştur. Ayrıca diğer azınlık maddesi ise 53. Maddede yer almaktadır. Bu madde gereğince de Bulgaristan'da Bulgarca dışında diğer dillerinde de gerek kamuda gerekse özel alanlarda özgürce konuşulabileceği ve ana dillerinde eğitim alabilecekleri hükmü yer almaktadır. Her ne kadar azınlıkları korumak adına bu hükümlere yer verilmiş olsa da II. Dünya Savaşı sonrası Versay antlaşmaları ortadan kalmış ve bu hükümler geçersizlik kazanmıştır.⁷⁹

Neuilly Antlaşması ile İngiltere ve müttefik devletlerinin planları arasında Türkleri Doğu Trakya'dan tamamen boşaltmak, Bulgaristan'ın ise Ege denizi ve Trakya planlarına veda etmesi vardı. Planların bu doğrultuda olması Bulgaristan'ın İngiltere baskısına rağmen Türkiye'ye yakınlaştırmış ve bu yakınlaşmanın ana sebebi Batı Trakya'daki planlarının ancak Türklerin galibiyeti ile olabileceğini düşünmesi olmuştur. Bu çerçevede Bulgaristan Türkiye'deki milli mücadele hareketini an be an izlemiş ve Bulgar devlet adamları kamuoyunda takibi dile getirmeyi de ihmal etmemiştir. Çiftçi Partisi zamanında kurulan yakın ilişkiler, partinin askeri darbe sonucu düşürülüp, radikal milliyetçilerin başa geçtiği zamanda bile devam etmiştir. Bulgaristan istikametinde durum böyleyken Türkiye de Bulgaristan'a yakın olmaya çalışmıştır. Türkiye sınırındaki güvenliği ancak bu şekilde sağlayabileceğinin de farkındadır. Bu doğrultuda Bulgaristan ile gizli yakınlaşmalar başlamış ve Mondros Mütarekesi ardından Türkiye'de gerçekleşen milli hareket ve Bulgar Hükümeti arasında beklenmedik bir şekilde ortak iş örneklerine şahit olunmuştur. Cafer Tayyar Paşa tarafından Trakya bölgesinde Yunanlılara karşı direniş örgütlenmesinin, Bulgar hükümeti ve Bulgar halkı tarafından destek ve yakın ilgi görmek bu örneklerin başında gelmektedir.⁸⁰ Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti de Bulgar hükümeti ile iletişim yolları aramış, Türk ve Bulgar gruplarının Milli Mücadele döneminin henüz çok başındayken bile işbirliği ile hareket etmeleri, resmi makamlarca gözle görülür somut belgeler içermiş olmasa bile gelecekte oluşturulması beklenen beraberlik için büyük adımlara kapı açmıştır.⁸¹ Ancak Bulgaristan bu yakınlaşmaları gizli olarak yapmaya özen göstermiştir. Neuilly Antlaşması kuralları çiğnemek ve İngiltere'nin gözüne batmaktan korkuyor, diğer taraftan da Türkiye ile görüşmeye devam ediyordu. Türk hükümetinin Sakarya'da zafer elde etmesi diğer ülkelerin de ilgisini çekmiş Bulgaristan da diplomatik

⁷⁹ Ali Nuri Tahir, *1945 Sonrası Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s.10.

⁸⁰ Mustafa Göleç, "Hâkimiyet-i Milliye Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1923-1930)", *Türkiyat Mecmuası*, Cilt XXVI/1, Haziran 2016, s.150.

⁸¹ Veysi Akın, "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Antlaşması'nın Yeri ve Önemi", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt I/1, Aralık 2012, s.44.

olarak yakınlaşmayı milli mücadele sonucuna saklamış ve böylelikle barış antlaşması yapılacak yeni hükümet ile diplomatik açıdan rahatça temas kurmayı düşünmüştür.

3.İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ

3.1.Türkiye-Bulgaristan Dış Siyaset İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Balkanlardan Anadolu'ya yapılan göçler devamlılığını sürdürmüştür. 20. yüzyıldan itibaren Türkiye Cumhuriyeti için bu göçlere iç ve dış faktörlerin devlet politikasına etkileri olarak bakılabilir. İç faktörün en önemli politikası yeni kurulmuş Türkiye'nin nüfus politikasında göçmen konusunda araştırmalar yapması, dış faktör olarak da Osmanlı Devleti'nin geri çekilmesi ile bağımsız olan devletlerin nüfusu altında kalan Müslüman-Türklere yapılan olumsuz politikalar ile göçe tabii tutulmalarıdır.

Türkiye Cumhuriyeti'nde göçler, genellikle ülkeler arası anlaşmalarla ya da asimilasyon politikalarıyla bulundukları bölgede yaşadıkları kötü olaylar sonucunda göç etmek zorunda kalmaları ile gerçekleşmiştir. Türkiye, kuruluşundan itibaren nüfus üzerine politikalar belirlemiş, özellikle Balkanlarda kalan Müslüman-Türkler için koruyucu yaklaşımlarda bulunmuş ve kapılarını daima farklı coğrafyadaki Türklere açık tutmuştur.

Yeni Türkiye nüfus politikası, Osmanlı Devleti'nin nüfus politikasından farklı olmuştur. Osmanlı'da nüfus din, mezhep, ümmet birlikteliği yani Müslüman olmak, Osmanlı dönemi göçlerinde doğrudan ve bağımsız tek ölçüt olarak kabul edilirken⁸² Türkiye için bu durum ümmet birliğinden ziyade Türk Milleti kültür bütünleşmesi olarak karşımıza çıkar. Ayrıca savaşlar ile çok fazla nüfus kaybetmiş, bütünlük sağlamaya çalışan Türkiye içinde bu yeni nüfus politikaları nüfus gücünü elde etme adına önemli bir yere sahiptir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Balkanlardaki nüfusu bünyesine alma konusunda izlediği koruyucu yaklaşımının diğer bir sebebi ise Türkiye'nin kuruluş aşamasında değerli vazifelerde görev almış Rumelili idarecilerin akrabalarını, Türkiye Cumhuriyeti güvenli bölgesine sağlıklı bir şekilde yerleştirmek ve Türkiye'nin Milliyetçi düşünce ile kurulmuş olması, vatan aşkı ile yanıp tutuşan akrabalarının güvenle Cumhuriyet topraklarına ulaşmalarını istemeleridir.

⁸² Halim Çavuşoğlu, "Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri", *Bilig*, Cilt XXIII/41, Bahar 2007, s.132.

Osmanlı Devleti hakimiyetindeki Müslüman-Türk nüfusunun, yüzyıllardır vatan saydıkları topraklarda kısa süre içinde azınlık durumuna düşmeleri hem maddi hem de psikolojik olarak zor anlar yaşatmıştır. Türkiye ise bu yaşanan travmalardan soydaşlarımızı kurtarmayı, açılan onlarca yarayı iyileştirmeyi borç görmüş ve bu konuda çalışmalarda bulunmuştur. İki devlet arasında yapılan görüşmelerle orta yol bulundukça, Türkiye'ye yerleşmeleri için uğraşılmış, Bulgaristan'da kalan Türkler için, güvenliklerini sağlama almak adına uluslararası önlemler almaya çalışılmıştır. Türkiye'ye gelip Anadolu topraklarına kavuşan göçmenler için, devletimiz kucak açmış iskân ve maddi yardımlarla ihtiyaçlarını karşılayıp az da olsa kendilerini huzurlu hissettirmek için elinden geleni yapmıştır. Göçmenlerin yerleştiği şehirlerde yerli halkta yalnız bırakmamış, kendi aralarında topladıkları yardımlarla yanlarında olduklarını göstermeye çalışmışlardır.

Bulgaristan'ın bağımsızlığından itibaren Balkan Savaşları'na kadar iç açıcı olmayan Türk-Bulgar ilişkileri, Balkan Savaşları sonrasında tersine dönmüş, bunun en önemli sebeplerinden biri de Bulgaristan'ın Balkan Savaşları sırasında beraber hareket ettiği sınır komşuları ile baştaki düşünceleri planladığı gibi gitmemiş, birlik ile başlayan savaş, ayrılma ile sonuçlanmıştır. Bulgaristan'ın, Balkan ülkelerindeki sorunları bir diğer sınır komşusu Türkiye ile yaşamamak adına Türkiye'ye zorunlu olarak sempati duymaya başlamıştır. Çünkü yaklaşmakta olan 1.Dünya Savaşı'nda yalnız kalmaktan korktuğu için sınırına yakın olan Türkiye'yi tehdit olarak görmek istemiyordu.

Birinci Dünya Savaşı'nda iki ülke de aynı kaderi paylaşıp Almanya'nın galip geleceğine emin olarak ittifak kurmuş ve beklenen ihtimal gerçekleşmemiş, itilaf devletleri savaş sonucunda galip çıkmıştır. Savaşta istenen olmayınca ayrılması beklenen iki devlet daha da yakınlaşmış hatta ilişkileri kuvvetlenmiştir. Fakat bu yakınlaşma galip devletler tarafından zorla imzalatılan antlaşmalar ile engellenmeye çalışılmıştır. İki ülke arasında yapılacak herhangi bir diplomatik hareket, itilaf devletleri tarafından olan bir devlet aracılığı ile yürütülerek kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır.

Türk-Bulgar ilişkileri hakkında Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'de 1922'de üçüncü toplanma yılı açılışındaki *"Bugünkü siyaset-i umumiye-i cihanın tesirâtı altında Bulgaristan Hükûmetinin sâkit ve hareketsiz kaldığı görülmüyor. Fakat; Bulgar halkının menafî-i hayatiyesinin Türkiye ile müşterek olduğunu takdir ettiğine eminim. Bulgaristan 'ın evvel-ü âhir bu alâkanın icabatına tevessül eyliyeceğine kanaatim vardır. Türkiye dostluğunun*

*kendilerine temin edeceği menafî-i azimeden Bulgarların gafil kalacağı zannedilemez.*⁸³” konuşmasında Bulgaristan Hükümetinin planlarının aslında Türklerle ortak hareket etmek olduğunu belirtmiş ve bunu yakın zamanda da görececeklerini iletmiştir ki, öyle de olmuştur. 26 Ekim 1922 tarihinde Bulgar Parlamentosunda Stamboliyski’nin yaptığı konuşmasında, Sevr antlaşmasının maddeleri üzerinde yapılan yeniliklerin devamı olacağını ve sabretmek gerektiğini belirtmiştir. Konuşmanın devamında iki devlet arasında özellikle sınır komşusu olmalarının çıkar ilişkilerinin doğrultusunda iyi gidecek bir sürece girmesi gerektiğini, bu çıkar ilişkileri dostça devam etmesinden başka bir seçeneklerinin olmadığını, ayrıca verilen Türk milli mücadelesinin Mustafa Kemal önderliğinde olduğunun bilindiğini belirtmiştir.⁸⁴ Türkiye’nin Bulgaristan ile zorunlu da olsa ilişkilerini dostane sürdürme adına yardımlardan da geri kalmamıştır. Aleksandr Stamboliyski Hükümeti, Türk göçmen ailelerine ve Türk askeri birliklerine iki milyon leva civarında yardım etmiştir. Kurtuluş savaşı zamanında gizli yollardan silah gönderimi de yapmıştır.⁸⁵

Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarının zaferle çıktığı milli mücadele döneminden sonra 1923’te Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ve aynı tarihte Bulgaristan’daki rejim değişikliği ile azınlıklara karşı baskıcı dönemi tekrar başlamıştır. Bulgaristan’daki bu rejim değişikliği dostluk antlaşması adına yapılan işlemlerin aksamasına neden olmuş ve Lozan ile Bulgar basınında olumlu etki yaratan Türkiye’nin zaferi Türkler için ümit kaynağı haline gelmiş ve o dönem göçler tekrar hızlanmıştır. *Dnevnik* adlı Bulgar Gazetesi’nin bir yazısında; Mustafa Kemal liderliğindeki başarını gözle görülür olduğu, “*Makedonyalı Müslüman kahraman*” olarak bahsedilen Atatürk’ün başarısının yalnızca muharebe meydanında kazanmadığını, başarısının asıl diplomatik alanda olduğundan ve siyasi tarihte bu coğrafyada önemli zaferlere şahit olunduğundan bahsetmiştir.”⁸⁶

10 Haziran 1924’te Türkiye-Bulgaristan arasında dostluk antlaşması yapılması adına müzakereler başlamış, Türkiye adına Tevfik Kemal Bey ve Münir Bey, Bulgaristan adına da Simeon Radev görüşmelere katılmıştır. Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal, antlaşmalara dair her adımı bizzat kendisi takip etmiş, Başbakan İsmet İnönü de Bulgaristan ile görüşmelere dahil olmuş ve tasarıları incelemiştir. 1925 Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşması ve Sözleşmesi Türkiye’yi temsilen Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Tevfik Bey ve Bulgaristan

⁸³ *T.B.M.M. Tutanak Dergisi*, D:1, C:3, İ:2 (1 Mart 1922), s.403.

⁸⁴ Pars Tuğlacı, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, Cem Yayınları, İstanbul 1984, s.124.

⁸⁵ Esra S. Değerli, “Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk (1919–1923)”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt /18, Ağustos 2007, s.8.

⁸⁶ Mustafa Göleç, *a.g.e.*, s.156.

hükümeti adına Washington'da bulunan Bulgaristan olağanüstü yetkili temsilcisi Büyükelçi Simeon Radev, tarafından imzalanmıştır.

Yapılan Dostluk Antlaşmasında Bulgaristan, sınırları içerisinde Türkleri koruyacağına dair taahhüt vermiş ve nüfusu iki milyondan fazla olan Türk nüfusunun dil, din, sosyal haklarında ayrımcılık yapılamayacağını garanti etmiştir.

Tablo 3: 1887-1905 Sayım Yıllarına Göre Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Nüfusu

Sayım Yılları	Türk Nüfus	Müslüman Nüfus
1887	602.331	676.212
1892	569.728	643.258
1900	539.656	643.300
1905	505.439	603.084
1910	504.560	603.084
1926	577.555	825.774
1934	618.268	821.298
1956	656.028	??

Kaynak: Bilal Şimşir, “*Bulgaristan Türkleri(1878)-1985*”, BilgiYayınevi, Ankara 1986, s.18.

Yapılan barış antlaşması zamanında Türkiye’de Bulgar nüfusuna, karşılık Bulgaristan’da milyonlardan bahsedilen Türk azınlığı bulunmaktaydı. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi’nin Bulgaristan nüfusu içerisindeki Türk nüfusunun ne kadar yoğun olduğunu kanıtlar nitelikteki yorumu; Sofya’daki yabancı azınlıkları arasında en kalabalık ve zenginini Türk grupları oluşturmaktır.⁸⁷ şeklinde olmuştur.

1925’ten itibaren Bulgarların Türkiye sınırları içerisinde yavaş yavaş terk ettiğini görmekteyiz. Kısa süre de de Türk-Bulgar ilişkileri olumlu seviyelere gelmeye başlamıştır. Özellikle azınlık sorunu için adımlar hızlıca atılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk’ün 1 Kasım

⁸⁷ *Hakimiyet-i Milliye*, 26 Şubat 1930, s.3.

1933 dördüncü dönem üçüncü toplanma yılı açılışındaki konuşmasında “*Bulgaristan’la dostluk ve emniyet münasebetlerinin artırılması için biz bütün imkânları kullanmaktayız, iki memleket arasındaki bitarafılık ve hakem muahedesinin uzatılmasını derpiş eden bir protokol, vekillerimizin komşu hükûmete cevabi ziyaretleri esnasında imzalanmıştır .İktisadi ve siyasi münasebetleri inkişaf ettirmek, Cumhuriyet hükûmetinin ciddî arzusudur.*”⁸⁸ şeklindeki konuşmasında da Bulgaristan ile olan yakınlaşmanın üzerinde durulduğu görülmüştür.

Göç dahilinde, Türkiye’nin aldığı ve uyguladığı kararlar bütünü 1934 senesinin 4 Haziran günü İskân Kanunu hatlarında gerçekleştirilmiştir. Uygulanan İskân Kanunu’nda, soydaşlarımızı Anadolu topraklarına kavuşabilmeleri Türk soyuna ait ya da Türk kültürünü benimseme, saygı duyma şartlarına sahip olması koşulu aranmaktadır. Şartların öncelikle Avrupa kapısı olan Balkan göçmenleri olmak üzere, diğer coğrafyalardan gelen göçmenlere de uygulanmıştır.⁸⁹ İskân Kanunu ile özellikle Bulgaristan göçmenlerinin bu zamana kadar hakları korunmuştur. Bulgaristan’dan 1935- 1940 yıllarını kapsayan süreçte 95.494 Türk Anadolu’ya göç etmiş olmasına rağmen sonraki dönemlerde beklenen kadar nüfus azalması gerçekleşmemiştir. Türk nüfus doğum oranı hızı açığın kapanmasına sebep olmuştur. Doğum oranı hızıyla Bulgaristan’da tekrar artan Türk nüfusu 1940 yılında 640 bin civarında Türk, 841 bin de Müslüman nüfusa ulaşmıştır.⁹⁰

Türkiye-Bulgaristan arasında Dostluk antlaşması yapılırken, aynı tarihlerde Ankara’da İkamet Sözleşmesi imzalanmıştır. İkamet sözleşmesi ile Türkiye’de yaşayan Bulgarlar ve Bulgaristan’da yaşayan Türk halklarının oturma şartları adına netlikler oluşturulmuştur. İki ülke vatandaşları karşılıklı engel çıkmaksızın istedikleri zaman iki ülke arasında yerleşim sağlayabileceklerdi. Kısaca serbest dolaşım hakkı verilmiş oldu. Antlaşma ile yerleşimden başka taşınır ve taşınmaz mallar için de açıklamaya yer verilmiştir. Göç sırasında göçmenler taşınabilen mallarını, hayvanlarını yanlarında götürebilecek, taşınmaz mallarını ise iki yıla kadar satma hakkı olacaktı. Bu madde taşınmaz olan mallarını mecbur kalıp değerinin altında satmak zorunda kalmasınlar ya da arkada kalan malları talan edilmesin diye dahil edilmiştir. Mustafa Kemal 1 Kasım 1926’da TBMM’deki

⁸⁸Deniz Kaloç, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri 1, “Dördüncü Dönem Üçüncü Toplanma Yılıni Açarken 1 Kasım 1933,” Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2006, s.300.

⁸⁹ Berrak Çeçen, “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gelen Düzensiz Göçmenlerin Yasallaşma Süreçlerinde Değişen Yasal Düzenlemelerin Rolü”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 15/XV, Bahar 2016/2, s.266.

⁹⁰Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s.19.

konusmasında “*Balkan komşularımızla hüsnü münasebatımızdan bahsederken, ilâve etmeliyim ki, biz Balkanlar’daki huzur ve sükûnla çok yakından alâkadarız*”⁹¹ diyerek Balkanlardaki huzurlu ortamın bozulması istemediğini ve bunu sürekli dile getirdiğini belirtmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan arasında göç edecek soydaşlarımız kontrollü takip edilebilmesi, güvenliklerinin sağlanması için birçok kararname imzalanmıştır. “*Bulgaristan’dan memleketimize hicret edecek Türklerin iki hükümet arasında mün’akit ikamet mukavelenamesinin ikinci maddesiyle teayyün eden kolaylıklar dahilinde gelebilmelerini temin için muhaceret merkezlerine Türk heyetleri gönderilmesi hususunda vaki olacak bir teklifin Bulgarlarca eyi telakki edilmeyeceği ve teklif kabul edilse dahi Türk heyetinin işe başlamasını müteakip zuhur edecek mesailin halinde daima müşkülât çıkarılacağı Sofya Elçimiz tarafında yapılan tetkikat neticesinde anlaşıldığından muhaceret işleri için Bulgar Hükümetiyle yapılacak müzakeratın bu işlerine Bulgar ve Türk azalardan mürekkep muhtelit heyetler vasıtasıyla takip ve intacı noktasından icrası, Hariciye vekaletinin 4/5/929 tarih ve 64402/317 numaralı tezkeresile vukubulan teklifi üzerine İcra vekilleri Heyetinin 3/7/929 tarihli içtimasında tasvip ve kabul olunmuştur.*”⁹² şeklinde imzalanan kararname de bu örneklerden bir tanesi olmuştur.

İki devlet arasında yapılan antlaşmalar neticesinde diplomatik yakınlaşmalar göçlere engel olmamış aksine yeni rejimin tekrar başlayan baskıcı tavrı, Türkiye Cumhuriyeti’nin nüfus politikaları göçleri daha da tetiklemiştir. Özellikle 1930’lu yılların sonlarına doğru Bulgaristan’ın yapılan antlaşmalara rağmen azınlıklara olumsuz politikalarla yaklaşması göçlerin daha da artmasına sebep olmuştur.

Cumhuriyet’in kuruluşundan sonra 1939 yılına kadar Türkiye’ye 198.688 kişi Bulgaristan’dan gelmiştir. Daha sonraki yıllarda özellikle ikinci Cihan Harbinde 1939-1945 yılları arasında yaşanan 2. Dünya Savaşı sürecinde Bulgaristan’dan Türk göçlerinde azalma olmuştur. 1940-1949 yılları arası dönemde Bulgaristan Türklerinden sadece 21.353 kişi Türkiye’ye göç etmiştir.⁹³

⁹¹TBMM Zabıt Ceridesi, D: II, C:27, İ:1, (1 Kasım 1926).

⁹² T.C Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Ş.1, S.8219, No:080 18 01 08 4 39 6, 03.07.1929, Bkz. Ek:1, Ek:2.

⁹³Barış Özdal, *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, Bursa 2018, s.96.

3.1.1. 1934 İskân Kanunu

2510 Sayılı 1934 İskân Kanunu'nun amacı, iskân sürecinin başarılı bir seviyede ilerleyebilmesi, iskân edilecek kişilerin kültür, eğitim ve iş imkanlarına uygun yerlere yerleştirilebilmesi, maddi ve manevi olarak hükümetin daha önce yaşamış olduğu sorunları bir daha yaşamaması için hazırlanmıştır.

İskân kanununun kapsamına bakıldığında, gelen göçmenlerin, göçebelerin, güvenlik sebebiyle yerlerinin değiştirilmesine onay verilenlerin ayrıca köylerin toplulaştırılmasına, iskân edilen bölgelerin düzenlenmesini içeren kanun maddelerinden oluşmaktaydı.

Bu kanunda, 1. ve 2. maddelerinden oluşmakta olan başlangıç bölümünün ardından 9 kısım bulunmaktadır.⁹⁴ Kanuna göre Türkiye'de Türk kültür yapısına göre iskân edilecek bölgeler Dahiliye Nezaretince yapılacak ve İcra Vekilleri Heyetince onaylanacak haritaya göre belirlenecektir. İskân bölgelerinden ve kanunsal düzenlemelerden bahseden bu 9 kısım sırasıyla ilk olarak belirlenen başlık;

1.Muhacirlerin ve mültecilerin kabulü: Türkiye'ye yerleşmek isteyen, Türk soyundan gelip, Türk bilincine bağlı kimselerin kabulünü içeren maddedir. Ancak Türk kültür birliğine bağlılığı olmayanlar, casuslar, göçebe çingeneler, anarşistler ve sınır dışı edilmiş olanlar muhacir olarak kabul edilmeyecektir.

2.İçerde, nakiller, kültür ve idare tedbirleri: Türk toprağı üzerinde buluna köylerin, verimsiz arazilerden verimli alanlara taşımayı, yerleşimin dağınık olduğu köylerde uygun konuma getirmeyi, oba ve komları köyler içine taşıyıp yenilerinin yapılmasını engellemeyi ayrıca kasaba ve şehirlerde yaşayan yabancı nüfusun belediye sınırı içinde yaşayan nüfusun yüzde onunu geçemeyeceğini ve yeni mahalle kuramayacağını içeren maddedir.

3. İskân: Bu bölgelerde Türk soyundan gelmiş ama dilini unutmuş olan köylerden, yerlisi Türk olan köy bölgelerine yerleştirilecektir. Türkiye'ye gelecek olan Türkler için de iklim ve yaşayış şartlarına öncelik verilerek bölgelere yerleştirileceklerdir. Türk olmayanlar ise gruplaşma olmayacak şekilde, serpiştirme şeklinde yerleştirileceklerdir şeklinde içerikleri bulundurmaktadır.

4.Mecburiyetler, tasfiye ve istihkak mazbataları: Kanun hükmünce hükümetin yönlendirdiği ya da kendi istekleri ile göç eden kişilerin bir yıl içinde geldikleri topraklardaki

⁹⁴ Bilge Kağan Şakacı ve Selçuk Özkaya, "1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu ve Basındaki Yansımaları", *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt VII/2, Haziran 2021, s.252.

taşınmaz ya da taşınabilir mallarını getirmelilerdir. Tasfiye edilmemiş mallar bir yıl sonra devlete geçer.

5.Muafiyeteler: Gümrük, vergi ve resim muafiyetleri konu olan kanun maddesini içermektedir. Kanun hükmü ile Türkiye'ye giriş yapan muhacirlerden bir defaya mahsus getirdikleri eşyalardan vergi alınmayacaktır. Ayrıca gelen muhacirlerden vize, pul, damga, vesika gibi belgeler için ücret talep edilmeyecektir.

6.Mali Hükümler: Mülteci ve göçebelere 885 numaralı kanun gerekçesi ile verilmiş ya da verilecek olan iskân haddi dahilindeki sermaye, ziraat alet ve edevatı, tohum veya işlenecek topraklar için ücret talep edilmeyecektir.

7. İskân Komisyonu: Türkiye'ye gelecek olan göçmenlerin Türkiye'de nakil olunacak iktisadi ve içtimai yerleri belirlemek, 1 ve 2 numaralı iskân bölgeleri ve programları için önerilerde bulunmak, iskana uygun yapıları ve toprakları belirlemek ve bölgelere sevkleri konusunda yardımcı olmak için kurulmuştur.

8.İcrai Hükümler: Göçmenlere yerleştikleri köy, kaza ya da kasabalara vardıkları günden itibaren en geç 3 ay içerisinde eldeki yapı veya toprakların tapularının teslimi yapılmalıdır.

9.Müteferrik Hükümler: Trakya bölgesinde iskân edilmiş olan göçmenlerin, tapusu verilmiş ve toprağı boş kalmış olanlardan hükümetçe iskanı gerçekleşmiş olanlar adına tapuları teslim edilir ve kontrolü takip edilmelidir. Bu taşınmaz mal sahipleri zuhur eder ya da yeni bir yere yerleşimi sağlanmazsa yeni göçmen gibi toprak verilmelidir.⁹⁵

1934 İskân Kanunu, göç sürecinin planını, düzenini sağlayan kapsamlı bir kanun olduğu için iskân sırasında göçmenlerin kısa sürede iskân edilip, kişilerin üretici konumuna gelebilmesi adına düzenlemeler yapılmıştır. Kanunun bir diğer üzerinde durduğu hedef ise, aşiretlerin tüzel kimliklerinin devlet tarafından tanınmadığı ve aşiretlere ait tespit edilen toprakların iskân edilen kişilere ve toprağı olmayan çiftçilere verilecek olmasıdır. Bu hedefin en büyük olumlu etkisi, ülke içinde eşitsizliği giderme konusu olmuştur.⁹⁶

3.1.2. Bulgaristan'ın Müslüman-Türk Nüfusuna Karşı İzlediği Politika

1878 Bulgaristan Prensiği'nin kuruluşundan bu zamana dek Türk-Müslüman halka yapılan politikalara genel olarak baktığımızda özelinde sistematik bir baskı ve eritme

⁹⁵ T.C. Resmî Gazete, 21 Haziran 1934, s.4004-4010.

⁹⁶ Bilge Kağan Şakacı ve Selçuk Özkaya, *a.g.e.*, s.265.

politikası uyguladığı görülmektedir. Bulgar milliyetçiliği din, dil, kültür bakımından eşdeğer bir toplum yaratma peşinde olduğundan azınlıkları engel olarak görmüş ve azınlık gruplardan gerek göç gerekse asimilasyon politikası ile kurtulmaya çalışılmıştır. Her ne kadar Çiftçi Partisi ya da Vatan Cephesi iktidarı zamanında azınlık hakları tanınmış gibi gözükse de alt planda ulus-devlet yaratma politikası devam etmiştir.

Politikalar her dönem ne kadar kötü olsa da Stambulisky Dönemi'ni (1919-1923) ayrı değerlendirmemiz daha doğru olur. Bulgaristan'da yaşayan Türkler bu dönemde daha özgür ve rahat yaşam sürmekteydiler. 1923 yılında darbe ile hükümet düşünce durum tersine dönmüştür. Türklerin eğitim, din ve kültür alanındaki özgürlükleri kısıtlanmış, kötü günler tekrar başlamıştır. Özellikle "*Bulgaristan Bulgarlarıdır*" sloganı darbe sonrası neler yaşanacağını bir şifresi olmuştur.

Asimilasyon politikasına eğitim ile başlayan Bulgaristan, Türk-Müslüman çocuklarının din ve kültür olarak kendi sistemi ile yetiştirilmesini istemiştir. Çocukları küçük yaşta kendi kültürlerinden dinlerinden ne kadar uzak kalır, öğrenemezlerse o kadar çabuk Bulgarlaşırlardı. Bu sebeple Türk çocuklarının ihtiyacı olan eğitimi almaması adına, maddi ve manevi destek verilmemiştir. Ayrıca Bulgar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından azınlık okulları özellikle Türk okulları sıkı kontrol altında tutularak istedikleri eğitim dışına çıkmamışlardır. Bulgar çocuklarının tarih derslerinde, Bulgaristan topraklarında Osmanlı'nın hüküm sürdüğü yıllarda Türklerin Bulgarları köle olarak kullandığı, katliamlar ve yağmalar yaptığı gibi asılsız iddialar ile küçük yaşta çocukları Türk düşmanlığıyla yetiştirilmeye başlanmıştır.

Bulgaristan'da Trakya ve Dobruca adı verilen silahlı örgütler Türk azınlığı üzerinde taciz ve tecavüzlere devam ediyor, camilere haç resimleri takarak İslam'a saygısızlık ediyorlardı. Bulgaristan Hükümeti bu olayları yapan kişileri sözde kınıyor gibi gözüküp arka planda sessiz kalıyordu. Aynı döneme denk gelen zamanlarda Müslüman nüfus zorla Hristiyanlaştırmaya çalışılmıştır. Hatta 1940'ların başında Müslüman Pomakların isimlerinin değiştirilmesi adına yasa bile çıkarılmıştır. Özgürlüklerinin kısıtlanmasını yanı sıra, Müslümanlara yapılan insan dışı yaklaşımlarda göçe yönelmeye sebep olmuştur. Razgrad Olayı bu korkunç örneklerden sadece bir tanesidir.

1933 yılının Nisan ayında gerçekleşen Razgrad Olayı herkesi derinden sarsmıştır. Ayrıca olay Türk kamuoyunda da duyulunca toplumsal tepkiye sebep olmuştur. Bulgaristan içerisinde devam eden Bulgarlaştırma politikaları bir yana dış ilişkilerde Türk-Bulgar ilişkileri iyi giderken II.Dünya Savaşı öncesi dostane antlaşmalarla yakınlaşan Türkiye ve

Yunanistan dostluğu Bulgaristan’da olumsuz karşılanmıştır. Ülke içerisinde Türkiye adına güvensiz fikirler yayılmış ve birbirini doldurmaya başlamışlardır. Gazete ve dergilerde de bu konu hakkında rahatlıkla kalem oynatan yazarlardan biri de İgvorsky, “*Trakya Meselesinde Yabancı Bir Parmak*” adlı makalesinde Bulgaristan’ın izlediği dış politikayı, Türkiye açısından kaleme almıştır.⁹⁷ *Zevat* gazetesindeki bu yazıda, Türklere güvenilmemesi konusunun altını çizilerek dile getirilmiş ve Bulgaristan içinde ayrı bir bölünme ve kaos ortamı oluşmaya başlamıştır.

Türk hasmı şovenist denilen Bulgaristan gençleri, 14 Nisan 1933 gecesi 70 dönüm genişliğinde yüzyıllardır var olan Türk mezarlığını, Bulgar askerlerinin de yardımcıları ile talan etmiştir.⁹⁸ Gençler ellerinde balta ve benzeri ne varsa mezarları tahrip etmeye başlamış ve Türklerin din ve can emniyeti kalmamış, Türklere yapılan eziyetler karşılıksız kalmıştır. Müslümanlara tecavüz edilmiş can güvenlikleri kalmamıştır. Razgrad Olayının hemen üzerine Türkiye’ye göç ve vatandaşlık için başvurular artmış o dönem, 1933 senesinde 6.792 kişi T.C vatandaşlığına yaptığı başvurular kabul edilmiştir.⁹⁹ Hızlı bir yükselme gösteren göç başvuru ve göçler sonrası birkaç ay sonra olayın durulması ve unutulması üzerine göçler tekrar durma noktasına gelmiştir. Çünkü Bulgaristan daha fazla nüfus azalmasını ve iş gücü kaybına fırsat vermek istemiyordu. Akşam gazetesinin, Bulgaristan’da yaşayan azınlıklara 15 günde memleketten çıkmaları iletilmiş olduğu yazıda “*Bulgarların Türklerle konuşmaları yasak. 1200 Türk vize bekliyor.*”¹⁰⁰ şeklindeki başlıkları da durumun ne kadar vahim olduğunu göstermektedir. Özellikle genç nüfusun önünü kesen Bulgaristan yaşlıların gitmesine izin veriyor iş gücüne uygun kişilerin önünü kesiyordu. Bunun nedeni, Türk gençlerinin insan gücü isteyen yol yapmak, taş kırmak ya da odun kesmek gibi ağır işlerde çalışmaları için alıkoyulmuşlardır. Türk genç nüfusunun seyahat etmesi her koşulda engellenmiştir.¹⁰¹

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bulgaristan’da işkencelere maruz kalan Türk kardeşlerimizin Türkiye güvencesi altına alınması için her türlü imkân sağlanmış, Edirne üzerinden girişleri yapılan göçmenlerin nakilleri iskân müdürlüğü tarafından kontrollü ve düzenli olarak takibe alınmış, valilere ve kaymakamlara da ciddi görevler verilmiştir.

⁹⁷ Ümit Ağca, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri Çerçevesinde Razgrad Olayı ve Türk Kamuoyu Yansımaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2014, s.114.

⁹⁸ Ümit Ağca, *a.g.e.*, s.116.

⁹⁹ Ümit Ağca, *a.g.e.*, s.138.

¹⁰⁰ *Akşam*, 6 Kasım 1939, s.1.

¹⁰¹ *Akşam*, 7 Kasım 1939, s.1.

Cumhuriyet'in kuruluşundan İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Türkiye'ye iskânli olarak 19.837 aile, 75.877 kişi serbest göçmen, 37.073 hane ve 144.209 kişi Bulgaristan'dan gelmiş oldu.¹⁰² 1930'lu yıllarda baskı ve göçlerin daha yoğun olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Bulgaristan'ın Mihver devletler ile savaşa girmesi, sınır güvenliği için Türkiye ile iyi geçinme yönünde politika değiştirmiş ve Türk azınlığı üzerinde de o dönem baskıları azaltmıştır. Durum böyle olunca II. Dünya Savaşı döneminde göçler azalmış 1950 göçüne kadar Türk-Bulgar sınırı sakinliğini korumuştur.

3.2. 1945-1984 Yılları Arası Gelişmeler

1945-1984 yılları arası Türk-Bulgar ilişkilerine genel olarak bakıldığında, inişli çıkışlı ve dönem göçlerle devam eden karmaşık senelerin birbirini takip ettiği, bitmek bilmeyen olaylar çerçevesi şeklinde yorumlayabilir. Özellikle 1947 yılından sonra Bulgaristan Sosyalist Dönemine denk gelen bu tarihler, maalesef Türkler için kötü hatıralar bırakmışlardır. Bulgar hükümetinin baskıları artmış, baskı politikası ile Türkler, asimile edilmeye çalışılmış ise de Türkler milli benliklerini koruma adına birbirlerine daha da bağlanmışlardır.

Bulgar Hükümeti'nin baskılarına dayanamayan Türkler göç etmek istemelerine karşın engellenmiş, Bulgar politikasına göre hareket etmek zorunda kalmışlardır. Gerek Türkiye'nin attığı adımlarda gerek Bulgar Hükümeti'nin işine geldiği şekilde yapılan ikili görüşmeler ile Türk Tarihi'ndeki büyük göçlerden sayılan 1950-51 Dostluk Antlaşması göçü bu tarihler arasında gerçekleşmiştir.

3.2.1. 1950-1951 Zorunlu Göçü Öncesi Bulgaristan'ın Türk Azınlığına Karşı

Yaklaşımı

II. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Bulgaristan'ın durumunu fırsat bilen Sovyetler Birliği, Bulgaristan sınırları içerisine girip, Faşist Hükümeti devirdi ve yerine kendisinin desteklediği Vatan Cephesini 1944 yılında iktidara yerleştirdi. 1944 yılında iktidarda yer alan Vatan Cephesi ilk olarak azınlık grup olan Türk-Müslüman grupları ile arasını iyileştirme adımı atmıştır. Bulgaristan'da artık Sovyet egemenliği yayılmaya başlamış, 1946

¹⁰² Esra Sarıkoyuncu Değerli ve Hasan Karakuzu, "II.Dünya Savaşı Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler", *Türkiye-Bulgaristan ve Göç Sempozyum (Özet/Bildiri Sözlü Sunum)*, Ankara 2017, s.6.

yılının 8 Eylül günü yapılan halk oylaması ile yapılan seçimden sonra 15 Eylül'de krallık sistemine son verilip, aynı gün Cumhuriyet rejimine geçilmiştir.¹⁰³

Vatan Cephesi iktidarda kalabilmek için Bulgaristan sınırları içerisinde artık her kesimden insanın isteklerini, düşüncelerini özgürce dile getirmesini ve taleplerinin yerine getirilmesi için ellerinden geleni yapacaklarını belirtmiştir. Nitekim azınlıklar için kısıtlama yaratan yasaları yürürlükten kaldırılması, azınlıkların haberleşme özgürlüğünü engelleyerek kapatılan gazetelerin tekrar yayınlanması, kapatılan okulların eğitime başlaması, ilköğretimin Türkçe yapılması, Türk öğretmenlerin Bulgar olan öğretmenlerle aynı haklara sahip olması, Faşist yönetimin el koyduğu vakıf mallarının iadesinin yapılması gibi konular azınlıklar için oldukça önemlidir. Özellikle nüfusta büyük çoğunluk oluşturan Türk azınlığının komünistlere destek vermesi adına, köylerde tarım ile uğraşan Türklere hükümetçe toprak bağışı yapılmıştır. Tarım üretiminde özellikle tütünle uğraşılması sırasında vurgunculara da engel olunması Türkleri mutlu etmiştir. Bulgaristan'da durum böyleyken Türkler arasında ise bölünmeler olmuştur. Bir kısmı hükümete asla inanmıyor diğer yarısı ise belki de bir umut inanmak istiyordu. Bunun sebebi ise rejim değişikliği sonrası Bulgaristan'ın bölgeler arası değişiklik gösteren politika uygulamasıdır. Bir taraftan Türk göçünün önünü kesmeye çalışıp bir taraftan da bazı Türk köylerinde huzursuzluk çıkarıp tutarsız hareketler sergilemesidir. Bu çelişkili ortam içerisinde de olsa söz verdiği gibi Vatan Cephesi vaatlerini yerine getirmeye başlamış Vatan Cephesi Komitesi Türk Azınlığı Komisyonu adı altında kurulan komisyon azınlık sorunlarıyla ilgilenirken, 1945 yılından sonra Sofya merkezli yayımlanan Işık Gazetesi'yle, Vatan cephesine olan destek ve sempatisini korumak istemiştir. Çünkü Türkçe olarak süreli yayınlara izin verilmesi sempatinin artırılmasına sebep olmuştur.¹⁰⁴

Komünistlerin 1940'lı yıllar içerisinde Türklere bazı haklar tanınması zaten Moskova'nın işine gelmiyor, Türklerin kültürlerini ve geleneklerini kaybetmesini istemesinden dolayı bu planı desteklemiyordu. Komünistler dışarıdan Türklerin haklarına öncülük ediyor gibi gözükse de arka planda Moskova'nın sözü ile gizliden hareket ediliyordu. Moskova'ya göre azınlıklara verilen haklarda özellikle Türklerin hakları kontrollü olmalıydı. Çünkü Türk nüfusunun çok olması ve milli kimliklerini korumaları istenilen Bulgar Milliyetçiliğinin önünde engeldi.

¹⁰³ Hacer Hande Ergün Çağatay, *1969-1978 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Yakın Akraba Göçü (Trakya Bölgesine İskân Edilmiş Göçlerin Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2017, s.23.

¹⁰⁴ Ali Dayıoğlu, *a.g.e.*, s.280.

Vatan Cephesi Hükümeti döneminde az da olsa rahatlayan Türk azınlığı BKM iktidarının ardından politikanın tekrar korku dolu günlere döndüğünü görmekteyiz. Özellikle 1946 yılının Şubat ayındaki Başbakan B.Dimitrov'un Balkan topraklarında yalnızca Balkan ırkı yaşamalı, Slav nüfusu bu topraklarda kendini gösterip üstünlüğe sahip olmalı.¹⁰⁵ Yorumuna sahip olan konuşmasında Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da uzun yıllar hakimiyet kurmasının izlerini silmek istediği somut olarak görülmüştür. Hızlı başlayan Türkleri Balkan topraklarından silme işlemiyle, Türk aydınlarının önde gelenleri bahaneler öne sürülerek haksız yere tutuklanmış, tutuklular küçük hücrelerde türlü işkencelere maruz kalmışlardır. Özellikle komünist yaşam şeklini kabul etmeyenler Dobruca, Belene gibi kamplara gönderilip ağır işlerde çalıştırılıyorlardı. Ayrıca casusluk suçu bahanesiyle hapisaneye atılan Türkler, mahkemeye çıkarılacakları zaman ailelerine haber edilirdi. Halsiz gözükmemeleri için de yiyecek ve içecek verilerek sağlıklıymış gibi göstermeye çalışıp, böylelikle Türklerin de onları hain olarak görmesi isteniyordu. Türklerin ayaklanması engellenip Bulgaristan hükümetine saygı duyması isteniyor bu olayların yaşanması ise Türkleri birbirine daha çok bağlıyordu.

Korkuyla ya da ılımlı yollarla Türklere komünizmi kabul ettirmeye çalışan Bulgar Hükümeti bu sefer Türklerin özellikle eğitim alanında zümrüdü, Bulgaristan'da bir din okulu olan Nüvvab'a göz dikmiş ve başlarda komünist yanlısı yaklaşımlar olsun diye adımlar atmış yaptığı planlar işe yaramayınca kapatma kararı almış, 1946 yılında Türk okullarını devletleştirmiş, eğitim Bulgarca ve Türk okulları artık devlete bağlı kurumlar olarak eğitime devam etmiştir. Özelleştirilmiş eğitim hayatında okulların artık devletleştirilmesi üzerine çıkarılan kanunla başlayan yeni eğitim sistemi için 1947-1948 yıllarında düğmeye basılmıştır. Yeni eğitim öğretim sistemiyle 424 olan okul sayısı 894, 37.335 öğrenci nüfusu 88.600'e arttırılmıştır. Dersler anadil ve Bulgarca olarak devam ediyordu medreselerin vermiş olduğu eğitim Bulgar Hükümeti nezdinde yetersiz görüldüğü için 4'e indirilmiştir. 1947-1948 eğitim yılından Müslüman-Türklerin de istekleriyle Stara Zagora'da Pedagojik eğitim kurumu açılmış oldu. Türkler için manevi değeri yüksek olan Bulgaristan'da bulunan Nüvvab 1947 senesinde ortaokul kurumuna çevrilmiştir.¹⁰⁶ Yasayla beraber olumlu açıdan bakılacak olursa, eğitimde Türk ve Bulgar okullarının eşit makama sahip olması ve ana dillerinde eğitim alabilmelerine izin verilmiş ancak Bulgarca eğitimin zorunluluğu da devam

¹⁰⁵ Ali Dayıoğlu, *a.g.e.*, s.280.

¹⁰⁶ Nuri Ali Tahir, *1945 Sonrası Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 2009, s.44.

etmiştir. Öğretmenlere, müftülere ya da halk arasında sözü geçenlere komünizm lehine propaganda yapılması için baskılar uygulanmıştır.

Eğitimde Bulgarlaştırma çalışmaları devam ederken diğer taraftan Türklere, Bulgaristan manevi baskılarla da kalmamış 1947 yılında kooperatifleşme adı altında mal ve mülklerine el koymuştur. Bulgaristan'daki yeni yönetim Sovyetlerin isteğiyle merkezi ekonomiye geçme kararı almıştır. Bu karara göre özellikle toprak sahibi Türk çiftçilerin toprakları elinden alınıp kolektif çiftliklerde zorla çalıştırılmaya başlanmıştır. Dobruca gibi verimli arazilere sahip bölgeler seçilmiş, seçilen bölgelere ağırlık verilmiştir. Tarımdan olabildiğince verim almak için modern tarım yöntemleri ve makinelere yönelince insan gücüne olan ihtiyaç azalmış, asıl işi çiftçilik olan Türklerin bir kısmının işsiz kalmasına sebep olmuştur. Bunca işlem yetmezmiş gibi sosyalist yönetim vergileri arttırmaktan geri kalmamıştır. Yaşı genç olanlara “Trudovak” adıyla bilinen “işçi-asker” birliklerine de görev verilmiş¹⁰⁷ ve zor işler altında askerliklerini yapmışlardır. Marksist-Leninist sistemi için öğretmenler, öğrenciler, esnaf, Türk aydınlarının önde gelenleri, din insanları gibi öncü kişiler zorla eğitime tabii tutulmuştur. Filibe, Teteven, Stanimaka, Kulsko, Plevne gibi¹⁰⁸ şehirlerin köylerinde ayaklanma çıkmış kooperatife bağlanmak istemediklerini dile getirmişlerdir. Eylemlerin önüne geçmeye çalışan Bulgar yönetimi, eylem yapanların çoğunu tutuklamış, kooperatife girmek istemeyenlerin karşısına çeşitli engeller çıkartmıştır. Bu engellere örnek olarak, devlet dairelerinde işe girememe, çocuklarına eğitim hakkı vermeme, sosyal haklardan geri bırakılma sayılabilir. Köylerde sosyalist baskılar devam ederken bir kısmı daha fazla dayanamayıp şehirlere yerleşmeye karar vermiştir. Köylerinden kopan Türklerin, köylerden ayrılması, yavaş yavaş kültür ve benliklerinden de kopmaları demektir. Şehirlerde yaşamaları Bulgar kültürü altında daha da asimile olmaları anlamına geliyordu. Bir yandan Türkleri Bulgarlaştırma ile devam eden politika bir yandan göç olayı Bulgaristan'ın işine geliyordu. Azalan Türk nüfusu ile istediği asimilasyon politikası daha hızlı gerçekleştirilecekti. Özellikle entegrasyon politikaları istenilen sonucu vermeyince en hızlı nüfus azaltma yöntemi olan göç ettirme politikası tercih edilmiştir. Her ne kadar Türkler Bulgarların yoğun olduğu yerlere iskân ettirilse de asimilasyon süreci istediği gibi gitmemiştir. Politikanın istenilen seyirde devam edememesinin altyapısında ise Türklerin aile ve akraba ilişkileri, yerleştikleri bölgelerde kapalı toplum yapıları, daha çok sadece Türk

¹⁰⁷İbrahim Kâmil, “Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Cilt V/2, Aralık 2016, s.42.

¹⁰⁸İbrahim Kâmil, *a.g.e.*, s.42.

olanlarla iletişim kurmaları ve kültürleri yatmaktadır. Ayrıca İslam inancı dışında olan kuruluşlara dahil olmamaları ve okur-yazar oranının düşük olmasıyla beraber Bulgarca bilmemeleri de Bulgarlara yakınlaşma sürecini uzatmaya devam etmiştir.

1940'lı yıllar içerisinde Türkler lehine alınan kararları destekleyip hatta Türk Kurtuluş Savaşı'na yardımlarda öncülük eden Komünistlerin ılımlı yaklaşımı 1950 yılındaki Kore Savaşı'na kadar gitmiştir. Kore Savaşı'yla Rusya'yı rahatsız eden azınlıklar meselesi, tekrar gündeme gelmiş ve azınlıkları siyasi bir mesele aracı olarak kullanmıştır. Türkiye ile ilişkileri çalkantılı olan Bulgaristan'ın bahanesi olan Kore Savaşı doğu ve batı bloğu arasında gerilimi arttırmış, Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesi Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkiyi olumsuz yönde etkilemiştir. Türkiye'nin Kore'ye asker göndermesinden rahatsız olan Bulgar yönetimi Türkleri bu büyük göç hareketi ile askeri ve maddi olarak cezalandırmak istemekten geri kalmamıştır. Çünkü uluslararası göçmen finansmanından çok küçük bütçe gelecek bu da Türkiye'ye yetersiz kalacaktı. Bu olumsuz havadan özellikle Bulgaristan sınırları içerisindeki Türk azınlığı etkilenmiştir. Türk-Bulgar dış ilişkilerinin bozulması demek, Bulgaristan içerisindeki Türklere yapılan baskıların daha çok artması demektir. Türk nüfusunu azaltıp kalan nüfusu slavlaştırmak için fırsat bulan Bulgaristan 1950 yılında, geçmiş tarihlere kıyasla en büyük göçe imza atmıştır.

3.2.1.1. 1950-1951 Göçü Başlangıcı

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından kutuplaşmaya giden Dünya'dan, Türkiye-Bulgaristan ilişkileri de nasibini almış, komünist Bulgaristan, Rusya yanında yer almıştır. SSCB ile aynı doğrultuda hareket eden Bulgaristan'ın da baskısıyla 1951 göçü gerçekleşmiş ve Cumhuriyet tarihinde Bulgaristan Türklerinin ilk büyük göçü kayda geçmiştir. Bulgaristan bu göçün amacının Türkiye'nin ekonomisine zarar vermek için uğraştığı değerlendirilmesini yapmıştır. Asıl gerçek ise Bulgaristan'ın 1951 göçü ile Türkiye'yi gerek demografik gerekse ekonomik olarak zor durumda bırakmak istemesidir. Bu sebeple de Türkiye sınırlarına yüksek oranda nüfus yerleştirip yoğunluk elde etmeye çalışmıştır.

Gerçek şudur ki 1950 yılı öncesinde de Bulgaristan'dan Türkiye'ye ilk Rus istilas ile başlayan ve Bulgaristan'ın gizli yollarla uyguladığı maddi ve manevi kışkırtma siyaseti ile bu zamana kadar dalgalar halinde göçmen hareketleri görülmekteydi. Bazen zorla bazen kendi istekleri doğrultusunda gelen göçmenler II.Dünya Savaşı'na kadar kısmen de olsa gelmeye devam ederken II.Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'ye gelişleri neredeyse durmuştur. Gerçekte istatistiklerin verdiği resmi rakamlara bakıldığında 1939 senesinde

Türkiye'ye Bulgaristan'dan gelmiş olan göçmenlerin sayısı 17.777 olarak verilmiştir. Bu sayılar 1942 yılında 2.672, 1945 de 630 sayısına kadar düşüş göstermiştir.¹⁰⁹ Türk azınlığının göçüne zamanla engel olan Bulgar yönetiminin neden Türklerin tamamının göçüne izin vermemesi sorusuna en iyi cevap, Bulgaristan sınırları içerisinde yaşayan Türklerin tarım ile uğraşıp, köylerde sade, kendi hallerinde, isyan veya olay çıkarmadan çalışan düzenli azınlık olmasıdır. Hem çalışkan hem de sorunsuz olan Türklerin hepsini kaybetmek işine gelmeyecekti.

1950 yılına gelindiğinde komünist rejim artık tek başına yönetimi ele geçirmiş ve aynı yılın Ağustos ayında Türkiye'ye nota vermiştir. Bulgaristan verdiği nota ile Türkiye'nin 250 bin Türkü almasını istemiş, böylelikle büyük bir nüfus göçüyle Türkiye'yi zorlamayı planlamıştır. Zafer Gazetesi bu zor durumda bırakma düşüncesini *"Bulgar notasının metni elimizde yoktur. Fakat ajans telgrafından da anlaşılıyor ki Bulgarlar, Türkiye'ye karşı duydukları hıncı şimdi Bulgaristan'daki Türk kardeşlerimizden almak gayretini göstermektedir. Türkiye'nin Bulgaristan'dan gelecek Türklere memnurlukla kollarının açması, ve onları bir kardeş gibi bağrına basması kadar tabii bir şey olamaz."*¹¹⁰ şeklinde açıklamıştır. Ayrıca Türkiye böyle bir göçün geleceğini bekliyordu. Çünkü Bulgaristan'da yaşayan Türkler Konsolosluk ve Büyükelçilikler aracılığı ile neler yaşadıklarını açıklayıp Türkiye'ye gelmek istediklerini belirtiyordu. Türkiye ise kademeli olarak Bulgaristan'da kalan soydaşlarımızı almayı planlıyordu. Bulgaristan-Türkiye arası sınır kapısı açılınca Türkiye'ye her sene tahmini en az 15 bin kişi giriş yapabilecekti. Bu tahmini düşünülen rakam ne Türkiye'yi ne de Bulgaristan'ı nüfus boşluğu ya da yoğunluğu olarak zorlayacaktı. Rakamlar bu şekilde olursa doğal artış ve düşüş olarak görülür. Eğer tahmini plan böyle gitse uzun vade de olsa Bulgaristan'da eziyetsiz ve kimsenin canı yanmadan Türk nüfusu azalabilirdi.¹¹¹

10 Ağustos'ta verilen nota ile zaten iyi olmayan Türkiye-Bulgaristan ilişkileri daha da bozulmuştur. Bulgaristan'ın verdiği notada kısaca; Bulgaristan azınlıkların haklarını savunuyormuş gibi gözükmeye devam ettiği açıkça görülmektedir. Türk azınlığının sözde serbestçe göç edebilmelerini sağlamak istiyormuş gibi göstermiş ve Türkiye'nin, Bulgaristan'ın geçiş vizesi verdiği Türkleri ülkesine kabul etmemiş bununla da kalmayıp

¹⁰⁹Ali Tanoğlu, "Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Cilt XVI/14, Kasım 1952, s.130.

¹¹⁰Zafer, 2 Ağustos 1950, s.1.

¹¹¹Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s.213.

Bulgar hükümetine karşı Türk azınlığını kışkırttığını ileri sürmüştür. Türkiye'nin 1925 Türk-Bulgar Antlaşması'nı ihlal ettiğini yazmışlardır.

Bulgar Hükümeti iddiasına göre Türkiye'nin kışkırtması ile göçe yöneltilen Türklerin toprağı bırakıp yeni Bulgar Hükümeti ekonomisine zarar vermek istediği için Türkleri Türkiye'ye gönderip sınırları kapatıp kendi ekonomisine ve yönetime dönmeliydi. Yıllara bölerek gönderir ise rejiminin tehlike altında olduğunu düşünmektedir. Kaldı ki Bulgar notası ayrıntılarına bakıldığından baştan sona tezatlarla dolu içeriklere sahiptir. Örneğin Bulgar Hükümeti Türklerin huzur ve sükûn içinde yaşadıklarının, her türlü hakka özgürce sahip olduklarını belirtirken diğer taraftan da 250 bin Türk'ün göç istiyor olması zaten bir şeylerin ters gittiğinin kanıtı niteliğindedir. Huzur içinde yaşayan Türklerin durup dururken köylerini, tarlalarını, komşularını bırakıp yola düşmeleri notada belirtilen ile ters orantılıydı. Nota öncesi de gerek Türklerin yaşadığı zulümler gerekse sınırımıza iltica için gelen soydaşlarımızın yaşadıkları ortadaydı. Ayrıca bir yandan Türklerin dini sebeplerden kendi rızaları ile göç etmek istediği söylenirken, diğer bir maddede Türk basınının etkisi bulunduğu, Türkiye'nin tahrikleri ile göçe yönelmeler olduğunu belirtmesi kuşkusuz tezattı.

Türkiye Cumhuriyeti Sofya Büyük Elçisi Şefkati Nuri İstinyeli'nin (01.01.1947-01.01.1949 yılları arasında görevini idame bulunmuştur.) yaptığı açıklamada, 250 bin değil 850 bin soydaşımızın yaşadığını, Türk azınlığına ait göç sorununun iki ülke arasında belirlenen bir anlaşma ile maddelerine uyarak hareket edilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Bahsedilen bu anlaşma, iki ülke arasında 1925 yılında imzalanan dostluk, protokol ve İkamet sözleşmesidir. Büyük elçinin açıklamasıyla bu kadar yoğun Türkün 3 ay gibi kısa sürede Türkiye'ye gelmesi mümkün gözükken bir şey değildi ve diğer sorun da Türkiye iskân ve göçmen ihtiyaçları için böyle yoğun bir göç nüfusuna hazırlıklı değildi.¹¹² Bu durum Bulgaristan için büyük bir boşluk Türkiye içinde yoğun bir kalabalık demekti.

Türkiye, Bulgaristan'ın 10 Ağustos notasına karşılık 16 Ekim'de karşı nota vermiştir. Notada Türkiye, üsluba dikkat ederek yapıcı tutum sergilemiştir. Bulgaristan'da yaşayan binlerce Türkün göç etmek istemesinin Bulgaristan'ın uyguladığı baskıcı politikalardan olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yaşanan olaylar Dünya basını tarafından da takip edilmiş Türkiye, Amerika gibi ülkelerin desteğini almıştır. Amerika dışişleri bakanlığı yaşanan durumları adım adım takip etmiştir.¹¹³ Türkiye'ye gelen göçmenlerin hepsine kapısının açık olduğunu ancak 3 ay içinde o kadar kişinin alınmasının zor olduğu, malların taşınması,

¹¹² Ulvi Özgür, *a.g.e.*, s.47.

¹¹³ *Son Posta*, 4 Kasım 1950, s.3.

kişilerin yerleştirilmesi için zamanın az olduğunu notada vurgulanmıştır. Türkiye bu süreçlerle uğraşırken diğer taraftan göç işlemlerine devam etmiştir.

3.2.1.2. Göçün Süreci ve Sonucu

Nota haberlerini alan Türklerin, hızlıca toparlanıp sınıra yönelmeleri kısa sürede başlamıştır. Hazırlık sırasında soydaşlarımız birkaç gün içinde taşınmaz mallarını elden çıkartmaya çalışmış, taşınmasında sorun olmayanları, alabildiklerini yanlarına almışlardır. Taşınmaz malları değerinden çok aşağı satmışlar ya da satamamışlar. Bulgar hükümeti göç eden Türklerin mallarına talip olmamış neredeyse bedavaya denilecek değerde Bulgarlara satılmasını sağlamış, böylelikle çok uygun fiyata mal sahibi olan Bulgarlar Türklerin yoğun olduğu bölgelere de yerleşip kendi nüfuslarını aktarmışlardır.

Tablo 4: 1950 Göçünde Gelen Ailelerin Nüfus Bilgisi

Tarih	Aile	Nüfus
Eylül 1949	146	495
Ekim 1949	201	702
Kasım 1949	165	607
Aralık 1949	705	2.425
Ocak 1950	370	1.347
Şubat 1950	663	2.476
Mart 1950	973	3.566
Nisan 1950	715	2.590
Mayıs 1950	909	3.246
Haziran 1950	975	3.606
Temmuz 1950	1.518	5.728
Toplam	7.340	26.788

Kaynak: Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s.218.

Ağustos ayının başına kadar 26.788 kişi ve 7.340 soydaşımıza Türkiye'ye yerleşebilmeleri için göç vize izni verilmiştir.¹¹⁴ Bulgar hükümeti göç etmek isteyen Türklere zorluk çıkartmadan pasaportların hızlıca vermiş, Türk konsoloslukunda da vize işlemleri yoğunlaşmaya devam etmiştir. Vize alımı için beklenmedik yoğunluk oluşan Türk konsoloslukunda, başvuru sayısı kadar vize veriliyordu. Türk konsolosluğu bu kadar yoğun başvuruyu kabul edecek iş gücüne sahip alt yapısına sahip değildi. Sofya Büyükelçiliği durumu Türkiye'ye, yığılmaların her geçen gün arttığını ve hızlı bir şekilde memur takviyesine ihtiyaçları olduğunu bildirmiştir.

Vizesi verilen günlük ortalama 300 göçmenin sınırdan giriş yaptığı belirtilmiştir. Edirne'deki çadır kentlere yerleşen soydaşlarımız, iskân edildikleri yerler belli olana kadar bölgede beklemek zorunda kalmışlardır. Birbirini takip eden günlerde bu rakam her geçen gün artmış, hatta kontroller zorlaştığı için arada vizesiz, çingene ya da Bulgaristan'dan kaçmak isteyen suçlular sınırdan girmeye başlamıştır. Durum böyle olunca Türkiye sınırını, 12 Eylül tarihinde kapatma kararı almıştır. 10 gün kapalı kalan sınır kapısı, görüşmeler neticesinde tekrar açılmış, vizeli girişler ve yalnız Türk olanlar sınırdan alınmaya başlanmıştır. Fakat sınır açıldıktan sonra Bulgaristan uyarıları dikkate almayarak aynı şekilde usulsüz kişileri Türkiye sınırları içerisine sokmaya çalışmış, aynı durum tekerrür edince Türkiye 7 Ekim'de sınırını tekrar kapatmak zorunda kalmıştır. Daily Telegraphlı Gazetesi'ne göre, Bulgarların gönderdiği azınlıklar arasında, komünist ajanlar olması mümkün gözükmemektedir.¹¹⁵ Bu durum Türkiye'nin sınır kapısının kapatmasındaki haklılık payını da ortaya koymaktadır. Vizesiz göçmenleri geri alması halinde hududu açacağını belirten Türkiye'ye karşı durumu fırsata çeviren Bulgaristan ise Türkiye'nin Türklere sahip çıkmadığı, sınırda beklettiği, sınırdan almamak için bahaneler ürettiği gibi açıklamalar yapılmıştır.

1950 göçü ile gelen göçmenlerin beklenen sayıyı aşması sınırda yığılmalara sebep olmuş, Bulgar Hükümeti sınırın kapatılmasına rağmen Türkleri sınıra yönlendirmeye devam etmiştir. Gerek trenle gerek Kapıkule'den yürüyerek Edirne'ye girişlerin durmaması, göçmenlerin Edirne'de kötü şartlar altında beklemek zorunda kalmasına sebep olmuştur. Merkezi İslam Komisyonu 24 Ekim'de vizesiz göçmenler için yeni bir kararla, göçmenler Türk ailelerinin kendilerini kabul ettiklerini kanıtladıklarında girişlerine izin verileceğini

¹¹⁴Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s.218.

¹¹⁵Ulvi Özgür, *a.g.e.*, s. 55.

açıklamışlardır. Bunu da akrabaları valilik onayıyla tespit edileceklerdi. Bu tespitler sırasında hududun kapalı kalması Bulgar makamları, Bulgar sınırı içerisinde vize alan Türkler, hatta Macaristan Hükümeti bile tepki göstermiştir. Bulgar Hükümeti alınan karara saygı duyup aralarına Türk olmayan vizesiz kişileri de karıştırmasaydı Türkler bu zorlukları çekmeyecek ve Türk Devleti de soydaşlarımızı en hızlı şekilde alacaktı.

Yoğun nüfusun SSCB açısından artışına bakılacak olursa, SSCB çevresinde bulunan ülkelere sosyalist devrim gerçekleştirmek istemektedir. Komşularından olan Türkiye'ye uzanmak içinde Bulgar-Türk ilişkilerinden faydalanmak istemiş, rejimini gerçekleştirmek için Bulgaristan Türklerine baskıcı komünist rejimi öğretmek, Türkleri köprü vazifesinde kullanarak Türkiye'de sol devrim adı altında ideolojisini yerleştirmeyi amaçlamıştır.

1 Kasım 1951'de Cumhurbaşkanı Celal Bayar göçmen meselesinin Bulgar Hükümeti tarafından kolaylık sağlanarak ortak bir çözüme varılamaması durumunda, olayı Birleşmiş Milletler Teşkilatı'na kadar götürebileceğini belirtmiştir. Türkleri Dobruca'dan çıkartmak isteyen Sovyetlerin durumu uluslararası kuruluşlara taşımak istememesi Bulgaristan'ı yumuşatmak zorunda bırakmıştır. Türk-Bulgar görüşmeler ile hudut 2 Aralık 1951 tarihinde tekrar açılmış. Taşınabilir mallara da izin verilerek giriş çıkışlar serbestleşmiştir.

Sonuç olarak Türkiye Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra Bulgaristan'dan Anadolu'ya gerçekleşen göç hareketi kitlesel anlamda ilk büyük göç 1950-1951 yıllarında gerçekleşmiştir. Bu dönemde gerçekleşen göç Bulgaristan'ın Türk nüfusu üzerinde asimile politikasından dolayı zorunlu olarak gerçekleşmiştir. Türkiye, soydaşlarımızı güvence altına almak için harekete geçmiştir. Bulgaristan topraklarında yaşayan Türklerden 154.393 kişi¹¹⁶ anayurda getirilmiştir. Vizeli olarak gerçekleşen göç hareketi, Bulgaristan'ın göçü durdurması ile daha fazla kişinin vizesi olmasına karşın devam etmemiştir. Bulgaristan'daki Türklerin nüfusunun azalması iş gücü azalması demektir ve Rusya'nın etkisiyle de göç beklenenden erken bitmiştir.

3.2.2. 1951 Göçünden 1969 Yakın Akraba Göçü'ne Giden Süreç

1960'lı yıllara geldiğimizde Cumhuriyet tarihinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşen 1950-51 yılı göçünün yıkımlarını toparlamak adına yapılan Yakın Akraba Göçü

¹¹⁶ Nuri Korkmaz ve Ayhan Öztürk, "Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye'deki İskân ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Cilt 1/3, Aralık 2017, s.270.

(1969-1978) yaklaşık olarak on dokuz yirmi senenin problemlerinin teşkil etmesiyle kendiliğinden karşımıza çıkar. Yakın Akriba Göçü (1969-1978) yaklaşık olarak on dokuz yirmi senenin problemlerinin birikmesiyle ortaya çıkmıştır. Son tehirden sonra kapıların kapatılması ile Bulgaristan'ın nüfusu toplamda 7.613.000 idi ve bu nüfusun 656.025'ini Türkler oluşturmaktaydı.¹¹⁷ Türk nüfusu Bulgaristan nüfusu içinde hala önemli bir orana sahipti. Bu oran gösteriyor ki her ne kadar 1950-51 göçü ile Türkiye sınırları içerisinde yerleşen aileler olsa da ailelerin bir kısmı Bulgar Hükümetinde kalmıştır. Birbirinden ayrılmak zorunda kalan aileler için Türk ve Bulgar Devletleri adım atmak zorunda kalmıştır.

1950-1951 göçünde, kapitalist Türkiye'ye yapılan göçler olumsuz karşılanmış ve göçün durulmasını istemiştir. Göçe engel olmakla kalmayan Stalin, Bulgaristan sınırları içerisinde yaşayan Türklerin devrimci liderler olarak yetiştirilmesi gerektiğinin emrini de vermiştir.¹¹⁸ Verilen emirden sonra Bulgaristan'da verilen Türkçe eğitime engel olmak için kapatılan Türk okullarının tekrar açılmasına karar verilmiştir. Alınan kararla birlikte bakanlık sırasıyla lise, ortaokul ve ilkokul düzeylerinde birleştirme talimatı vermiş ve geniş çaplı ideolojik adımlar atmıştır. Yeni siyasi adım ile Bulgar ve Türk okullarının kaynaşması azınlıklar için olumlu etki yaratacağı, kaynaşma ve sevgi açısından da uygun ortam sağlandığı sürekli gündeme getirilmiştir. Fakat 1950 yılındaki göçte, Türk öğretmenleri de göç ettiği için eğitmen boşluğu oluşmuştur. Bunun üzerine Bulgaristan, Türk okullarının geliştirilmesi için Azerbaycan'dan Azeri uzman ekip getirtmiş ve Türk nüfusunun fazla olduğu bölgelerde pedagojik eğitimler başlamıştır. Uzmanlar, Bulgaristan Türk okullarının ders programlarının gelişmesinde katkı sağlamış ancak Bulgaristan'ın düşündüğünün aksine Türklük bilincini daha da körüklemiştir. Kalan Türk öğretmenlere de Bulgarca eğitim vermesi zorunluluğu getirilmiştir.

Bulgaristan, beklenenin gerçekleşmeyeceğini ve Türkiye'de sosyalist açıdan devrimin ortaya çıkmayacağını fark etmesi üzerine politikasını değiştirip, Türk azınlığa karşı baskıcı bir tavır almaya başlamıştır. Bu süreçte planlarını hükümet içinde, dış ülkelere duyurmadan kendi politikasını uygularken dış politikada ise, "İyi Komşuluk", "İnsan Haklarına Saygı" gibi terimlerle dünyanın gözünü boyamaya devam etmiştir. Hatta Bulgaristan bu dönemde Türkiye ile iyi geçinme yollarını da aramaya koyulmuştur.

¹¹⁷Serdar Nükte, *Muhacirlikten Göçmenliğe İskândan Yerleşime: Bulgaristan Muhacirleri'nin Konya'ya Göçü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Konya 2019, s.49.

¹¹⁸ Ozan Kaplanoğlu ve Raif Kaplanoğlu, *a.g.e.*, s.275.

Okulların birleştirilmesi politikasını, Türk azınlık tarafı her ne kadar istemeyip protesto etmiş olsa da Bulgar hükümeti tarafından susturulmuş ve 1960 yılına gelindiğinde artık okulların Bulgarlaştırma politikası iyice istenilen seviye gelmiştir. Bunca baskı arasında bir de Varşova Pakı'na dahil olan diğer ülkeler gibi Bulgaristan da Türkleri Hristiyanlaştırma adına çekinmeden dinlerine müdahale etmiştir. Bu denli baskının artması Türklerin huzuruna ve özgürlüğüne zarar verdiği için kendi içlerinde büyük korku ve paniğe de sebep olmuştur.

Bulgaristan Hükümeti'nin, Türkler üzerinde baskılarına devam edip zaman zaman sınır kapılarını açıp kapatması sözleşmeyi çok önemsemediğinin kanıtıydı. Fakat 1951 yılı göçü sonrasında ve kapılarını kapattıktan sonra Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçi ve Türk Konsolosluğuna 1963 senesinde göç etmek için 400 binden fazla kişi dilekçe vermiştir.¹¹⁹ 1964 yılında bile devam eden başvurular neticesinde dilekçelerin Türk konsolosluğu tarafından incelenme sürecinde başvuruların genel olarak aynı sebebe bağlı olduğu, içeriklerin dini, sosyal, siyasi ve eğitim gibi kısıtlamalardan oluştuğu gözükmeğdir. Ülkeyi terk etmek adına yapılan başvurularda özellikle genç iş gücünü kaybetmek istemeyen Bulgaristan, dilekçelerin bu denli artış göstermesi ile başvurulara engel olmak adına hapis cezasına kadar pek çok sert önlemler almaya çalışmıştır. Bulgaristan açısından iş gücü kaybı telaşı varken, Ankara açısından da bekleyen bir nüfus hareketi başlaması demektir. Türkiye'nin bir göç beklememesi, Bulgaristan Komünist yönetiminin dışarıya bilgi sızmasını engellemek için sınır kapısını kapatıp, ülkeler arası görüşmeler esnasında da azınlık halkın halinden memnun, mutlu yaşam sürdüğünü dile getirmesiyle eldeki bilgilerle nüfus hareketi olmaması anlamına geliyordu.

Aldığı sert tedbirlerle yetinmeyen Bulgaristan, göç etmek isteyen Türkleri kışkırtan tarafın Türkiye olduğunu her fırsatta dile getirip kendini aklamaya çalışmaktan da geri kalmıyordu. Hatta 60'lı yılların başlarında her ne kadar maddi çıkarları adına olsa da Bulgaristan, olumlu bir adım atmıştır. Sözde iyi ilişkiler kurmak adına adım attığını belirten Bulgaristan, Türkiye'nin ise bu atılan adımlara dönüş yapmadığı konusunda suçlamalarda bulunuyor ve ayrıca Bulgaristan, Türk hükümeti ile ekonomik alanda çeşitli iş birliği yapmak istiyordu.

Bulgaristan'ın iyi komşuluk ilişkileri istediği gibi giderken bunu fırsata çeviren Türkiye, Bulgaristan'daki Türk azınlığı konusunu gündeme getirmiştir. İki ülke arasında bu

¹¹⁹ Serdar Nükte, *a.g.e.*, s.31.

meselenin çözülmesini, ekonomik açıdan yapılacak olan planlar için de ön şart olarak dile getiriyordu. Sonuç olarak 1966 yılında Bulgaristan Dışişleri Bakanı İvan Başev'in ziyaret için Türkiye'de bulunduğu zamanda bu konularla ilgili gelişmeler yaşanmıştır. Türkiye-Bulgaristan İkili Bildirisin'de yayımlanan ve Bulgaristan'da yaşamakta olan Türklerin hiçbir tehdit ya da zorunluluk altında kalmadan, kendi istekleri doğrultusundan göç etmek istediklerinde engel çıkmaması adına çalışmalar yürüteceklerini belirtmişlerdir.¹²⁰ Bildiri ile iki Bakan yakın akrabaları önceden göç etmiş Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göç etmeleri konusunda ortak fikri kabul etmiş ve en kısa sürede çözülmesi gerektiğine karar vermişlerdir.

Türkiye ve Bulgaristan arasında bir göç adımı olan bildiride, alınan kararlar için görevlendirilen memurlar 1966 Aralık ve 1967 Ocak aylarında Sofya'da yapılan görüşme ile özellikle göçmenlerin taşınmaz malları konusunda ayrılığa düşmeleri ile bir sonuç almamışlardır.

Bulgaristan'ın baskı ve suçlamaları gibi olumsuz sonuçlara rağmen yapılan karşılıklı görüşmelerde 4 yıl süren emek netice vermiş, Bulgaristan ve Türkiye ayrı kalan akrabalar için ortak bir karar alma noktasına gelmişlerdir.

3.2.3.Yakın Akraba Göçü Dönemi ve Sonucu

1950 göçü sonrası Türkiye'nin gündeminde olan konulardan biri de çözüme tam anlamıyla kavuşmamış olan Türkiye-Bulgaristan azınlık konusu olmuştur. 1960'lara gelindiğinde Bulgaristan Türkiye'ye maddi çıkar ilişkileri doğrultusunda, ticari ilişkilerde teklifler iletiyor Türkiye ise azınlık sorunu çözülmeden anlaşma yapamayacağını belirtiyordu. Türkiye'nin ve gerek ticari gerekse sosyal anlamda tavrının net olmasıyla, 1968 yılında Bulgaristan'daki göçmenlere ait yardım derneklerin de katkısıyla bir muhtıra yayımlanmış oldu.¹²¹ Yayımlanan muhtıra Başbakanlık ve Dışişleri Bakanlığı'na iletilmiş ve göçmenlerin haklarını savunan bildiriye Dışişleri Bakanlığı yayımlamıştır. Böylece ilk kez Türkiye-Bulgaristan ikili göç konusunu kamuoyuna duyurulmuş oldu. Bildiri; Bulgaristan'da yaşayan Türkler için uzun zamandır iki ülke arasında git gellerle devam eden süreç sonunda bir netliğe kavuşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti ve Bulgaristan Halk

¹²⁰ Ayşegül İnginar Kemaloğlu, *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012, s.42.

¹²¹ O. Suat Özcelebi, *a.g.e.*, 83.

Cumhuriyeti görüşmeleri anlaşma parafe edilmesiyle sonuca kavuşmuştur.¹²² şeklinde başlayan bildiri ile yeni göç resmi olarak başlamış oldu.

Türkiye'yi temsilen Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil ve Bulgaristan tarafından Dışişleri Bakanı İvan Başev'in 1968'da Ankara'da yaptıkları görüşmelerle, 22 Mart'ta anlaşmayı imzalamış oldular. Anlaşma içeriği 1952 yılında önce Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan ve birbirinden ayrı düşen aileleri birleştirme adına yapılmıştır.¹²³ Bölünmüş ailelerin tekrar bir araya gelmesini içeren anlaşma, 19 Ağustos 1969 yılında yürürlüğe girmiş ve 8 Kasım 1969'da resmen uygulanmıştır. 30 Kasım 1978'e kadar da devam etmiştir.

Antlaşma kapsamına bakıldığında 1952 senesinden önce Türkiye Devleti'ne yerleşmiş Bulgaristan Türkleriyle, akrabalık bağı olanlar faydalanabilecekti. Bu akrabalık dereceleri antlaşmaya göre:

- 1) Evli eşler. (karı-koca).
- 2) Aile bağları ast- üst ilişkisi olan baba, anne, büyük anne, büyük baba ve bunların ana ve babaları.
- 3) Çocuk, torun ve bu kişilerin çocukları ve varsa torunları.
- 4) Bu anlaşma onaylanıncaya kadar bekar erkek ve kız kardeşler, ölmüş erkek ve kız kardeşlerin, gayri reşit ve bekar reşit¹²⁴ faydalanabilecekti. Bu yakınlığa sahip olan Türkler, yakınlık durumlarını kanıtlayıp verilen izinle ailelerin yanlarına gidebileceklerdi.

Antlaşma kuralları gereği, sadece çarşamba günleri sayısı 300'ü geçmeyecek şekilde göç işlemi yapılacaktı. Ayrıca mevsim olarak kış ayları ara verilecek, Nisan ve Kasım ayları arası göç devam edecekti. 8 Ekim 1969 yılında açılan sınır kapısı ile anlaşma ile gelen ilk göçmen grubu ülkeye giriş yapmış oldu. 1978 yılının Kasım ayına kadar sürecek olan Yakın Akrafa Göçü için gelen soydaşlarımızı¹²⁵ Edirne Belediyesi törenle karşıladı.

Karaağaç İstasyonu'ndan Türkiye'deki yeni hayatlarına adım atan göçmenler ile yeniden parçalanmış aileler sorununa da kapı açılmış oldu. Bunun sebebi ise Bulgaristan'ın antlaşma şartlarında göç edecek olan kişileri kısıtlamış olmasaydı. Antlaşmada evli kardeş, teyze, hala, amca gibi kişiler madde dışı kalmışlar ve göç etmelerine izin verilmemiştir. Bulgaristan'ın göç edenleri kısıtlamasının sebebi ise büyük oranda ekonomiydi. Çünkü iş

¹²² Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s.323.

¹²³ Ayşegül İnginar, *a.g.e.*, s.42.

¹²⁴ Bilal Şimşir, *a.g.e.*, s. 323.

¹²⁵ Seçil Özay, *1989 Bulgaristan'dan Zorunlu Göçün Etkilerinin Bursa Yerel Basını Örneğinde İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s.103.

gücünü kaybedecek belli başlı sektörlerde aksamalar olacak özellikle tarım zarar görecekti. Bunları göze alamayan Bulgaristan olabildiğince az kişinin göç etmesinden yanaydı. Anlaşmanın dar olmasını kendi lehine çeviren Bulgaristan, Türkiye'nin, Bulgaristan Türklerinin istemediğini öne sürerek propagandalar yapmaya devam ediyordu. Göç sürecini yavaşlatmak için elinden ne gelirse yapıyor, rüşvet istiyor, pasaport sorunu çıkarıyor, zamanında haber vermediği için taşınmaz mallar boşa kalıyordu.

1877-1878 savaşıdan Yakın Akrafa Göçü'ne bir asır geçmesine rağmen arada kesintiler olsa da sürekli bir göç durumu devam etmiştir. Ayrıca Yakın Akrafa Göçü ile gelen göçmen sayısı 30 bin kişi tahmin edilirken, 120 bin kişi sınırdan giriş yapmıştır. Devlet Bakanı Encüment Konukman'ın Arazi ve İskân Dairesi, Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nden edinilen bilgilerle, 1951-1988 arasında gelen göçmenlerin iskân için yönlendirilen ya da kendi istekleriyle seçtikleri şehirlerin başında Bursa gelmekteydi. Bu tarihler arasında 11.828 hane, 46.301 kişi Bursa'ya iskân edilmiştir. İskân edilen göçmenlerden 8.335 hane 31.685 kişi 1952-1988 tarihlerinde yerleşmiş oldular.¹²⁶ Her ne kadar Bulgaristan'daki göçmen sorununu çözmek için yapılmış olsa da Yakın Akrafa Göçü'nün yetersiz kalmasıyla birlikte yeni sorunlar da oluşturmuştur. Anlaşmanın sonucunda ailelerin birbirine kavuşması gerekirken yeni gelenlerle aileler birbirinden uzaklaşmış, özellikle 1950 göçü sonrası Türkiye'ye gelemeyen çok kişi iltica etmiş ve iltica edenlerin aileleri bu anlaşma dışında tutulmuştur. Ayrıca diğer bir sorun ise gelen ailelerin masraflarının devlet dışında tutulmuş olmasıydı. Çünkü gelen aileler akrabalarının sorumluluğunda gelmişlerdir ki bu durum 1950 sonrası henüz düzenleri oturmamış soydaşlarımız için maddi manevi zorluk demektir.

Yakın akraba göçü ile gelen göçmenler diğer göçlere kıyasla iskâna tabii değillerdi. Türkiye bu anlaşmayla gelen göçmenlere bir şey vaat etmemiş, akraba sorumluluğu altında ülkeye alınmışlardır. Halk tarafından yapılan yardımlar toplanmamış ne devlet ne de halk büyük yardımlar yapmamıştı. Akrabalarının bulunduğu il, ilçe, kasaba gibi yerlere giderek serbest göçmen konumunda tutulmuşlardır. İlk işlemler Edirne'de yapılıyor daha sonra ailelerin yanına gittikleri bölgelerde devam ediyordu. Bursa'ya gelen göçmenlerin kontrolü için de Bursa Göçmen Bürosu kurulmuştur. Bursa iline gelen göçmenlerin büyük bölümü İnegöl, Gürsu ve M.Kemalpaşa ilçelerine gönderilmiştir.

¹²⁶ Encümen Konukman, *a.g.e.*, s.277.

Yakın Akraba Göçü ile gelen göçmenlere yardım yapılmayınca kendi konutlarını yapma ve iş bulma ihtiyacı doğmuştur. Bursa ve İnegöl'de de sanayinin gelişmesiyle göçmenler iş sorununa çare olurken, konutların plansız yapılması çarpık yerleşmeye sebep olmuştur. Paraya ihtiyaç duyan, ekonomik olarak zorlanan göçmenler yanlarında getirdikleri ev aletlerini Bursa pazarlarında satarak az da olsa bir şeyler kazanmaya çalışmıştır. Hatta Bursa ilinde bulunan Göçmen Pazarı ismi de muhacirlerin satış yaptığı konumdan dolayı adını buradan almaktadır.

Sonuç olarak Bulgar Prensliği'nin kuruluşundan 1960 sonrası göçe kadar da sürekli bir Türk göçü olmuş hepsi de zor şartlar altında dönem dönem yaşanmıştır. Hiç durmadan devam eden asimilasyon süreci de azınlıklara bitmeyen bir işkence süreci yaşatmıştır. Hangi şartlar altında olursa olsun göç, zorunluluk olduğunda kesinlikle altında bir hüznün yatmaktadır. Yakın Akraba Göçü ise bunun en büyük örneği olmuştur. Yıllar sonra ailelerine kavuşan binlerce kişi, ailesine kavuşma mutluluğu yaşarken, geçim ve iskân gerçeği ile de yüz yüze kalmış oldular.

3.2.4. Akraba Göçü Sonrası Türkiye-Bulgaristan İlişkileri

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki Türk azınlık meselesi, uzun yıllar boyunca iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesine engel teşkil etmiştir. Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığının hakları ve güvenliği konusundaki sorunlar, iki ülkenin ekonomik iş birliği ve siyasi yakınlaşmasını olumsuz etkilemiştir.

Bulgaristan, Türk azınlığının güvenliği ve haklarını koruma konusunda yeterince adım atmamış, azınlığın entegrasyonunu sağlamakta zorlanmış ve zaman zaman ayrımcı politikalar izlemiştir. Türkiye ise Bulgaristan'daki Türk azınlığının durumundan duyduğu endişeyi sürekli dile getirmiş ve azınlığının haklarının korunmasını talep etmiştir.

Bu sorunlar nedeniyle, ekonomik ilişkiler ve iş birliği konusunda da zorluklar yaşanmıştır. Bulgaristan, Türkiye ile ekonomik ilişkileri geliştirmek ve ticaret hacmini artırmak istemiş, ancak Türkiye, soydaşlarının güvenliğinin öncelik olduğunu belirterek azınlık meselesini çözülmeden ekonomik iş birliği konusunda adım atmamıştır.

Ancak, 1968 yılında gerçekleşen göç antlaşması, Türkiye ile Bulgaristan arasında bir yakınlaşma sürecinin başlamasına olanak tanımıştır. Bu antlaşma ile Türklerin Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmesine olanak sağlanmış ve Türk azınlığının haklarına ilişkin bazı adımlar atılmıştır. Bu süreç, iki ülke arasındaki ilişkilerde olumlu bir dönüm

noktası olarak kabul edilmiş ve Türkiye ile Bulgaristan arasında diyalog ve iş birliğinin artmasına zemin hazırlamıştır.

İki devlet arasındaki soğuk savaş hem devletleri hem de soydaşlarımızı yıpratmış bu antlaşma az da olsa içlerine su serpmiş ve iş birliğine adımlar atılmıştır. Türkiye ile turizm, ticaret, ekonomi gibi çok fazla alanda antlaşmalar yapan Bulgaristan azınlığa karşı da ılımlı yaklaşıma dikkat etmiştir. 1965 Ticaret Anlaşması, 1966 Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, 1966 Ekonomik, Sosyal ve Kültürel haklar sözleşmeleri imzalanmıştır ve 1969'dan 1978 yılına kadar tahmini 130 bin Türk Türkiye'ye giriş yapmıştır. Ayrıca Türkiye'nin gerçekleştirdiği Kıbrıs harekâtı iki devlet arasındaki ilişkileri soğutmuş olsa da kısa sürede buzlar erimştir. Hem ekonomik hem de ticari olarak ilişkilerin 1976'dan 1984 yılına kadar beklenenin üzerinde olumlu süreç izlemesi, "Verimli İlişkiler Devresi" olarak adlandırılmasını sağlamıştır.¹²⁷

1981'e kadar Bulgaristan-Türkiye ilişkileri en iyi dönemine şahit olmuş, Türkiye'nin Balkanlara yaklaşması açısından da istediği ortam sağlanmıştır. Bulgaristan'ın Balkanların kapısı konumunda olması Türkiye'nin Balkanlara yönelmesini engellemiştir. İyi ilişkilerle beraber Balkanlar Türkiye için tekrar umut ışığı oldu ve azınlıklara el uzatabilmek için engellerin azaldığını görülmüştür.

¹²⁷Mustafa Işık, *Balkanlar'dan Türkiye'ye Son Büyük Göç Olarak 1989 Göçüne Giden Süreç*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2016, s.90.

4.ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1989 GÖÇÜ İNEGÖL ÖRNEĞİ

4.1. 1989 Göçü Öncesi Genel Durum

1980 Askeri Darbesi sırasında Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ikili ilişkiler bir süre sekteye uğramıştır. Ancak Batı Bloğu devletlerinin aksine Doğu Bloğu devletleri Türkiye ile olan ilişkilerine kısa zaman sonra kaldıkları yerden devam etmiştir. Bir Doğu Bloğu devleti olan Bulgaristan için de bu durum aynı şekilde geçerli olmuştur. Darbeden sonraki yaklaşık iki yıl içinde üst düzeyde dört karşılıklı ziyaret gerçekleştirilmiştir.¹²⁸ 24-27 Şubat 1982 tarihleri arasında dönemin Türkiye Devlet Başkanı Kenan Evren'in Sofya ziyareti olmuştur. Bu ziyaret olumlu geçmiş ve ilişkilerin daha iyi noktalara getirilmesi isteği karşılıklı olarak dile getirilmiştir. Hatta Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov, Kenan Evren'e ithafen, “*Komşularıyla iyi geçinemeyen hiçbir zaman mutlu olamaz.*”¹²⁹ cümlesini kullanarak bu durumu desteklediğini göstermiştir. Ancak yakın gelecekte Bulgaristan'daki Türk azınlığı özelinde yaşanacak olaylar bu sözün geçerliliğini ortadan kaldırmıştır. 1983 yılına gelindiğinde, 9-11 Şubat 1983 tarihleri arasında dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı İlker Türkmen Bulgaristan'ı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında mevkidaşı Petır Mladenov'a ülkedeki Osmanlı eserlerinin restorasyonu konusunda serzenişte bulunmuş ve Mladenov da gereğinin yapılacağını Türkmen'e bizzat iletmiştir. Bunun yanında ticaret hacminin ilk olarak 250 Milyon USD'ye çıkarılması ve ticari iş birliği alanlarının geliştirilmesi hususlarında mutabık kalınmıştır. Bu konuların dışında Rezve Deresi Sorunu üzerinde de durulmuştur. Öncelikle Rezve Deresi, iki ülke arasındaki sınırın temelini teşkil etmektedir. Derenin önemi de buradan gelmektedir.¹³⁰ Sorunun çözümü adına ise müzakerelerin başlaması kararı alınmıştır. Ancak bu sorun tam olarak çözülememiştir. 1983 yılının diğer önemli olayı, 6-9 Haziran 1983 günleri arasında dönemin Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov'un Türkiye'ye ziyareti olmuştur. Önceki yıl Kenan Evren'in gerçekleştirdiği ziyarete karşılık olarak Türkiye'ye gelen Jivkov, öncelikle Evren ile görüşmüş, ardından Evren tarafından bizzat İzmir'e götürülmüştür. Bu da aslında ziyaretin

¹²⁸Ömer E. Lütem, *Türk-Bulgar İlişkileri 1: 1983-1989*, Ankara 2000, s. 43.

¹²⁹ Kader Özlem, *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikasının Analizi (1991-2014)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2015, s. 87.

¹³⁰“The Village of Rezovo The Mouth of Rezovska River”, <http://greencorridors.burgas.bg/en/objects/view/20>, [Erişim Tarihi 04.02.2023].

siyasiden ziyade turistik tarafını teşkil etmektedir. Bunun yanında ikili ilişkilerin her alanda daha da ileriye taşınması temennisinde bulunulmuştur. Özellikle ekonomi alanında ilerlemelerin olumlu ancak yetersiz olduğu ve daha fazla ilerleme kaydedilmesi gerektiği belirtilmiştir. Karadeniz üzerinde karşılıklı Ro-Ro hattı kurulması fikriyle Rezve Deresi Sorunu'nun çözümüyle ilgili tekrar adımlar atılması da bu ziyaretin sonuçlarındandır. Dünyanın genel olarak daha yaşanılabilir ve güvenli olması adına devletlerin kendilerine düşen görevleri yapacağı da belirtilmiştir. Bu bağlamda küresel sorunlara barışçıl yollarla yaklaşılması gerektiği deklare edilmiştir. Gündem ve sonuç yoğunluğu bakımından Jivkov'un ziyaretinin oldukça verimli geçtiğini söylemek mümkündür. 1983 yılına ait son önemli gelişme ise 1980'den itibaren her yıl düzenli olarak yapılan Konsolosluk Zirvesi olmuştur. Bu zirve 20-22 Aralık 1983 tarihleri arasında Ankara'da yapılmıştır. Bu zirvenin amacı diplomatik sorunları karşılıklı olarak masaya yatırmak ve çözüm üretmeye çalışmaktır. Bu bağlamda sorunlar tartışılmış ancak Bulgar tarafının anlaşmaz tutumu sebebiyle sonuç alınamamıştır.¹³¹

1984 yılına gelindiğinde ilk olarak göze çarpan olay, 12-13 Temmuz 1984 tarihleri arasında dönemin Bulgaristan Dışişleri Bakanı Petır Mladenov'un Türkiye ziyareti olmuştur. Hareketli geçen bu iki günde öncelikle mevkidaşı Vahit Halefoğlu ile bir dizi görüşmeler yapmıştır. Akabinde Ankara'da dönemin Türkiye Başbakanı Turgut Özal ile buluşmuştur. Sonrasında ise dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren kendisini Florya Deniz Köşkü'nde ağırlamıştır. Mladenov'un bu ziyaretinde genel olarak, önceki yıl Todor Jivkov'un gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti kapsamında konuşulan konular ve sonuçları üzerinde durulmuştur. Ayrıca KKTC'nin bağımsızlık ilanına karşı Mladenov, Bulgaristan'ın tutumunu görüştüğü Türk yetkililere aktarmıştır. Bu tutum ise SSCB ile paraleldir. Yani Kıbrıs adasının genel toprak bütünlüğünden yana oldukları ve iki toplumun kendi aralarında anlaşmaları gerektiği üzerinedir. Bu durum da Türk tarafında memnuniyet yaşatmıştır. 1984 yılındaki bir diğer önemli olay ise 8-14 Eylül 1984 tarihleri arasında Sofya'da organize edilen, Bulgaristan'da komünizmin tesis edilişinin 40. yıldönümüne ilişkin davete Türkiye'nin yetkili göndermesi olmuştur. Türkiye'yi bu davette dönemin Devlet Bakanı Abdullah Tenekeci temsil etmiştir. Kendisi hem birtakım üst düzey görüşmeler yapmış hem de davette Türkiye adına bulunmuştur. Batı Bloğu ülkeleri bu davete icabet etmemiş, Türkiye'nin katılmasına da sıcak yaklaşmamışlardır. Ancak Türkiye yine de katılım

¹³¹ Ömer E. Lütem, *a.g.e.*, s. 135-139.

göstermiştir. Esasen, Türkiye'nin davet teklifine olumsuz yaklaşacağını düşünen Bulgar yetkililer de aksi durum karşısında oldukça şaşırılmıştır. Davetin bitiminde ise Abdullah Tenekeci, karma ekonomik komisyon toplantıları için Bulgaristan'da bir süre daha kalmıştır. Toplantıların akabinde Todor Jivkov ile de görüşmüştür. Bu görüşmenin ardından, 15 Eylül 1984 tarihinde Türkiye'ye geri dönmüştür. 1984 yılının göze çarpan son olayı ise 12-14 Kasım 1984'te Sofya'da yapılan Konsolosluk Zirvesi ve sonunda imzalanan protokol olmuştur. Zirvede mutabık kalınan ve çözülen sorunlarla bundan sonra konsolosluk alanında izlenecek olan yollar protokol aracılığıyla imza altına alınmıştır. Ancak Bulgaristan'da kısa bir süre sonra Türk azınlığa karşı izlenecek olan asimilasyon politikaları neticesinde bu protokol geçerliliğini resmen olmasa da fiilen yitirecektir. Sonuç olarak 1980'li yılların ilk yarısında ikili ilişkilerin durumunu bu şekilde anlatmak mümkündür. 1984 yılının sonundan itibaren Bulgaristan'ın izleyeceği asimilasyon politikası ve devamındaki zorunlu göç süreci ilişkileri oldukça kötü bir noktaya doğru götürmüştür.

4.2.1989 Göçü Öncesi Bulgaristan'ın Türklere Uyguladığı Asimilasyon Politikası

Bilindiği üzere kültür bir toplumun yüzyıllar boyunca ortaya koyduğu dil, din, tarih, edebiyat, coğrafya, müzik vb. birliklerin beyine kodlanıp nesilden nesille aktardığı en önemli mirasıdır. Öyle ki bu miras toplulukları diğerinden ayıran ve birbirine bağlılığını arttıran parçalar bütünüdür. Bulgar hükümeti de bu parçalar bütününden oluşan devlet içerisindeki kültür çeşitliliğini doğru bulmuyor, ortak din, dil ve kültür birliğinin kendileri için daha doğru ve güvenli olacağını düşünüyordu. “Yeniden Doğuş” ya da “Soya Dönüş” olarak adlandırılan bu dönem, 1984-1989 yılları arasında Türk azınlığına, Bulgar komünist rejimi tarafından zorla Bulgarlaşmak politikası gütmeye sürecini kapsamaktadır. Politikanın temelinde yatan amaç Türk nüfusunun giderek artması ve bu artışın nüfus orantısı olarak tehdit görüyor olmasıydı. Bulgaristan'daki Türk nüfusunun 1980 yılında ortalama 650.000 kişi olduğu tahmin edilmektedir.¹³² Bulgar doğum oranının azınlıklar karşısında neredeyse yarı yarıya olması hükümeti korkutuyordu ve ileride Türk nüfusunun oranla özerkliğe kadar gidebilmesi düşüncesi gelecek hakkında tehdit arz ediyordu. İbrahim Kamil'in Bulgaristan Komünist Partisi Gizli Belgeleri kitabında Todor Jivkov'un 1962'de Vladimirovtsi köyünde yaptığı bir konuşmasında, sınırları içerisinde her ne kadar farklı etnik gruplar yaşıyor olsa da bu sayıların az olduğunu, Bulgaristan'ın tek millet tek devlet olduğunu belirtmiştir.

¹³² Yılmaz Aktuğ, “Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçlerin Mahiyeti”, *Belleten*, Cilt LV/12, Nisan 1991, s.850.

Azınlıklar arasında özellikle Müslüman-Türklerin din, kültür, dil ve sosyal yaşamlarının farklı oldukları, fakat tarihi kanıtlar en önemlisi sosyalist devrimden sonra onların Bulgar halkıyla beraber olmalarının öneminden bahsetmiştir.¹³³ Fakat dışarıya bu fikirle değil Bulgaristan'ın sınırları içerisinde yaşayan Türk azınlığının aslında kökenlerinin Bulgar olduğu iddiası öne sürülerek gerçek amacı tarihi nitelikli bir kılıf bulmuş oldular.

Bulgaristan'a göre, azınlık olan Türklerin aslında Osmanlı Devleti'nin bölgeyi ele geçirdikten sonra zorla Müslümanlaştırdıkları Bulgarlardan gelen kişilerin torunları olduklarının altını çizerek, kendince özlerine dönmelerini istemektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nin ele geçirdiği ülkelere din, kültür ve vicdan özgürlüğü verildiği açıkça bilinmektedir.

Komünist Hükümet, iddiasını kanıtlamak adına özellikle *Yeni Işık* isimli yayın organı aracılığıyla sözde kanıtlar bulup makaleler ile bu fikrini ispatlamaya çalışıyor, Türklere Bulgar oldukları yalanını inandırmak için yalan yanlış haberler yapıyor, yayın organında çalışan kişiler de sözde Türk köylerinde ispatlar nitelikte belgeler bulup durmaksızın yayınlamaya devam ediyorlardı. Sadece gazete değil, yayınlanan dergiler, köy köy gezip verilen konferanslar ile desteklemeye devam ediyorlardı.

Merkez komite içerisinde Türk azınlığının Bulgarlaştırılması konusunda fikir sunabilecek özel bir komite kurulmuş ve komitenin araştırmaları sonucunda aldığı kararla Türklerin kültür seviyelerinin artırılması, Bulgarlarla olan yakınlığa engel teşkil edecek dini vecibelerin ortadan kaldırılması, kültür aktivitelerinin Bulgarların bayramları ile aynı olması, sosyalist anlamda değerlerin yakınlaştırılması gibi alınan kararlar doğrultusunda Bulgar hükümetinin Türkler için asimilasyon engelinin bunlar olduğu doğrultusunda onaylamasıyla Türk azınlığını bekleyen tehlikelerin kapısı açılmış oldu.

18 Şubat 1982 yılında Jivkov'a sunulan başka bir raporda ise, Bulgaristan'ın tek millet tek devlet anlayışı ile devam etmesi gerektiği, bu çerçevede Bulgarlardaki düşük doğum oranının azınlık olan kesim karşısında Hristiyan nüfusu geçen Müslüman nüfusunun engellenmesi gerektiği vurgulanıyordu. Özellikle Türk azınlığının belli bölgelerde Bulgar nüfusunu geçmiş olması Bulgarları o noktalarda azınlık durumuna getirmiş bu sebeple etnik grupların yoğun olduğu okul, fabrika, tarla, işyerleri, köy, askeri birlik, madenler gibi akla gelecek her türlü birliğin önüne geçilmeliydi. Azınlıkların ortak olan din, dil, kültür ne varsa

¹³³ İbrahim Kamil, *Bulgaristan Türkleri ve Göçler Bulgaristan Komünist Partisi Gizli Belgeleri (1944-1989)* Cilt IV (1984-1985), Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2018, s.XI.

hepsinin sadece Bulgarca ile bütünleşmesi gerektiği, farklı etnikteki gruplardaki evlilikler teşvik edilip sağlam aile bağları koparılmalıydı.

1970-1984 yılları arasında asimilasyon süreci içinde Türkçe konuşma yasağı, Türkçe isimlerin zorla değiştirilmesi, dini ya da kültürel vecibelerin yerine getirilmemesi, Türk gençlerine ve önde gelenlerine uygulanan baskılar gibi sayısız başlıktan bahsetmek mümkündür.

4.2.1. Türkçe Konuşma Yasağı

Asimilasyon süreci kapsamında Bulgaristan, Türkçe'nin dahil olduğu her türlü alana el atmaya karar vermiştir. Çünkü bir ülkenin, bir grubun ya da ırkın geçmişinden gelen ve geleceğe miras bırakarak devam eden en temel hazinesi dilidir. Bu kapsamda öncelikle Türklerin Türkçe konuşması kesinlikle yasaklanmıştır. Dükkanlarda, toplu taşımalarda, pazarlarda, devlet dairelerinde, günlük hayatlarında da bu keskin kural geçerli olmuştur. Hatta Türkçe konuşan kişilere para cezası, sürgün ya da hapis uygulaması getirilmiştir. Sonrasında Türkçe eğitim veren ve geleneklerini taşıyan kurumların kapatılması ile devam edilmiştir.

Bulgaristan'da Türklerin yoğun yaşadığı bölgelerdeki Türkçe yer isimleri ve tren istasyonları Bulgar isimler ile değiştirilmiş, Türkçe kitaplar toplanmış, gazete ve dergi yayın organları durdurulmuş, Türk tiyatroları kapatılmıştır.

Bulgaristan Türkleri hanelerinde genelde Türk TV kanallarını izlemeyi ve radyo yayınlarını dinlemeyi tercih ediyorlardı. Türklerin diğer kanal seçimleride, Türkçe yayın yapan BBC, Almanya'nın Sesi, Amerika'nın Sesi olan radyo kanallarını dinliyorlardı. Türkçe kanallarla dillerini ve kültürlerini devam ettirmemeleri için Bulgarlar kanal frekanslarını jammerlerle engelliyorlardı. Vasik Tsanov'a (Bulgar Komünist Parti Merkez Komitesi Sekreteri) göre Türkçe yayınlar yapan kanallar Sosyalist Bulgar toplumu içinde yaşayan Türklerin zihinlerini zehirlemekteydi.¹³⁴

1987 döneminde Norveç Helsinki Komitesi'nin Türkçe konuşma yasağı için hazırladığı raporda, Bulgaristan'da Türkçe yayınların yasaklandığı, eğitimde Türkçe dersine rastlamanın imkânsız olduğunu, kamuya açık yerlerde ya da gün içinde Türkçe konuşmanın

¹³⁴Hasan Demirhan, "Sözlü Anlatımlarla 1984-1989 Yılları Arasında Bulgaristan'da Türklere Uygulanan Asimilasyon Politikaları", *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Cilt /16, 2016 Eylül, s.333.

1985 yılından itibaren yasak olduğunu belirtmiştir. 1984 yılının Aralık ayı itibariyle kısaca Bulgaristan sınırları içerisinde Türk olmak, Türk gibi yaşamak yasaklanmıştır.¹³⁵

Ayrıca alınan önlemlerle Türklerin, Türk müzikleri dinlenmesi de yasaklanmıştır. Bulgaristan'daki Türkler Bulgarca müzik yerine dönemin ünlü isimleri İbrahim Tatlıses, Zeki Müren, Barış Manço, Emel Sayın gibi kişileri dinlemeyi tercih ederlerdi. Fakat gelen Türkçe yasağı ile Türk kasetleri piyasadan toplatılmış ve Türkçe müzik çalınması yasaklanmıştır. Türkler de önceden ellerinde kalarak sakladıkları kasetlerle ya da gizli yollarla bu müziklere ulaşmaya çalışmışlardır.

Türkçe konuşma yasağı Bulgaristan'ın asimilasyon çalışmaları arasında en can alıcı nokta sayılır. Türkçe konuşma yasağı ile ana dillerine olan bağımlılık azalacak, ortak kültür, hayal ya da planlar zarar görecektir böylece Türkler gerçek benliklerinden uzaklaşmış olacaklardı. Kısaca Bulgaristan sınırları içerisinde Türk kimliği yakın vadede silinecekti.

4.2.2. Türkçe İsimlerin Bulgarca İsimler ile Değiştirilmesi

Her toplumda olduğu gibi isim koyma geleneği Bulgaristan'da yaşayan Türk topluluğu için de önemli bir yere sahipti. Çünkü isim demek bir toplumun dili, dini, kültürü ve devamlılığı demektir. Ayrıca doğduğunda kişinin aldığı isim ömrü boyunca taşıdığı kimlikti.

Bulgaristan'da isim değişikliği 1980'li yıllarda ilk kez olmamış uzun süre de aşama aşama devam etmiş ve bu dönem sadece artık sınırların aşıldığı son radde olmuştur. Özellikle Balkan savaşları zamanında büyük çaplı isim değiştirme politikası yaşanmış ve isim değiştirme sebebi yine aynı bahane ile uygulanmıştır. 1942 ve 1970 yıllarında da isim değiştirme baskıları tekrar gündeme gelmiş ve zorunlu değişimler yapılmıştır.

Bu dönemdeki isim değiştirme politikasının yapılmasının en büyük nedenine bakıldığında Türk doğum oranının, Bulgar doğum oranından yüksek olması olarak görülmektedir. Türkler gibi nüfus oranı yüksek olan Pomaklar ve çingenelere de aynı muamele uygulanmış 1980'li yıllar azınlıklar için işkence ortamı olmuştur.

Bursa İnegöl ilçesi Yenice mahallesinde göçmen bir vatandaş ile yaptığımız röportaj sırasında isim değiştirme politikası dönemini *“Karda kışta dışarda dururduk. Bir gece ansızın köyü abluka altına almışlardı. Askerler kalaşnikofler, keleşler burada öyle diyorlar. Yapacak bir şeyimiz kalmadı. Ben dedim bu ismi kabul etmiyorum, ben dedim anam babam*

¹³⁵ İnginar Kemaloğlu, *a.g.e.*, s.55.

koymuş ismimi. Sen istesen de istemesen de senin ismin bu olacak diye bir kağıt verdiler elime yoksa köyden dışarı çıkamazsın yani mecbur kaldılar zorladılar.” sözleriyle dile getirmiştir. Aynı tarihte görüştüğümüz bir diğer röportajda ise isim değiştirme zorbalığını “Bayırda kulübemiz vardı. Biz akşamları oraya kaçardık. Benim ailem, amcalar, halamlar, isim değiştirilmesin diye oraya saklanırdık. Orda kalırdık. Yolu gözlüyorduk. Bir yer vardı düzlük ana caddeyi görüyorduk orda sırayla büyükler nöbet tutuyorlardı. Askeri araçlar geliyor mu gelmiyor mu diye. Geliyorsa herkes kulübeye kaçıyor, gelmiyorsa eve gidiyorduk. Kontroller genellikle gece oluyordu. O kadar kaçmamıza rağmen dediler ki tamam artık bu tarafa gelmeyeceklermiş diye bir duyum almıştık halbuki yalanmış. Askeriye meğerse bayırdan girmiş ve bizim köye kadar ulaşmışlar ve bizim haberimiz olmadı. Sabah saat 5 buçuk 6 civarlarında kapı çaldı. Direkt askerler biz yataktaydık yani direkt evin içine girdiler hepimizi böyle kaldırdılar kalk kalk kalk diye. Askerler kapıda iki tane asker silahlar biz doğru doğrultulmuş işte senin ismin ne olsun.? Benim de küçükken şeye hayranlığım vardı yalan söylemeyeyim Rossi Sakuraba diye bir sanatçımız. Bende dedim ki rosita olsun babam bana bir tane tokat çaktı, hani neden böyle bir şey söylüyorsun diye. İşte hepimizin isimlerini değiştirdiler. “Direk orda mı? değiştiriyorlar?” Evet sorgusuz sualsiz kitabı koyuyor at imzayı. Atmacam diyorsun ya asker silahı buranda tutuyor yani diyor ki seni vururum mecbursun imza atmaya o şekil unutmuyorum yani” diyerek aktarmıştır.

Her ne kadar kaçmak için uğraşsalar da Bulgar Hükümetinin almış olduğu bir karar olması durumun kaçınılmaz bir son olduğunu açıkça gösteriyordu. O dönem içinde her yer aynı şekilde köylere ani baskılar yapıp, telefon ve radyo sinyalleri engellenerek iletişime müdahale edilmiş, silah zoruyla isimleri kendi rızaları ile aldıklarına dair belgelere imza ettirilmişti.

Yapılan açıklamalar, kamuoyuna sunulan bilgiler, yapılan değişikliğin zorla olmadığı yönünde olsada, Bulgaristan’da yaşayan Türklerin isim değişikliği sonrası Türkiye’ye yazdıkları mektuplarla, olaya dair bilgiler Türk Konsoloslugu aracılığıyla iletilmiştir. Hatay Milletvekili M. Murat Sökmenoğlu’nun yazılı soru önergesine cevabında da Bakanlığa intikal eden bilgilerle, Bulgaristan Türkleri’nin isimlerinin değiştirilmesi konusunda baskı ve zulümler yaşanılanları gözler önüne sermektedir.¹³⁶ şeklinde olmuş ve TBMM’nin gündeminde bu konunun olduğunu görülmüştür.

¹³⁶ TBMM Tutanak Dergisi, D:17, C:12, B: 59, (12.02.1985), s. 501.

Dönemin Başbakanı Turgut Özal durumu kamuoyuna duyurulmuş olsa da Bulgar yetkililer olayın öyle olmadığı, isimlerini kendi rızaları ile değiştirdiklerini hatta bunu kanıtlamak için ellerinde kişilerin bilgilerini olduğu belirtmiş, Turgut Özal'ın Bulgaristan iç işlerine karışmamasını istemişlerdir.

Çok hızlı gerçekleşen isim değiştirme olayı Türklere özellikle Türk çocuklarında derin travmalar yaratmış, bir andan din ve dil olarak çocuklar kendilerini sorgulamaya başlamışlardır. Çünkü atalarından kalan tek manevi mirasları Türkçe isimlerdi.

4.2.3.Bulgaristan Türklerinin Dini Özgürlüklerinin Kısıtlanması

Zorla isim değiştirme politikası gerek din gerek kültür bağlantılı korkunç bir psikolojik travma yaratmasına rağmen bitmeyen politikalar ardı ardına gelmeye devam ediyordu. Sırasıyla “Soya Dönüş” adı altındaki baskılardan biri de Türklerin dinlerini özgürce yaşayamaması olmuştur.

Din baskısı yeni bir konu değildir. Özellikle Balkan Harbinde göç sebeplerinin başında din baskısı gelmektedir. Dahiliye Nezareti'ne göçmenlerden 5 Kasım 1913 tarihinde gelen dilekçeyle yapılan zulümler belgelenmektedir.¹³⁷ 100 yıllık bitmeyen din baskısı dönem dönem hükümetin değişimi ile rahat zamanlara denk gelmiş olsa da ağırlıklı olarak hep bir huzursuzluk olmuştur. Türk azınlığının din ve vicdan özgürlüğü Berlin Antlaşması ile güvence altına alınmış, hatta Bulgaristan anayasasında 1879 yılında 40.maddesinde herkesin eşit din haklarının olduğunu belirtilmesine rağmen kurallara uyulmamıştır. Sosyalist Bulgar toplumu içinde, Türklerin Bulgarlarla bütünlüğünü engelleyen baskın etkenlerden biri olarak gördüğü İslamiyet'i Bulgaristan'ın bazı bölgelerinde daha yoğun asimilasyonlarla uyguladığını görülmüştür.

Bulgar Hükümeti din özgürlüğüne değer verdiği imajı doğsun diye, özellikle Müslüman devletlerin dikkatini çekmemek için bir din yasağı uygulamamış ancak bazı camileri bahaneler öne sürerek kapatmış bazılarını müzeye çevirmiş, açık olan camilere ibadet için giden kişilere idari baskılar yapılmış ve Bulgar halkı tarafından camiler ve mezarlıklar tahrip edilmiştir (mezarlardaki Türk isimler ve ayetler silinmiştir). Müslümanlık görevini yerine getirdiği kanıtlanan kişilere devlette iş verilmemiş, hükümetle beraber çalışan imamların olduğu camilere resmi cami denilmiş ve onlara dokunulmamıştır. Son yıllarda evlerdeki ibadetler de engellenmiş, dini kitaplar görevliler tarafından toplatılmış, o

¹³⁷ H.Yıldırım Ağanoğlu, *a.g.e.*, s.85.

da yetmezmiş gibi Müslümanların hacca gitmemeleri için engeller çıkarılmıştır. Özellikle taşralarda sünnet, Ramazan'da oruç tutmak isteyenler birçok problem yaşamıştır.

4.2.4. Eğitimin Asimilasyona Yansıması

Soya dönüş politikasında Türkçe konuşma, din yasakları gibi engellerin daha kalıcı hale getirilmesi ve aracı yönetim olarak hedef seçilen alan hiç kuşkusuz eğitim olmuştur. Türk okullarının kapatılmasından sonra gelecek nesillerin Bulgarca eğitim alıp, kendi dillerinden, dinlerinden uzak din eğitime yönelmeleri, Hristiyanlık ya da ateistlik gibi inançların ön plana çıkması demek Bulgaristan'daki Türk azınlığın temelden sarsmak demektir.

Türkçe isimleri değiştirilmiş küçük çocukların kreş eğitimine başlaması ile birbirlerine Bulgarca isimlerle seslenip, Bulgarca konuşma zorunluluğu ile iletişimlerini sadece Bulgar dili ile olacak, aldıkları sosyalist dava, komünist fikirler ve Bulgar vatan sevgisi aşıl原因 olarak özlüklerindeki Türk sevgisini yok edip istedikleri Bulgar birliğini çocuklara erken yaşta empoze edebileceklerdi.

Tarih derslerinde Osmanlı'ya bağlıyken sözde yaşadıkları esaret anlatılıp, Bulgarların Türklere gösterdikleri sabrı müfredatta ön plana çıkartılıp, Türklere karşı fikirleri değiştirmek istenmiştir. Ayrıca Türkleri kötüleyip Bulgarları övmek en önemli nokta olmuştur. Bulgar kültürünü daha iyi aktarabilmek ve sevdirebilmek adına da Türklerin yoğun olduğu okullarda ya da bölgelerde folklor ekipleri kurulup azınlıklara Bulgar dansları ve şarkıları öğretilmesi de planlara dahil edilmiştir.

Çocuklar için alınan önlemler bu şekildeyken Türkler içindeki gençler için durum bu kadar yumuşak olmamış, işkence ve zulümlerle karşılaşmışlardır. Politikalara karşı gelen gençler okullardan uzaklaştırılmış, 12 bin Türk genci içerisinde 6.236'sı tutuklanmış ve ardından çoğunluğu akıl hastanelerine kapatılmışlardır. Aynı dönemde çoğunluğu Lofça Akıl Hastanesine kapatılan Türk gençlerinin sayısı 3 bin civarında olmuştur.¹³⁸

4.2.5. Türklere Kıyafet Yasağı

Anadolu topraklarında olduğu gibi Bulgaristan'da o dönem yaşamakta olan Türkler de, özellikle kırsal bölgelerde ikamet edenler başörtüsü, şalvar, kasket gibi yıllardır Türklerin giydikleri şekilde giyinmekteydiler. Kültürel bir geçmişe ait olan kıyafet birliğini

¹³⁸ İnginar Kemaloğlu, *a.g.e.*, s.62.

de bozmak adına kılık-kıyafet yasağı getirilmiştir. Bunun sebebi görüntü açısından modern olmaması değil Osmanlı Döneminden kalan izlerin bir devamı olması, Bulgar kültürüne ait olmamasıydı. Kıyafet yasağı olarak başörtüsüne tepkilerden dolayı ses çıkarmasa da diğer giyim seçenekleri engellenmeye çalışılmıştır.

4.3. Türklerin Asimilasyona Karşı Çıkmaları

Bulgaristan sınırları içerisinde yaşayan Türklerin yaşanan zulümlere karşı gelmeye çalışsalar da isimleri değiştirilip devlet zoruyla özgürlüklerinin engellediği hatta bazı kişilerin isim değişikliğine itiraz ettiği için ölümüne bile sebep olduğu açık şekilde ortadadır. Bulgaristan'daki 1985 yılında Göçmen Dayanışma Derneği'nin açıklamasına bakılacak olursak; Bulgar birliklerine bağlı askerlerin Veletler köyünde tanklarla girmiş oldukları bölgede uyguladığı şiddet sonucu 10 Türk hayatını kaybetmiş, Eski Zağra'ya bağlı Kızanlık ilçesinin Sofular köyünde ise baskılar sonucunda 160 Türk ormanlık alana saklanmış ve Bulgar birliklerinin açtığı ateş sonucunda 3 Bulgar askeri ve 28 Türk ölmüştür. Her geçen gün kartopu gibi büyüyen baskılara karşı en doğru yolu azınlıklarının beraber hareket etmesi olacağını açıklamışlardır.¹³⁹

Türklük bilincini yok etmek adına yapılan Soya Dönüş çabaları beklenenin aksine, Türklerin birbirine daha çok bağlanmasına ve güçlenmesine hatta Türk bilincinin daha yoğun hissedilmesini sağlamıştır. 1984 yılının sonunda baskılara daha fazla dayanamayan cesur gençlerin oluşturduğu toplu ya da bireysel sivil toplum örgütleri ile direnişi başlatmış ve buradaki asıl amaç yok edilmeye çalışılan Türk kültür birliğinin bozulmasını engellemek ve yapılanları duyurmak olmuştur.

1984 yılının son aylarında yapılan baskıların doruk noktaya ulaşmış olması direnişin Türkler arasında daha da kenetlenmesine, özellikle Bulgaristan'ın Güney Doğu bölgesinde direnişler kendisini göstermiştir. Kırcaali'de halkı kenetleyici bildiriler yayınlanmış ve dernekler kurulmuştur. Türklerin direniş hareketleriyle ilgili Bulgar istihbaratı raporlarında; Yapılan araştırmada Bulgarlaştırma politikasına karşı direniş göstermek için 1984 yılında beri oluşturulan 28 gizli birliği devre dışı bırakmak için İstihbaratımızın 6. Dairesinde yürütülen ve organize edilmiş ortak çalışmalarla yapılan yıkıcı olayların kapsamında yer alan kimlikleri, belirlenmiştir. Yasa dışı yapılan, her geçen gün etki sınırının genişlediği bu gizli

¹³⁹ İnginar Kemaloğlu, *a.g.e.*, s.63.

örgütlerin temelinde Milli değerler ile büyüyen, ortak kültür geçmişine sahip kökenleriyle doğmuşlardır.¹⁴⁰ şeklinde açıklama yapılmıştır.

1988 yılının başlarına bakıldığında ise Türkler arası gizli çalışmaların zirve yaptığı, vatandaşların daha bilinçli hareket ettiği söylenebilir. Türkler gelenek ve göreneklerine sıkı sıkı sarılmış korkmadan Türkçe konuşup, geleneklerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Bulgar Hükümeti bu durumu çok önemsememiş soya dönüş politikasına odaklamaya devam etmiştir. Yapılan asimilasyon politikasına karşı dernek üyeleri dikkatleri üzerlerine çekmek amacıyla açlık grevlerini 6 Mayıs günü, Hür Avrupa Radyosu'nun kamuoyuna duyurması ile başlamış oldu.¹⁴¹ Yapılan açlık grevlerini, barış için yürüyüşler takip etmiştir. Yapılan yürüyüşlerde yıllar sonra ilk kez kimseden korkmadan Türkçe şiirler ve talepler iletilmiştir. Yürüyüşlerin amacı Türklerin taleplerini ilçe merkezine iletmek olsa da polis engeliyle karşılaşmıştır. Yapılan müdahalelerde birçok Bulgaristan Türkü yaralanmış hatta hayatını kaybedenlerde olmuştur.

4.4.Belene Kampı

1989 yılına kadar adalet, özgürlük için ciddi mücadeleler veren Türklerin, kapanmayan bir diğer ağır yarası da hiç şüphesiz Belene Kampı'dır. II.Dünya Savaşı sonrası 1949 yılında kurulan kamp SSCB tarafından gönderilen Komünist Parti'ye karşı gelenlerin mahkûm edildiği bir alan olarak Tuna Nehri üzerine kurulmuştur. Komünist karşıtları için kurulan kamplar arasında en bilineni Belene Kampı olmuştur. Kampın Belene adası üzerine yapılmasına karar verilmesinin en önemli sebebi, ülkenin en soğuk bölgesi olmasıydı. Mahkûmların çoğu maalesef soğuktan canlarından olmuştur. Komünist Partisi'nin etki alanı zayıflamaya başlayınca 1959 yılında kamp kapatılmıştır.

Kuruluş amacı dışında kamp, zamanla 1970'lerde Müslüman Pomakların isyanı sürecinde tekrar açılmış sonrasında, 1980'li yıllardaki asimilasyon sürecinde Müslümanların ve Türklerin çoğunlukta olduğu zulüm merkezi haline gelmiştir. Türklüklerini, dinlerini ve dillerini yok sayan Bulgaristan Hükümeti'ne karşı gelen soydaşlarımızdan tutuklananlar, Belene Kampı'na gönderiliyordu. Gönderilenler arasında parti başkanları, milletvekilleri, doktorlar, akademisyenler, bakanlar gibi hatırı sayılır kişiler çoğunlukta idi ve adalet karşısında yargılanmadan direk götürülüyorlardı.

¹⁴⁰ Zeynep Zafer, "Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi", *Akademik Bakış*, Cilt III/ 6, Yaz 2010, s.31.

¹⁴¹ Zeynep Zafer, *a.g.e.*, s.38.

1987 yılında kapatılana kadar mahkûm edildiği kamp, kötü şöhretine, mahkûmların kötü şartlar altında, işkenceler ve ağır işlerde çalıştırılmasıyla sahip olmuştur. Burada yaklaşık 8 bin mahkûm eziyete mahsur kalarak hayatlarından olurken , cansız bedenleri Tuna nehrine atıldı ya da domuzlara yem edildi ve maalesef yerlerine halen daha ulaşılamayan kayıplar toplu mezarlara defnedilmişlerdir.¹⁴² Ölümünün işkencelerin yoğun olduğu kampta, hastalar tedavi edilmiyor, ölüme terk ediliyordu. Hasta olanlar için de Müslümanlıklarını ve Türklerini reddedip, Hristiyan ve Bulgar olduklarını kabul ederlerse tedavi edilip serbest bırakılabileceklerinin¹⁴³ tehdidi ile yaşam mücadelesi verdikleri bir kamp halini almıştır. Sonuç olarak tam bir vahşetin resmi olan kamp, 1987 yılında hem uluslararası toplumda hem de Türkiye'nin de baskısıyla kapatılmış, yıllar sonra müze haline getirilmiştir. 1989 yılında sınır kapısının açılmasıyla Müslüman Türklerin huzura kavuşmasını sağlamış, acılar az da olsa dinmiştir.

4.5. 1989 Sınır Kapısının Açılması ve Türkiye'ye Yapılan Göç Süreci

Bulgaristan sınırları içerisinde uzun yıllardır devam eden asimilasyon politikası sonucu ülkede huzur ve güven ortamı kalmamış, onlarca Türk ölmüş ve sayısızca yaralanmalara sebebiyet vermiştir. Jivkov rejimi'nin temelini oluşturan Bulgar nüfusunu artırma politikasının gerçekleşmesinin artık imkansız olduğunu anlayan Bulgaristan Devlet Başkanı'nın 1989 yılının 28 Mayıs günü televizyonda yapmış olduğu konuşmasında geçmişte zorla Müslümanlaştırılan Bulgarlardan isteyenlerin pasaport ve vize işlemlerini hallederek Bulgaristan'dan Türkiye'ye gidebileceklerini, Türkiye'nin artık sınır kapısını açmasını söylemiştir¹⁴⁴ Bulgaristan Hükümetinin yaptığı açıklama sonrasında Türkiye'nin Başbakanı Turgut Özal'ın cevabı gecikmemiş Brüksel'de NATO toplantısı sırasında soydaşlarımıza kapılarımızın sonuna kadar açık olduğunu ve sınır kapılarımızın ne geçmişte ne de gelecekte kapalı olmadığını belirtmiştir. Böylece 1 Haziran 1989'a Türkiye Cumhuriyet tarihinin en büyük nüfuslu Türk göçünün adımı atılmış oldu. Her ne kadar sınır kapılarımızın açık olduğu belirtilmiş olsa da beklenmedik sayıda ani bir göç hareketi olmuştur. Asimilasyon sürecinde Türkiye'de de mitingler ve destekler ile maddi manevi

¹⁴² Kırcaali Haber, 19 Haziran 2019, s.1-4.

¹⁴³ Serdar Çakmak, "1989 Bulgaristan Zorunlu Göçünün Nedenleri ve Sonuçları: Belene Kampı", *International Academic Social Resources Journal*, Cilt VII/39, Haziran 2022, s.789.

¹⁴⁴ Fevziye Maral, a.g.e., s.44.

yanlarında olduklarını belirtmiş olan vatandaşlarımızın desteklerine rağmen Devletin beklentisi üstünde bir göç hareketi olduğu için sınır kapısında yığılmalar gerçekleşmiştir.

Tablo 5:1989 Göçüyle Türkiye'ye Bulgaristan'dan Gelen Göçmenlerin Aylık Nüfus Bilgileri

Tarih	Vizeli Giriş Yapanlar	Vizesiz Giriş Yapanlar	Toplam (Kişi)	Genel Top. (Kişi)
Mayıs/1989	-	1.630	1630	1630
Haziran/1989	22	87.599	87.621	89.251
Temmuz/1989	79	135.237	135.316	224.567
Ağustos/1989	512	87.396	87.908	312.475
Eylül/1989	1.859	-	1.859	314.334
Ekim/1989	3.619	-	3.619	317.953
Kasım/1989	4.531	-	4.531	332.484
Aralık/1989	4.843	-	4.843	327.327
Ocak/1990	2.779	-	2.779	330.106
Şubat/1990	3.645	-	3.645	333.751
Mart/1990	4.595	-	4.595	338.346
Nisan/1990	4.360	-	4.360	342.706
Mayıs/1990	3.254	-	3.254	345.960
Toplam	34.098	311.862	345.960	345.960

Kaynak: Murat Pınar, *Bulgaristan Türkleri'nin 1950-1951 ve 1989'da Türkiye'ye Göçleri ve İki Göçmen Grubunun Kültürel Özelliklerinin Karşılaştırılması: Bursa Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2014.

Türkiye kuruluşundan bu yana çok büyük göçler almış fakat Bulgaristan özellikle iş gücünden dolayı bu göçleri engellemiştir. Bir asır aralıklarla süren Bulgaristan göçlerinin en büyüklerinden ve en yakın tarihli olanı ise 1989 göçüdür. Maalesef bu göçe gidiş süreci korkunçtur. Bulgaristan Türk azınlığı Bulgarlaşma politikası ile maddi ve manevi eziyetler etmiş, bu politika başta gizlense de Dünya Kamuoyuna yayılınca Türkiye'nin kanıtlamak için uğraştığı durum resmen öğrenilmiş oldu ve Türkiye hemen soydaşlarımızı Anadolu'ya getirmek adına adımlar atmaya başlamıştır. Bulgaristan uzun yıllar göçe engel olsa da Dünya ülkelerinden gelen itirazlar ile daha fazla direnememiş ve göçü kabul etmek zorunda kalmıştır. 1989 göçü beşinci ve son göç olarak etkilerini uzun yıllar hissettirmeye devam etmiştir.

Jivkov'un basın açıklaması sonrası 24 saat içinde Türk soydaşlarımız ellerine ne alabildilerse almışlardır. Taşınmaz mallar içinde kimi mallarının hepsini bırakmış kimi çok ucuz fiyatlara taşınmaz mallarını elden çıkarmak zorunda kalmış ve yollara düşmüşlerdir. Hatta binlerce soydaşımız sosyal haklarını, mallarını, mülklerini eşlerini, evlatlarını terk etmek için zorlanmış sınır dışı edilmiştir. Vize ile başlayan 1989 göçü sonrasında, vize uygulaması kaldırılmış göçmen sayısı her geçen gün kontrolsüz şekilde artmıştır. Sınıra gelen göçmenler ile yığılma artmış ve 1989 yılında ilk durak olan Kapıkule'ye ulaşmışlar, göçmenleri başlangıçta çadırkent veya konteynirlarda beklemişlerdir. Edirne'de kurulan çadır kentlere yerleşenler bir süre dinlenmiş ve yer gösterilene kadar uzun süre burada kalmışlardır. Göçmenler oralardan tren ve otobüs yardımıyla şehirlere dağılmışlardır. Bu bir yıl içinde toplamda 350.000 kişi gelse de 130.000 yakın kişi uyum sorunu yaşamış ve Bulgaristan'a geri dönmüştür. Ömürlerini geçirdikleri topraklara geri dönen bu Türkler, köylerinin ve evlerinin yakıldığını, talan edildiği ya da Bulgaristan hükümetinin taşınmaz mallarını Bulgarlara hibe ettiği gerçeğiyle yüzleşmişlerdir. Böylece Bulgaristan Türkleri, tekrardan Türkiye'nin yolunu tutmak zorunda kalmışlardır.¹⁴⁵ Beklenenin üzerinde nüfus yığılmasının gerçekleşmesi, planlananın dışına çıkmış olması dönemin muhalefet partisine eleştiri fırsatı vermiş, Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz eleştirilerin hedefi olmaktan kaçamamıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da meydana gelen en büyük kitlesel göç hareketi sadece üç ay gibi kısa bir süre içinde gerçekleşmiştir. 350 bin kişi yüzyıllardır yaşam

¹⁴⁵ Serdar Çakmak, "1989 Bulgaristan Zorunlu Göçünün Nedenleri ve Sonuçları: Belene Kampı", *Academic Social Resources Journal*, Cilt: VII/39, Temmuz 2022, s.789.

sürdükleri vatanından, soylarından, topraklarından, dostlarından ve hatıralarından vazgeçerek 1989 yılında Türkiye'ye giriş yapmıştır.¹⁴⁶

1989 yılının son dönemlerinden itibaren süratli bir siyasi değişiklik yaşanmıştır. Kasım ayında Todor Jivkov rejiminin sonu gelmiş ve iktidar yenilikçi güçlerin eline geçmiştir. Yeni iktidar ile Bulgaristan'da köklü sosyal ve kültürel değişimler gerçekleşmiştir. İlk olarak komünist düzende tekelciliğe son verilmiştir. Ekonomik yönden zayıflayan ülke için de kamulaştırma üzerine olan sistem özelleştirilmeye çevrilmiştir. Todor Jivkov tarafından vizeli-vizesiz göçe zorlanan Türklerden yaklaşık 100.000 kişi bu yeni sistemde geri dönmüştür.

Anadolu'ya gelmiş olan Türklerin, yüzde 31.7'si işçi, 10.6'sı memur, diğer kalan yüzdelik kısım ise sosyal gruplardan oluşan kişilerden oluşmaktaydı. Bu kadar kişinin gelmiş olmasına rağmen 1992'de yapılan sayımlarına göre Bulgaristan'da 800.052 Türk nüfusu olduğu bilinmektedir.¹⁴⁷ Bulgaristan'dan 1989 yılında gelen serbest göçmenlerin büyük çoğunluğu daha önce vizeli ya da vizesiz gelen akrabalarının veya tanıdıklarının yanlarına ulaşmışlardır. Bir kısmı da devletin yardımları ile büyük çoğunluğu İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Kayseri gibi şehirlere yerleştirilmiş kalanı ise 51 farklı merkeze yerleştirilmişlerdir.

1989 göçü ile kısa sürede çok fazla göçmen Türkiye sınırlarından giriş yapmıştır. Yüz binlerce Türk 1989 Haziran ayında ailelerini, mallarını, mülklerini terk etmeye zorlanarak Türkiye sınırına gönderilmişlerdir. Başta vize uygulaması ile yapılan göç daha sonra kaldırılmış ve kapılar olabildiğince her Türkü kurtarmak için açılmıştır. 1989 yazında Türkiye'ye giriş yapan göçmen sayısı 300 bini geçmiş, bu durum üzerine Bulgaristan, göç edenleri dönmezlerse mallarına el konulacağını ya da haklarını kaybedeceklerine dair açıklamalarda bulunmuştur. Çoğu kişinin Türkiye'de kalıp dönmediği, dönen kişilerinde maddi ve manevi zorluklarla uyum sağlamadığı için döndükleri bilinmektedir.

¹⁴⁶ Serdar Nükte, *a.g.e.*, s.32.

¹⁴⁷ Hüseyin Memişoğlu, "Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı", *Yeni Türkiye*, Cilt / 69, Mart-Haziran 2015, s.4422.

4.6. 1989 Göçü İnegöl Örneği

4.6.1.İnegöl Coğrafi Özellikleri

İnegöl, Türkiye'nin Bursa iline bağlı bir ilçedir ve Anadolu yarımadasının kuzeybatısında, Marmara Bölgesi'nin Güney Marmara bölümünde konumlanmıştır. İlçe merkezi, 40°09' kuzey enlemi ve 29°49' doğu boylamı arasında yer almaktadır.

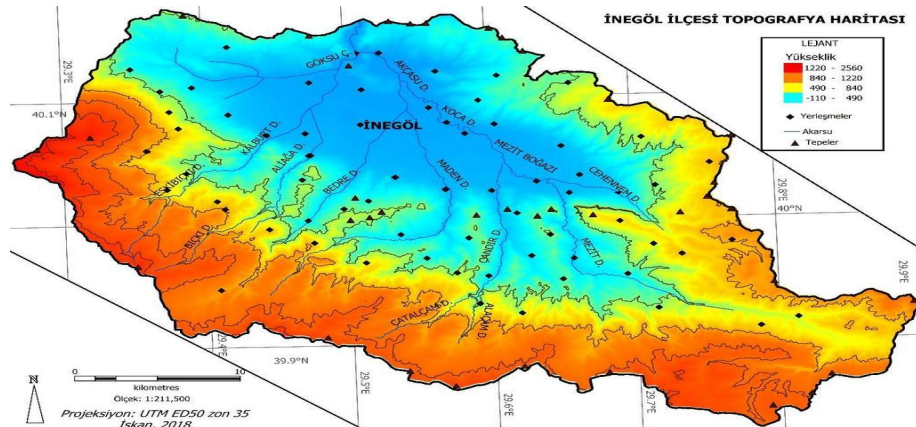
İnegöl'ün toplam yüzölçümü 1031 km²'dir.¹⁴⁸ Bu güzel ilçe, tarihi ve kültürel açıdan zengin bir geçmişe sahiptir ve çevresi doğal güzelliklerle çevrilidir. Bölgede tarım ve sanayi önemli ekonomik faaliyetler arasında yer almaktadır.

4.6.1.1.İklimsel Özellikleri ve Bitki Örtüsü

İnegöl, Karadeniz ve Akdeniz iklimleri arasında geçiş karakteri gösteren bir bölgede yer almaktadır. Yaz ayları, daha çok Akdeniz iklimine benzer niteliktedir, sıcak ve yağışsız geçer.

Bölgenin yıllık ortalama sıcaklığı 12.4 °C'dir. Yaz aylarında sıcaklık ortalaması 21.9 °C iken, kış aylarında bu değer 2.30 °C olarak ölçülmektedir. İnegöl'ün en yüksek ölçülen sıcaklık değeri 41.2 °C ile Ağustos ayında kaydedilmiştir. En düşük sıcaklık ise -22.7 °C olarak ölçülmüştür. Bu doğal sıcaklık koşulları, İnegöl'ün yeşil renk hakimiyetini sürdürmesine katkı sağlamaktadır.¹⁴⁹

Harita 2: İnegöl Topografik Haritası

Kaynak: Semra İskan, "Bursa İli İnegöl İlçesi Hava Kalitesinin Fiziki ile İlişkisi", *Türk Coğrafyası Dergisi*, Cilt /77, Aralık 2021, s.7-18.

¹⁴⁸ "İnegöl Tarihçesi", www.inegol.bel.tr [Erişim Tarihi: 20.05.2023].

¹⁴⁹ "İnegöl Tarihçesi", www.inegol.bel.tr [Erişim Tarihi: 20.05.2023].

İnegöl ve çevresindeki dağlar, genellikle ormanlarla kaplıdır. Bu ormanlarda yaygın olarak çam, kayın, göknar, söğüt, kavak, karaağaç, meşe, ıhlamur ve kestane gibi ağaç türleri bulunmaktadır. İnegöl, ülke ortalamasının üzerinde, toplam 104 bin 447 hektarlık orman alanına sahip bir bölgedir.

İlkbahar aylarında, alçak rakımlı çayırılık alanlar ve orman içlerindeki açık alanlar, çeşitli bitki türlerine ev sahipliği yapar. Yapılan çalışmalar, İnegöl sınırları içinde yaklaşık 600 farklı bitki türünün varlığını ortaya koymaktadır. Bu ormanların yapısında mürver, iğ ağacı, süpürgelik, katırtırnağı, yabani sinameki, kara yemiş, ahududu, böğürtlen, yabani gül, tavşan elması, alıç, gilaburu, kurtbağrı, yasemin ve erguvan gibi çalı formları da gözlemlenmektedir.

İnegöl şehir merkezinde, tarihi çınarlar dikkat çekmektedir ve sembolik bir öneme sahiptir. Özellikle İshakpaşa Camii çevresi ve Kasım Efendi Caddesi'nde bulunan bu tarihi çınarlar koruma altına alınmıştır.¹⁵⁰

4.6.1.2. Fiziki Yapısı

İnegöl, güneybatısından başlayarak güneydoğusuna kadar sıra dağlar şeklinde uzanan Uludağ'ın etkileyici doğasıyla süslenmiştir. Kuzeyinde Yenişehir ve kuzeybatısında Bursa eşiği gibi coğrafi unsurlar bulunur. İnegöl, çevreleyen dağların arasında, deniz seviyesinden 350 metre yükseklikte bir ovada yer alır ve İnegöl Ovası olarak adlandırılan bu alan 148 km²'lik bir yüzölçümüne sahiptir. Ovanın zemini alüvyonlarla kaplıdır, bu da verimli bir tarım alanı yaratır.

İnegöl, özellikle Uludağ ve Domaniç Dağları ile Ahı Dağı gibi olağanüstü manzaralara sahip bir bölgedir. Uludağ yaylaları, akarsuları ve doğal güzellikleri, doğa turizmi için harika olanaklar sunmaktadır. Güneydeki Uludağ'ın eteklerinden başlayarak Mezit köyüne kadar çam ormanlarıyla kaplı birçok yayla bulunmaktadır, bu da bölgenin doğal güzelliklerini ve çeşitliliğini gösterir.

İnegöl'ün akarsu sistemi, Kocadere ve ona katılan akarsulardan oluşur. Kocadere, Karadere, Akdere, Hocaköy, Bedre, Akçasu, Çandır, Mezit gibi akarsular, Yenişehir havzasından Sakarya Nehri'ne ulaşırken, İnegöl Ovası'nın suları Karadeniz'e dökülmektedir.

¹⁵⁰Semra İskân ve Talat Koç,” İnegöl İlçesini Etkileyen Hava Tipleri Hava Tipleri.”, <https://docplayer.biz.tr/113273766-Inegol-ilcesini-etkileyen-hava-tipleri.html>, [Erişim Tarihi: 25.05.2023].

Uludağ ve Domaniç Dağları'ndan gelen akarsular, diğer bölgelerden daha yüksek debiye ve sürekli su kaynaklarına sahip olup bölgedeki su rejimini belirlemektedir.

Doğal göllerin bulunmadığı İnegöl ve çevresinde mevcut olan göller yapay göllerdir. Eymir, Kurşunlu, Halhalca, Yenice göleti ve Boğazköy Barajı bu yapay göllere örnek verilebilir. İnegöl ve çevresi, doğal güzellikleri, dağları, akarsuları ve yaylaları ile doğa ve açık hava aktiviteleri için ideal bir ortama sahiptir.¹⁵¹

4.6.1.3.Sosyo Ekonomik Özellikleri

İnegöl, zengin tarihine ve verimli topraklarına sahip olan bir bölge olup, birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve bu medeniyetlerin izlerini günümüze kadar taşımayı başarmıştır. Doğal güzellikleri ve çeşitli endüstri dallarıyla sürekli büyüyen ve gelişen İnegöl, Türkiye ekonomisine de katkı yapmaktadır.

Nüfus yapısı itibariyle, Anadolu'nun farklı bölgelerinden gelen insanların katkısıyla zengin bir kültürel mozaik oluşturan İnegöl, canlı ve dinamik ticari hayatıyla da öne çıkan bir şehir modeli olarak görülmektedir.

Uzun yıllar boyunca tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayan İnegöl, aynı zamanda çevresinin ormanlarla kaplı olması nedeniyle orman ürünleri sanayisinde de gelişmiştir. Özellikle Uludağ'ın eteklerinde yer alan İnegöl, çevredeki ormanlar sayesinde orman ürünleri imalatının yoğunlaştığı bir merkez haline gelmiştir. Mobilya üretimi de zamanla gelişerek küçük atölyelerden fabrikalara dönüşmüştür.

1980'li yıllardan itibaren Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulmasıyla birlikte İnegöl'de sanayi alanında hızlı bir gelişme yaşanmıştır. Mobilya sektörünün yanı sıra tekstil ve diğer sektörlerde de faaliyet gösteren firmalar ilçede tesisler kurmuş ve ekonomik hayatın temel unsurlarından biri haline gelmiştir.

İnegöl Mobilyası, Türkiye ve uluslararası piyasada önemli bir konuma sahiptir. İnegöl'ün Mobilya ve Dekorasyon Fuarları, sektörün gelişimine önemli katkılar sağlamış ve İnegöl mobilyasının adını daha geniş kitlelere duyurmuştur.

Tarımsal açıdan, İnegöl meyveciliği ile ön plana çıkmaktadır ve özellikle şeftali, armut, kiraz, elma, çilek ve yaban mersini gibi ürünler yöre halkının geçim kaynağını oluşturmaktadır. Tarım ürünleri hem iç piyasada hem de yurtdışı pazarlarında talep görmektedir.

¹⁵¹“İnegöl İlçemizi Tanıyalım”, inegol.bel.tr/inegol/ilcemizi-taniyalim [Erişim Tarihi: 25.05.2023].

Hayvancılık da İnegöl'ün ekonomisine önemli katkı sağlamaktadır. Büyük ve küçükbaş hayvancılığın yanı sıra balıkçılık ve arıcılık da bölgede gelişen sektörler arasında yer almaktadır.

Nitekim, İnegöl hem geleneksel tarım ve hayvancılığın sürdüğü bir bölge olmanın yanı sıra, mobilya ve diğer sanayi dallarında da başarılı bir kalkınma gösteren bir şehirdir. Doğal zenginlikleri, kültürel çeşitliliği ve ekonomik gücü ile İnegöl, Türkiye'nin önemli yerleşim merkezlerinden biridir.¹⁵²

4.6.2. İnegöl Tarihi

İnegöl, yapılan kazı ve yüzey çalışmaları verilerine göre, MÖ 3000'lere kadar uzanan tarihi bir geçmişe sahiptir. İnegöl'le ilgili en eski kaynaklara Kurt Bittel tarafından 1847 yılında yapılan arkeolojik kazılarda elde edilen bulgulara göre İnegöl yerleşimin İ.Ö. 3000 yılına kadar uzandığı sanılmaktadır¹⁵³. Bu dönemde, İnegöl'de Cumatepe, İnegöl 2, Şibali, Boğazköy, Palangatepe ve Kurşunlu olmak üzere altı höyük tespit edilmiştir.

Tarih boyunca, İnegöl çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Frigyalılar, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Bitinyalılar ve Roma İmparatorluğu dönemlerinin ardından, Doğu Roma İmparatorluğu (Bizans İmparatorluğu) himayesinde kalmıştır. İnegöl, 1078 yılında Selçuklu egemenliğine girmiş, 1097'de Haçlı Savaşları sırasında tekrar Bizans yönetimine geçmiştir. Osman Gazi'nin fethine kadar ise Türkler ve Doğu Roma arasında birkaç kez el değiştirmiştir. Doğu Roma himayesindeyken Angelacoma olarak adlandırılan İnegöl, sonrasında Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna kadar tekfurluk merkezi haline gelmiştir. Evliya Çelebi Seyehatnamesi'nde, *“İnegöl hakkında Rum keferesi elinde Sultan Osman fethidir. Bursa sancağında paşa hassı voyvodasıdır. 150 akçe kazadır. 66 köyü vardır. Bir mamur ovadır. Halkı Türk olup, mamur ve süslüdür. Üç mahalledir. 1000 ev, beş mihrap vardır. Çarşı içinde İshak Paşa camii büyük yapıdır. Bir hanı, bir hamamı da İshak Paşa imaretidir.”*¹⁵⁴ olarak kaleme almıştır.

Çoğu yabancı tarihçinin de dikkatini çekmeyi başaran İnegöl ismi hakkında farklı görüşler olsa da Nitekim W. M. Ramsay'a göre burası İnegöl veya İnek-göl'dür. A.D.Merdtman ise İnegöl isminden bahsederken Aynegöl, Aynagöl, Eynegöl, İnegöl

¹⁵²“İnegöl İlçemizi Tanıyalım”, <https://www.inegol.bel.tr/inegol/ilcemizi-taniyalim/> [Erişim Tarihi: 25.05.2023].

¹⁵³ Çağlar Köse, *Bursa İli İnegöl İlçesi'nin Tarihi ve Sosyo - Kültürel Yapısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2010, s.5.

¹⁵⁴ Evliya Çelebi, *Seyahatname, Üçdal Neşriyat*, İstanbul 1985, s.499.

şeklinde kaydetmiştir.¹⁵⁵ İnegöl'ün isminden devam ederken tekrar Evliya Çelebi'nin kitabına dönerek İnegöl ismi hakkında *“Bu şehir fetholunduğu gün, (Ezine günü) yani cuma günü imiş, bu kelimedden galat olarak İnegöl derler. Hala buralarda camiler, (İne damı) yani (cuma camii) derler.”*¹⁵⁶ şeklinde bahsetmiştir.

Miladi 1285 (Hicri 684) yılında Osmanlı Beyliği, İnegöl'de bulunan Kulaca Kalesi'ni alarak burayı tamamen kendi yönetimine katmıştır. 1299 yılında ise Turgut Alp'in kuşatması sonucu İnegöl tamamen Osmanlıların yönetimine geçmiştir. İnegöl'ün fethinden sonra bölgede iskân çalışmaları başlatılmıştır. Kayı boyuna bağlı Türkmenler, Bizans'tan alınan Rum köylerine yerleştirilirken, aynı zamanda yeni köyler de kurulmuştur.

1878 yılında belediyesi kurulan İnegöl, 1880'li yıllarda belediye örgütüne kavuşmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde, 1925 yılında alınan bir İl Genel Meclisi kararıyla Bilecik ilinden ayrılarak Bursa'ya bağlanmıştır. Böylece, 139 köyü ile birlikte Bursa iline bağlanan İnegöl, 1926 yılında ilçe statüsüne kavuşmuştur.

4.6.3. İnegöl'de Göç ve İskân

Göçlerin Anadolu'yu idari, mali, demografik, sosyal ve kültürel açılardan etkilediği bilinmektedir ve bu etkiler günümüze kadar derin izler bırakmıştır. İncelediğimiz İnegöl örneğinde de aynı etkiler gözlenmektedir.

1830 yılında İnegöl, idari olarak 3 mahalle ve 42 köyden oluşan bir kaza merkeziydi ve toplam nüfusu 2.229 kişiydi. Bu dönemde İnegöl merkezi yaklaşık 400 hane ve 900 erkek nüfustan oluşuyordu.

İnegöl'ün 1287/1870 tarihli ilk vilayet salnamesine göre nüfusu 12.447 kişi olarak kayıtlara geçmiştir. Bu nüfusun 3.170'i gayrimüslim erkeklerden ve 9.277'si Müslüman erkeklerden oluşuyordu. Bu dönemde İnegöl'de 76 köy bulunuyor ve toplam hane sayısı 4578 olarak gösteriliyordu.

93 Harbi sonrasında, Balkan ve Kafkas göçmenleri önemli bir nüfus payına sahip oldular. Bu göçmenlerle birlikte İnegöl'de 3 yeni mahalle ve 32 yeni köy kuruldu. Yeni yerleşim alanlarına 12.578 kişi yerleştirilirken, eski köylerde ise 1.570 kişi iskân edildi. Bu göç dönemiyle birlikte, 25.000 olan yerli nüfusa 14.148 yeni göçmen daha eklenmiştir.

¹⁵⁵ Çağlar Köse, *a.g.e.*, s.3.

¹⁵⁶ Evliya Çelebi, *a.g.e.* s.499.

1873 yılında İnegöl, 3 mahalle ve 92 köyden oluşuyordu ve toplamda 4.405 hane bulunmaktaydı. Nüfusun 3.638'i gayri müslim, 8.112'si ise Müslüman erkeklerden oluşmaktaydı, toplam nüfus ise 11.750 kişiydi.

H.1303/M.1885-1886 salnamesine göre İnegöl'de toplamda 106 köy ve mahalle bulunuyordu ve toplam hane sayısı 7.051, nüfus ise 33.731 kişiydi.¹⁵⁷

İnegöl'de H.1303/M.1885-1886 salnamesine göre, toplamda 3 mahalle ve 28 köye 5 muhacir yerleştirilmiştir. Bu göçlerde Rumeli'den gelen 558 hanede 2.471 kişi, Çerkez muhacirler 598 hanede 2.266 kişi, Tatar muhacirler 51 hanede 204 kişi, Batum muhacirler 370 hanede 1.609 kişi ve çeşitli bölgelerden gelenler 164 hanede 697 kişiden oluşmaktadır. Toplamda, göçmen nüfusu 1.741 hane ve 7.247 kişiye ulaşmaktadır.

93 Harbi sonrasında, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin oluşturduğu köyler şunlardır: Hamidabad, Güzelyurt, Babaoğlu, Karahasanlar, Sülüklügöl, Tekke, İskaniye, Olukman, Akhisar, Dipsizgöl, Halhalca, Aşağıballık, Yukarıballık, Tahtaköprü, İhsaniye, Eski Köy ve Kazıklı. Aynı dönemde Yugoslavya'dan gelen Arnavutlar ve Boşnaklar da İnegöl'e yerleşmişlerdir. Boşnaklar tarafından kurulan köyler İnayet (Tuzla), Fındıklı (Esenköy) ve Mesudiye'dir. Kafkasya'dan gelen Gürcüler ve Çerkezler ise Uludağ'ın eteklerinde ve sık ormanlı bölgelerde uygun buldukları yerlere yerleşmişlerdir. Gürcüler tarafından kurulan köyler şunlardır: Hayriye, Muratbey, Çaylıca, Gülbahçe, Fevziye, Fındıklı, Çiftlik, Hasanpaşa, Hamidiye, Sulhiye, Tüfekçikonak, Saadet, Bahçekaya, Karakadı, Güneykestane, Yeniköy ve Eski Karacakaya. Abazalar ise Mezit, Osmaniye, Kestanealan ve Rüштиye köylerini, Çerkezler ise Hacıkara ve Fındıklı köylerini kurmuşlardır.¹⁵⁸

Göç eden toplulukların farklı coğrafi bölgelerden gelmeleri, yerleşim yerlerini belirlerken geleneklerinin önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Çerkez ve Abazalar, özellikle dağlık ve ormanlık sahaları, Rumeli'nin step sahalarından gelenler ise plato düzlükleri ve alüvyal ovaları daha çok iskân yeri olarak tercih etmişlerdir

Göç eden muhacirler, devlet arazilerine ve vakıf çiftliklerine yerleştirilmişlerdir ve burada kerpiç ve taş barakalar inşa etmişlerdir.¹⁵⁹

¹⁵⁷ Bilge Zafer, *İnegöl'de Nüfus ve Göç Tarihi*, İnegöl Belediyesi Yayınları, İnegöl 2015. s.14.

¹⁵⁸ Bilge Zafer, *İnegöl ve Çevresine Göç ve Yerleşme Süreçleri*, Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, Bursa 2015, s.18.

¹⁵⁹ Kenan Kahraman, *a.g.e.*, s.32.

Bursa'nın gelişmiş ilçelerinden biri olup geçmiş tarihi içerisinde Anadolu'nun Bulgaristan'dan göç alması ile yerleşim bölgesi olarak seçilmiş göçmen kentidir. Gerek tarıma uygun doğası, gerek iş imkanı olan sanayisi ile maddi ve manevi olarak göçmenlerin yerleşim için uygun gördükleri bölgedir. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesinden itibaren 1800'lü yıllardan bu yana Bulgaristan Türkleri İnegöl'e gelmiş, kırsal bölgelere yerleşmişler ve nüfuslarını bu bölgelerde oluşturmuşlardır.

Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan sınırları içerisinde tarımla uğraştıklarından dolayı İnegöl'de de verimli topraklara sahip köylerde yerleşim kurmuşlardır. 1877 yılından sonra İnegöl'e gelen Bulgaristan Türklerinin kurdukları köyler Aşağıballık, Babaoğlu, Dipsizgöl, Güzelyurt, Halhalca, Hamitabat, İhsaniye, İskaniye, Karahasanlar, Karalar, Kocakonak, Olukman, Soğukdere, Sülüklügöl, Tokuş olarak karşımıza çıkar. Kırım savaşı sonrası gelen göçmenlerin tarım olarak uygun olan yerleri seçtikleri bu sebeple kırsal alanları tercih ettiklerini görüyoruz. Fakat 1950 yılından sonra özellikle 1989 göçü ile gelen Bulgaristan Türklerinin merkezi alanları seçmesi, yapılan konutların merkezlerde olması, sanayisinin sağladığı iş imkânı ve aldıkları eğitim ile daha modern işlere yönelmek istemelerinden olmuştur.

1989 göçü dahilinde Türkiye sınırına giriş yapan göçmenler için Orta ve Batı Anadolu illerine yerleşim süreci başlamıştır. Kaynaklardan ulaşılan bilgilere göre göçmenler 17 ile dağılmış bunlardan çıkarılan raporlar sonuçlarına göre Bursa %24,9'luk oran ile göçmenlerin en yoğun olarak yerleştirildikleri merkezlerin başında gelmektedir.¹⁶⁰ Başlangıçta kontrollü olarak alınan göçmenler daha sonra gittikçe tahmin edilen rakamların üzerine çıkmış ve 100 binden fazla göçmen Bursa'ya gelmiştir. Özellikle gelen göçmenlerin Bursa'yı seçmesinin temel nedeni daha önceki göçlerde ailelerinin bu bölgelere yerleştirilmiş olmasıydı.

1989 göçüyle gelen göçmenlerin yüzde 20'den fazlası Bursa'ya göç etmiştir. Bursa'ya resmi rakam olarak belirtilen gelen nüfusun 52.997¹⁶¹ olduğu açıklanmıştır. İlerleyen yıllarda bu rakam hızla 100 bini de aşmıştır. Bursa'ya beklenenin üzerinde göçmen gelmesiyle Bursa bazı önlemler alınmıştır. Şehrin girişlerini kapatarak önüne geçmeye çalışsa da çok başarılı olamamıştır. Göçmenler arabalarını, eşyaları yollarda bırakıp, yürüyerek ya da toplu taşımalar ile şehre giriş yapmışlardır.¹⁶²

¹⁶⁰Ozan Kaplanoğlu ve Raif Kaplanoğlu, *a.g.e.*, s.288.

¹⁶¹ Encümen Konukman, *a.g.e.*, s.288.

¹⁶² Encümen Konukman, *a.g.e.*, s.288.

Gelen göçmenlerin rakamlarının her geçen gün artması konut ihtiyacını getirmiş ve göçmenler Bursa çevresine yerleştirilen göçmenler özellikle İnegöl, Görükle, Osmangazi, Kestel gibi ilçelere yerleşim planları başlamıştır. Başlarda misafirhanelerde ya da akrabalarının yanlarında kalan göçmenler için kısa sürede konut yapımı başlanarak kendi evlerine yerleştirilmeleri sağlanmıştır. Çevre ilçelerde başlayan toplu konutlar içerisinde dikkat çeken ise İnegöl ilçesi olmuştur. Soydaş Kent adı altında İnegöl'ün Yenice kasabasında konut yapımına başlanmıştır. Tahmini konut yapımı 1500 olarak belirlenmiştir.

İskân sürecinde kucak açan yerli halk ile yıllardır iç içe yaşayan Bulgaristan Türkleri, birbirlerini kültürel olarak etkilemiştir. 1989 göçü sırasında ekonomik olarak birlik olan yerli halk ve devlet daha sonrasında ekonomi de Bulgaristan Türklerinin katkıları ile olumlu sonuçlar almışlardır. Özellikle ziraatta modern teknikler, esnafıktaki tecrübeleriyle gelişmeler yaşanmıştır.

Araştırmanın da temelini 1989 Göçü ile Türkiye'ye gelen, iskân ile İnegöl kentine yerleşen göçmenlerin süreç ve sonucu ele alınmıştır.

4.6.4. İnegöl Soydaş Kent

Büyük Göç ile gelen göçmenlerin yaşadığı sorunların en başında ister istemez iskân sorunu gelmiştir. Göçmenlerin çoğunluğu başlangıçta akrabalarının yanında kalmış olsa da yoğunluk o kadar çoktu ki göçmenlerin büyük çoğunluğu daha ağır şartlarda kötü yerlerde yaşamak zorunda kalmışlardır. Aynı evden 30'dan fazla nüfusun yaşadığı aileler olmuş, devletten beklenen yardım gelmeyince kendi çarelerini bulmaya çalışmışlardır. Bireysel yer ayarlayanlar ya da devletin yardım olarak gösterdiği okullarda ya da yurtlarda geçici konaklayan göçmenler için kalıcı konutlara geçiş yapabilmeleri adına incelemelerde bir yandan başlamış oldu.

Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin vatandaşlık ve iskân işlemlerinin hızlı ve sistemleri ilerlemesi için çalışmalar köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü sorumluluğa verilmiştir. Kalıcı konut problemlerini çözmek için devlet çalışmalara başlamıştır. İnegöl Belediyesi 1989 göçü ile gelen soydaşlarımıza 70 bin metrekarelik alanın konut yapımı için ayırdığını belirtilmiş. Bizim İnegöl Gazetesi haberinde; İlçemizde İncelemelerde bulunan Vali Erdoğan Şahinoğlu, belediyenin daha önce belirlediği 70 bin metrekarelik Birini Toplu Konut Alanı'na 532 soydaş aile için konut yapacağını açıkladı. Yenice Mahallesinin Soydaş Kent seçilmesinin başlarında, yeşil çevresi, tarıma elverişli olması, daha önce göç almaya

başlaması ile bölgenin kalkınması için uygun olması gelmektedir. Aşağıdaki tabloda yıllar içindeki artışı görülmektedir.

Tablo 6:1303/1886 Yılı Vilayet Salnâmesine Göre Muhacirlerin Mahallelerde İskânı

Yıl	Kadın	Erkek	Toplam
1927	374	823	1197
1985	1478	1462	2940
1990			3672

Kaynak: Mustafa Polat, *a.g.e.*, s.75.

Şahinoğlu beraberinde Defterdar Halit Demir, Emniyet Müdürü Ali Alkan olmak üzere görüşmeler yaptı. Kaymakam Hüseyin Atak, Belediye Başkanı Cemal Arık Bal-Göç Derneği Başkanı Süleyman Çamdere ile görüşmeler yapan Şahinoğlu, belediyenin daha önce belirlediği 70 bin metrekarelik alanda ilçede yaşayan 532 Bulgar göçmeni aile için konut yapılmasını kararlaştırdığını belirtti. Vali Erdoğan Şahinoğlu, “Sayısı 10-15 bini bulan soydaşlarımız için İnegöl, Orhangazi, Yenişehir, Kestel ve Bursa’da konut yapmayı planlıyoruz. Konutlar Toplu Konut Alanları’na yapılacaktı. Parselasyon çalışmalarının sürdüğü 80 metrekarelik konutlar için devlet desteği olarak 5 milyon vereceğiz.” Diye konuştu.¹⁶³ Böylelikle İnegöl Soydaş kent’in planlaması gerçekleşmiş oldu.

Planlanan Soydaş Kent için adımlar atılırken bir yandan da gelen evlerin bedava olmadığı haberleri de açıklanmaya başlamıştır. Zorunlu göçe tabi tutulan soydaşlarımıza konutların bedava olmaması sebebini Türkiye Cumhuriyeti hem büyük hem de güçlü bir devlettir. Ne olursa olsun evi olmayan zor durumda kişilerde yaşamakta. “Sizleri onlardan ayıramayız. Bulgaristan’dan gelenlere kira yardımı olarak 10,5 milyar lira verdik. 350 bin soydaştan 180 binine iş bulduk.” Okullarda Bulgaristan gelen Türk öğretmenler çalışma imkânı sağladık. 1 Milyon lira olan doktorun ve öğretmenlerin maaş yeterli miktardadır.¹⁶⁴ şeklinde açıklama yapılmış ve soydaşlarımızın her şeyi devletten beklememeleri gerektiği

¹⁶³ *Bizim İnegöl*, 12 Temmuz 1990, s.7.

¹⁶⁴ *Bizim İnegöl*, 19 Temmuz 1990, s.1.

konusunda altını çizen açıklamalarda bulunulmuştur. Ayrıca yapılan toplu konutlar 10 yıl boyunca satılamayacak, kiraya verilemeyecekti.

Şekil 1: İnegöl Yenice Göçmen Konutları'na Ait Fotoğraf

Kaynak: Gül Kısa, [Çekim Tarihi: 08.12.2023]

Yenice kasabasında yapılacak olan 1500 konut Soydaş Kent için ilk olarak 500 konut ihalesi başlatılmıştır. “Geçtiğimiz günlerde, Devlet Bakanlığı müsteşarı Ahmet Karakuş, Balkan Göçmenleri Derneği’nin daveti üzerine ilçeye gelmiş ve 1500 konutun yapımı için direktif vermiştir. Bunun üzerine bir açıklama yapan Yenice Belediye Başkanı Hasan Göztepe, konutların yapılması için kendilerine başvurulmadığını belirterek bu alanda alt yapı çalışmalarının eksik olduğunu ve belediyenin bu işleri tek başına bitiremeyeceğini söyledi.”¹⁶⁵ Konutların planlama aşamasında çıkan aksaklıklar olsa da Bal-Göç Derneği Başkanının yaptığı açıklama da Eylül ayının 25’inde temel atma töreninin yapılacağını ve o güne altyapının da hazır olacağını belediye ve bakanlık arasındaki eksiklerin çözülmesi

¹⁶⁵ *Bizim İnegöl*, 19 Eylül 1991, s.1.

gerektiğini belirtmiştir. Her ne kadar üst üste aksaklıklar çıksa da göçmen konutları için çalışmalara ara verilmeden devam edilmiştir.

4.6.5. Soydaş Kent Sonrası Bölgenin Gelişimi

Soydaş kent sonrası, artan nüfusun getirdiği ihtiyaçlar ile Yenice bölgesinde ıslah çalışmalarını da beraberinde getirmiş oldu. Yenice'nin problemlerini çözmek adına çalışmalar başlatan Belediye Başkanı Hasan Göztepe “*Beldemize dışarıdan göç var. Artık bize de otel, banyo gerekiyordu. Bu amaçla 500 milyon lira harcayarak bu modern tesisleri yaptık. Bir de parka ihtiyacım Bunun için de 250 milyon lira harcayarak 12 bin metrekarelik park yaptık.*” demiştir. *Bu hizmetlerle yetinmediklerini asfalt, kaldırım yaptıklarını ve beldede sulu tarım alanlarını genişlettiklerini belirten Göztepe, “Çok yakında 2500 dönümlük alanı da sulu tarıma açacağız. 3 Belediye otobüsü satın aldık. Sağlık Ocağı açtık, doktoru da var.”* şeklinde açıklama yapmıştır.¹⁶⁶ Kaymakam Hüseyin Atak ve Belediye Başkanı Göztepe yatırılan tesisleri törenle hizmete açmışlardır.

Devam eden çalışmalar sonrasında Yenice kasabasında belediyenin yaptırmış olduğunu dükkanlar yüksek fiyatlarla kiralara verilmeye başlanmıştır. *Açık artırma usulüyle ihaleye çıkarılan 5 dükkân 750 bin lira ile 3 milyon 400 lira arasında sahiplerini buldu. 30 kişinin katıldığı ihalede 80 metrekare olan büyük işyerini pastane açacak olan Erhan Polat 3 milyon 400 bin liraya kiraladı.*¹⁶⁷ Gelişmekte olan Yenice kasabasında kiralanın dükkanların gelirleri altyapı çalışmasına ayrılacağı ayrıca açılan dükkanların artan nüfusa oranla yeterli olması adına hareket edildiği de açıklanmıştır.

4.6.6. Göçmenlere Yapılan Yardımlar

1989 göçü sonrası binlerce Türk ailesini, sosyal haklarını, mallarını ve mülklerini terk etmek zorunda kalmıştır. Çok zor durumda olan göçmenler için devlet destekli iskân müdürlüğünün her türlü çabası ile eksikler giderilmeye çalışılmıştır. 51 ile dağılan göçmenlerimize gerek devlet gerekse yerli halk tarafından çeşitli yardımlar yapıldı. En önemli ihtiyaç olan iskân için de geçici konaklama yerlerine öncelik verildi. Gidecek yerleri olmayan kişiler için Milli eğitim bakanlığına bağlı ve özel kurumlar tarafından çadır kentler kurulmuş, okullar, yurtlar geçici yerleşim olarak açılmıştır. Ancak göçmenler devletin

¹⁶⁶ *Bizim İnegöl*, 3 Ekim 1991, s.6.

¹⁶⁷ *Bizim İnegöl*, 28 Mayıs 1993, s.1.

gösterdiği yerlerde değil de kendi istedikleri şehirler olan Bursa, İnegöl gibi yerlere gidince beklenmedik nüfus yoğunluğu yaşanmıştır. Okulların açılma zamanı geldiğinde kira zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Devlet başlarda göçmen kardeşlerimiz kira yardımıyla bulunmuştur. Kiralar yardımı Sosyal Yardımlaşma Fonu'ndan karşılandı. 14.509 göçmen bulunan Bursa'da 18.813.182.000 TL kira desteği sağlanmıştır.¹⁶⁸

Devlet tarafından eğitim kursları açılmış, öğrencilere burs yardımları için destekler toplanmıştır 400 çocuğu bursa bağlanmıştır. Yerli halk elinde avucundan ne varsa vermeye çalışmış. Zengin iş adamları konutlar için toprak bağışlamaya başlamıştır. Ayrıca İnegöllü Emlakçı Orhan Akbakar İnegöl Organize Sanayi Bölgesi civarındaki 13 bin metrekarelik toprağını Bulgaristan'dan gelen kardeşlerimize ev yapılması için sağlanmıştır. İnegöl Otogarında çalışma gösteren İnegöl Seyahat Kooperatifine bağlı 40 otobüsten ikisinin günlük geliri bağış için soyda kardeşlerimize ayrılmıştır. İnegöl'de yaşayan yerli halk tarafından muhacirler için 7 milyar, camilerde toplanan para ise 12 milyarı bulmuştur.¹⁶⁹

Ayrıca göçmen çocuklar için toplu sünnet düğünleri yapılmış, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşları tarafından yüksek miktarlarda paralar toplanmıştır. Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi tutulan 2580 soydaşa 61 ton un, mercimek ve şeker dağıtımına başlandı. Birleşmiş Milletler Gıda Teşkilatı (FAO) tarafından Türkiye'deki soydaşlara yardım amacıyla gönderilen 62 ton un 4650 kilo şekerin dağıtımına başlandı. Sosyal Yardımlaşma Vakfı tarafından eski jandarma komutanlığı binasında dağıtımına başlanan 61 ton erzak ilçede bulunan 584 haneden 2580 soydaşımıza veriliyor.

İnegöl kaymakamı Hüseyin Atak ve Garnizon komutanı Binbaşı Abdullah Ergin'in bulunduğu ilk gün dağıtımında soydaşlarımız memnuniyetlerini ifade ederken, Kaymakam Hüseyin Atak, "*Gerek vakıf olarak gerekse devletimiz, soydaşlarımıza kira, yakacak, yiyecek ve diğer konularda yardımlarını sürdürüyoruz.*"¹⁷⁰ şeklinde açıklaması üzerine bir de Birleşmiş Milletler Gıda Teşkilatı'nın gönderdiği erzaklarını dağıtımlar sonrası afiyet ile yemeleri dileklerini de iletmiştir.

Devletin ve yerli halkın yardımları yanında kuruluşların ve derneklerin de maddi ve manevi yardımları geri kalmamıştır. Özellikle Bal-Göç derneği tarafından 1989 göç süreci ve sonrası itinayla takip edilmiştir. İnegöl'de kurulan göçmen konutları yapım aşamasında da an ve an yapım aşaması takibini gerçekleştirmişlerdir.

¹⁶⁸ Ozan Kaplanoğlu ve Raif Kaplanoğlu, *a.g.e.*, s. 297-298.

¹⁶⁹ Ozan Kaplanoğlu ve Raif Kaplanoğlu, *a.g.e.*, s. 298-299.

¹⁷⁰ *Bizim İnegöl*, 8 Şubat 1990, s.6.

4.6.7. Göçmenlerin İnegöl'e Kültürel ve Ekonomik Etkileri

İç ya da dış göç hangisi olursa olsun göçler sonrası kişilerle beraberinde getirirler. Hiç kuşkusuz en kalabalık göç olan 1989 göçü için de bu durum kaçınılmazdı. Bulgaristan'da yaşarken kendi evlerinde yaşam süren göçmeler İnegöl'e de gelir gelmez ev sahibi olma ve yaşamlarını sürdürebilme adına kadın-erkek iş arayışına girmişlerdir. 1989 göçü ile gelen göçmenlerin büyük bölümü çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmış olsa da yaşanan sorunları başında ilk olarak iskân problemi gelmekte ve sırasıyla ekonomik ve kültürel sorunlar birbirini takip etmeye başlamıştır. Akrabalarının yanına yerleşen ya da geçici konaklama yeri ayarlayan göçmenler, kalabalık aileler içinde yaşam mücadelesi verirken para ihtiyacı her geçen gün artmıştır. Sabah erkenden güne başlayan göçmenler günlük işler peşinde koşmaya çalışmış, bir kısmı da Bulgaristan'dan getirdikleri mallarını göçmen pazarları denilen alanlarla satarak ellerindekilerini nakitte çevirmeye çalışmışlardır.

Bulgaristan'da da ekonomiye büyük katkısı olan soydaşlarımız her zaman çalışkanlıkları ile bilinirler. Göçmenlerin çoğunluğu kadın-erkek herkes mesleki açıdan iyi eğitim görmüş kişilerden oluşmaktaydı. Meslek bilgileri ve çalışkanlıkları da birleşince kısa sürede kendilerini toparlamışlar, hatta mülk sahibi olmaya bile başlamışlardır.

Göçmenlerin kadın-erkek çalışkanlık ve iş hayatına olan yatkınlıkları, kültürel Türk ailelerinin ataerkil ekonomik yaşam sisteminin çok uzağında kalıyordu. Kadınların para kazanıp çalışması o dönem Türk kültürüne pek uymuyordu. Çünkü Klasik Türk aile yaşamında erkek para kazanan taraf olmaktaydı.

Göçmenlerin dil, din, psikolojik ve kültür açısından İnegöl yerel halkı ile uyumlu olmaması başlangıçta kopukluklara ya da göçmenlerin baskılar altında yaşamasına sebep olsa da zamanla hızlı bir uyum sağlanmıştır. Ekonomik alanda göçmenler fabrika, pazar gibi alanlara yönelmiş olmaları kültürel yaşama da yerel halk için yeniliklere kapı açmıştır. Özellikle kadınların bu işlerin başında gelmiş olması büyük farklılık yaratmıştır. Yenice kasabasında yaptığımız röportajda konuyu “ *Ben ilk Alanyurt'a geldiğimizde o çiftlikte kız olarak çok sıkıntı yaşadım. Mesela ben eşofman giyiyordum. Burada eşofman giyilmiyormuş. Gerçekten ben eşofman giydiğimde ayıplandım. Kötü kelimeler kullandılar onları telaffuz etmeyeyim. Abim eşofman giymemi yasakladı. Sonrasında mecburen etek giymeye başladım. Aileme ve bana laf gelmesin diye. Laf atıp rahatsız ediyorlardı. Abim de dışarı çıkma, eşarp ört gibi baskılara başlamıştı. Rahmetli babam da kızıma güveniyorum diyerek arkamda dururdu. İşe başladığımızda da tabi hor görüldük. Ama sonrasında bizden sonra herkes çalışmaya başladı.*” şeklinde özetlemiştir. Göçmenlerin çalışma sahası sonrası

yerli halkta kızlarını ve eşlerini fabrikalara göndermeye ve iş hayatına katmaya çalışmış, sosyal anlamda da giyim tarzında yenilikler ve eğitim hayatında okuma oranında artış görülmüştür.

Yenice göçmen konutlarında yaşamlarını sürdüren Bulgaristan Türkleri, genellikle iş haricinde erkekler ortak kıraathanede sohbet edip vakit geçirirken kadınlar ise, yeşillikler içindeki Yenice mahallesinin göl kenarında yürüyüş, kahve sohbeti etmektedir. Bulgaristan ile de bağlantısı hep devam eden bölgeden gerek iş gerekse gezme niteliğinde seyahatler devam etmedir. Bölge halkı dönemsel olarak Avrupa'ya çalışmaya gidip gelmekte, gençler de bu haklarını kullanarak Avrupa'ya çalışmaya gitmektedir.

Şekil 2: İnegöl Yenice Göçmen Konutları Kıraathanesi

Kaynak: Gül Kısa, [Çekim Tarihi: 08.12.2023]

4.6.8. İnegöl Bal-Göç Derneği

Özellikle II.Dünya Savaşı'ndan sonra Bulgaristan'ın azınlıklara uyguladığı baskı ve şiddet politikası yoğun bir şekilde artış göstermiştir. 1989 yılına kadar devam eden ve yukarıda da bahsettiğimiz homojen yapıyı oluşturma olan Bulgarlaştırma politikası sonucunda ortaya çıkan zorunlu göç ile Türkiye'ye Bulgaristan'dan yoğun bir Türk nüfusu girişi gerçekleşmiştir. Hatta kurulduğu gibi çok kalabalık bir mitingle Bulgaristan'da yaşananları duyurmak adına harekete geçmişleridir. Ayrıca o dönemde yaşanan olaylara Türkiye'deki şehirler arasında Bursa önde gelen isimlerden olmuştur.¹⁷¹

¹⁷¹ Ozan Kaplanoğlu ve Raif Kaplanoğlu, *a.g.e.*, s.298.

Zor şartlar altında Türkiye'ye gelen göçmenlere gerek çevreden gerek devletten yardım almış olsa da yetersiz kalmıştır. Bu boşluğu, ihtiyaçları gidermek, yardımları kamuoyunu taşımak, Balkanlardan gelen ya da hala yaşamakta olan Türkler arası bağı ve kültürü sağlamak, göç ya da iltica yoluyla Türkiye'ye sığınan göçmenlere maddi manevi yardım etmek, kendi kültürel ve yöresel örf ve adetlerini geleceğe taşımak adına müzik, festival, tiyatro gibi etkinlikleri gerek balkanlarda gerek Türkiye'de devam ettirmek, genel anlamıyla sınır içinde ya da dışında yaşayan göçmenlerin yalnız olamadıklarını ve el ele olduğumuzun iletisini vermek için kurulmuştur. Bulgaristan Türklerini savunma adına kurulan dernek halen devam eden faaliyetleriyle güncelliğini korumaktadır.

Bulgaristan Türklerinin yoğun olduğu için Bursa ilinde 1985 yılında Bal-Göç yani Balkan Göçmenleri Kültür ve Dayanışma Derneği kurulmuştur. Derneğin kurulması ile zamanla farklı illere ve ülkelere de yeni şubeleri açılmış birlik ile büyük bir aileye dönüştürülmüştür.

Zülkef Yeşilbahçe, Yusuf Kırayoğlu, Mehmet Kocabaş, Sami Kocaoğlu, Rafet Eryılmaz, Yusuf Usturalı, Emine İnce, Bilal Üstünel, Rafet Haşal, Şevket Haşal, Ali Osman Cesur, Bekir Koçancı, Şevket Haşal, Saim Öztürk¹⁷² gibi isimler derneğin kuruluşunda katkı sağlamış isimlerdir.

Bursa sonrası İnegöl'de de kurulan Bal-Göç İnegöl şubesi, İnegöl'de gerçekleşen yardımlar, konut yapımı, soydaşlarımız Bulgaristan ile bağlantıları, kültür birlikleri, gibi alanlarda yakından takipçileri olmuştur.

4.6.9. İnegöl'deki Göçmenler ile Yapılan Röportajlar

1.Röportaj: Kadın, 27 Haziran Pazartesi 2022

Soru: Yaş bilgisi alabilir miyim?

Cevap: 47 yaşımdayım. 91'in sonunda gelmiştim. Türkiye'ye geldiğimde 16 yaşımdaydım.

Soru: Bulgaristan'da kaç yaşına kadar eğitim almış oldunuz ve aldığınız eğitim hangi dil üzerineydi?

Cevap: Bulgaristan'da Türk eğitimi hiç almadık. Okullarda yasaktı zaten Türkçe konuşmamız. Sadece orada Bulgarca öğreniyorduk. Türkçeyi de ailemizde öğreniyorduk. Ev

¹⁷² “Bal-Göç Tarihi”, <https://balgoc.org.tr/hakkimizda/bal-goc-tarihi> [Erişim Tarihi: 07.11.2023].

içinde kesinlikle Bulgarca konuşmuyorduk. Bulgar olmadığımızdan dolayı dilimize saygımız vardı.

Soru: Bulgaristan da aldığınız eğitim mesleki üzerine miydi?

Cevap: Hayır sadece 8. sınıfa kadar okuyabildim sonrasında Türkiye'ye geldim.

Soru: Bulgaristan'da çalışma fırsatınız oldu mu?

Cevap: Bulgaristan da hiç çalışmadım. 91 de Türkiye'ye geldiğimde de çalışma fırsatı başlangıçta bulamadım.

Soru: Türkiye'ye gelirken yanınızda size ait her şeyi getirebildin mi?

Cevap: Biz taşınmaz mallar dışında çoğu şeyimizi getirebildik çünkü vize ile gelmiştik. Bizden önceki gelen kişiler getirme fırsatı bulamadı. Yolda gelişimiz tam net hatırlamasam da 1 hafta kadar sürmüştü. Eşyalarımızı trene verdiğimiz için bizden 1 ay sonra geldi. Vizeli olmanın iyi yanı o oldu. Örneğin abimler bizden önce vizesiz olarak geldikleri için sadece tek valizle Türkiye'ye geldiler. Bizim sınırda işimiz diğerleri kadar uzun sürmedi eşya kontrolü için 1 gün yeterli oldu. Ama Bulgaristan sınırında kontrol sırasında nedeni bilmediğim şekilde eşyalarımız ayrıştırılıp atıldı. Türkiye sınırına geçince sonrasında rahatladık.

Soru: Türkiye sınırına geldiğinizde maddi veya manevi destek alabildiniz mi?

Cevap: Biz direk İnegöl'e geldik. Abim 89'da geldiği için biz yanına geldik.

Soru: Aynı evde mi kaldınız?

Cevap: Tek oda içinde 8 kişi kalıyorduk. 1 ay iş arama süreciyle geçti ve abim bizi idare etmek zorunda kaldı. Hatta yatarken tavanlar çatlak olduğu için dışarısını, yıldızları görebiliyordum. O zaman konutlarda kalmıyorduk. Alanyurt'ta (İnegöl'ün mahallesi) bir çiftlik sahibi hepimize bir oda vermişti. Kira veriyorduk şu an ne kadar verdiğimi hatırlamıyorum ama o zamanın parası bir milyonun üzerinde.

Soru: Konutlara ne zaman yerleştiniz?

Cevap: Ben evlendikten sonra buraya taşındım. İlk aldığımız seneleri daha çok babam hatırlıyordur. Ben 98'de konutlara yerleşmiş oldum.

Soru: 89'da gelenler için yapılan desteklerden 91' de geldiğinizde faydalanabildiniz mi?

Cevap: Yok biz onlardan faydalanamadık.

Soru: Abiniz 89'da geldiğinde ilk olarak nerede kalmışlar?

Cevap: Onlar ev bulana kadar okullarda kalmışlar.

Soru: Bulgaristan Türklerinin İnegöl'e getirdiği ya da etkilediğini düşündüğü kültürler var mıdır?

Cevap: Evet oradan gelen kültürler devam ediyor. Su böreği, kapama, lokmamız, baklavamız, kabak böreği gibi yemeklerimiz vardır. Misafir gelirse kapama ve su böreğimiz kaçınılmazdır. Bulgaristan'da kurbanımızı hep keserdik. Ama ilk geldiğimizde Türkiye'de pek kesme fırsatımız olmadı. Maddiyat çok el vermiyordu. Çalışmaya başlamak baya zaman almıştı. İşe girdik. İş yerlerinde hor görüldük. “Bulgar bunlar. Siz Bulgar’sınız” denildi. Hâlâ şu devirde bile geçen bir iş yerine gidip form doldurdum. Oradaki güvenlik “bu ablada sizden, bu da Bulgar” dedi ve ben şok yaşadım. Bulgar değiliz onlar öyle hitap ediyor.

Ben ilk Alanyurt'a geldiğimizde o çiftlikte kız olarak çok sıkıntı yaşadım. Mesela ben eşofman giyiyordum. Burada eşofman giyilmiyormuş. Gerçekten ben eşofman giydiğimde ayıplandım. Kötü kelimeler kullandılar onları telaffuz etmeyeyim. Abim eşofman giymemi yasakladı. Sonrasında mecburen etek giymeye başladım. Aileme ve bana laf gelmesin diye. Laf atıp rahatsız ediyorlardı. Abim de dışarı çıkma, eşarp ört gibi baskılara başlamıştı. Rahmetli babam da kızıma güveniyorum diyerek arkamda dururdu.

İşe başladığımızda da tabi hor görüldük. Ama sonrasında bizden sonra herkes çalışmaya başladı. Başlangıçta işe gidiyoruz diye arkamızdan kötü sözler ileti söylüyorlardı. Biz Bulgaristan'da dinimizi, dilimizi yaşamıyorduk. Mesela bayramlarda köyün köşelerinde öğretmenler beklerdi şeker toplamaya çıkamazdık. Annemler çiçekli basma ya da şalvar giyemezdik. Sebebi ise çingene tarzına giriyormuş. Bulgaristan'da diyordum ki oraya gidelim ama Bulgaristan'da Türk çingenesi diyorlardı burada da Bulgar’sınız. Dedim hep yaşadık Türk olmadık yani. Her yerde dışlandık ve hâlâ dışlanıyoruz. İnegöl'e geldiğimizde ben iş yerinde çalışırken biriyle konuşsam yanlış anlaşılıyorduk. “Bu Bulgar bak erkeklerle ne konuşuyor” diye yanlış gözle bakılıyorduk. Sonuçta her millette iyi kötü insan var.

Soru: Baskılar zamanında dinimizi yaşayamadınız, Türkçe müzik ve düğün yasağı vardı. Bu süreçte neler yaşadınız?

Cevap: Evet her şeyi gizli yapıyorduk. Ben hatırlıyorum gece mesela saat 1'den sonra bizim damda ineklerin olduğu alanda kurbanlarımızı kestik ve orada parçaladık sabaha kadar her şeyini temizledik dolaba koyduk hiçbir şey yapmamış gibi. Sabah kalktığımda gizli gizli el öper şeker toplardık. Bayram zamanı çeşme yanında beklerdik, bakardık öğretmen ya da yüksek mevkide biri geliyorsa, yani devlet tarafından biriye haber veriyorduk annemlere. Şalvarlarını çıkartmalarını ve basma etek giymelerini söylerdik. Aklıma geldikçe hala gözlerim dolar.

Soru: Kontroller sırasında Kur'an-ı Kerim ya da dinle ilgili kitapları nasıl saklıyordunuz?

Cevap: Bizim tarafta ben hatırlamıyorum ama daha iç tarafta Razgrad taraflarında orda gerçekten toplamışlar diye biliyorum. Biz zaten saklamıştık. Tavana filan saklamıştık ki bulup görmesinler diye. Namaz kılmak, Türkçe konuşmak yasaktı, şeker toplamamız yasaktı. Otobüslerde mesela Türkçe konuşmamız yasaktı ve annemi okutmadıkları için Bulgarca bilmezdi o yüzden annem markete filan de gidemezdi yanında ben giderdim. Mesela bir gün markette annemin bir kelimesine karşılık, annemin bana şöyle dediğini hatırlıyorum “ne kadarmış” aldığımız şeyin Türkçe fiyatını Türkçe söyledi bana, karşımdaki kasadaki kadın annemin Türkçe konuştuğunu duyunca bize vermedi. Alacağımız ürünü alamadık.

Soru: Köyde mi yaşadınız bunu?

Cevap: Kasabada yaşadık orda Bulgar nüfusu çoktu. Yenice'den İnegöl merkeze gider gibiydi. Mesafe yakın ama özgür değiliz.

Soru: Peki bu süreç içerisinde unutamadığınız sizde etki eden anınız var mı?

Cevap: İsim değişikliğinde yaşadığımız bir anı var hep aklımda. Bayırda kulübemiz vardı. Dedemin arılarının olduğu. Biz akşamları oraya kaçardık. Benim ailem, amcamlar, halamlarla isim değiştirilmesin diye oraya gidiyorduk. Orda kalıp yolu görürdük. Ana caddeyi gören düzlük vardı. Orda nöbet tutardık askeri araçlar geliyor mu? gelmiyor mu? diye. Geliyorsa kulübeye saklanırdık eğer yoksalar evde kalırdık. Çünkü kontroller gece oluyordu. Hatta o kadar kaçmamıza rağmen bir gün artık tamam bu tarafa gelmeyecekler diye duyum almıştık. Halbuki yalanmış. Askeriye bayırdan girmiş ve bizim köye kadar ulaşmışlar. Bizim haberimiz olmadı. Sabah 5 buçuk 6 civarlarında kapı çaldı. Biz yataktaydık askerler direk evin içine girdiler. Hepimizi ayağa kaldırdılar. 2 asker kapıda silahlar bize doğrultulmuş. “Senin ismin ne olsun?” diye sordular. Bende küçüğüm ve o dönem bir ünlü vardı ona hayrandım. Bende onun ismini söyledim. İsmi söyleyince babam bana bir tokat çaktı. Neden böyle bir şey söylüyorsun diye. Hepimizin ismini sorgusuz sualsiz değiştirdiler. Silah bize doğrultulmuş belgelere imza atmamız için zorladılar.

2. Röportaj: Kadın, 27 Haziran Pazartesi 2022

Soru: Öncelikle yaş bilgisi alabilir miyim?

Cevap: 1973 doğumluyum.

Soru: Bulgaristan’da aldığınız eğitim ve yaptığınız iş nedir?

Cevap: Liseye kadar Bulgar okulunda eğitim aldım. Türkçe eğitim hiç almadık. Bulgarca eğitim aldım.

Soru: Bulunduğunuz bölgede dini özgürlük nasıldı?

Cevap: Dinimizi saklı olarak yapıyorduk.

Soru: Bulgaristan da hangi bölgeden yaşıyordunuz ve İnegöl’e kaç yılında giriş yaptınız?

Cevap: Cebeli’de yaşıyordum. İnegöl’e 1995 yılında geldim.

Soru: Türkiye’ye gelişiniz nasıl oldu?

Cevap: Biz turist vizesi ile geldik. Otobüsle sınırdan geldik.

Soru: 1989 da neden gelmediniz?

Cevap: Kardeşim küçük diye bize vize vermediler. Bebekli ailelere izin verilmiyordu.

Soru: Baskı döneminde köyde yaşam nasıldı?

Cevap: İsim değişikliğine kadar sınırlama yoktu. 1985-1989 arasındaki isim değişiklikleri sırasında sınırlamalar getirildi.

Soru: İnegöl’ü seçme sebebiniz neydi?

Cevap: İnegöl’de göçmen konutları yapıldı diye buraya geldik. İlk olarak kiraya geldik. Önce Bursa’ya geldik orası kalabalık geldi.

Soru: Devletten maddi destek alabildiniz mi?

Cevap: Turist vizesi ile geldiğimiz için maddi destek alamadık. O sebeple bir an önce Türkiye’ye gelmek istedik.

Soru: Konutlardaki evinizi nasıl aldınız?

Cevap: Kredi ile taksit olarak.

Soru: Bulgaristan’daki kültürlerimizden hâlâ İnegöl’de devam ettiğiniz gelenekleriniz var mıdır?

Cevap: Ramazan Bayramı arifesi akıtma yapmak bizde kesin vardır. Düğün olarak orda kısıtlama olduğundan pek bir şey yapamazdık burada özgürce yapmanın güzelliği var. Burada da bir keresinde Ramazan’da oruç tutarken saçımız açık diye yorum yapanlar olmuştu. “Açık giyiniyorsunuz oruç kabul olmaz” gibi şeyler bunlar da başlarda bizi üzmüştür.

Soru: İnegöl'e geldikten sonra kadınların iş hayatına katılımını arttırmıştınız. Bu dönemden az bahseder misiniz?

Cevap: Başlardan insanların bakışlarından çok rahatsız olduk. Kadın işe mi gider? denirdi. Gece işe mi gidilir diye sorarlardı. Hâlâ aklıma geldikçe gözlerim dolar. Mesela tayt ya da pantolon giyerdik. Ama bize bunları söyleyen kişiler bizden sonra sanayiye dahil oldu ve pişman oldular söylediklerine. Bizi uyarma ihtiyacı hissedenler sonrasında İnegöl'de de pantolon giymeye başladı. Bizi gören 1göçmen misiniz?" diye sorardı.

Soru: Göçmen kelimesi rahatsız ediyor muydu?

Cevap: Göçmen değil ama Bulgar kelimesi çok rahatsız ediyordu. Bulgar, gavur gibi kelimeler kullanırlardı.

Soru: İnegöl'e geldikten sonra buraya yönlendirdiğiniz kişiler oldu mu?

Cevap: Evet annemi, babamı kardeşlerimi yönlendirdim. Başta Bursa'daydılar. Bursa kalabalıktı. Biz burayı Bulgaristan gibi gördük. Burası yeşillik. Bursa'dan çok rahatsız olduk.

Soru: İnegöl'e kattığınız artılar nelerdir.?

Cevap: Biz geldiğimizde bölgede kafe yoktu. Konutlara kafe açıldı. Bir de burada çay çok tüketilirdi ve biz genellikle kahve içerdik.

Soru: Bulgaristan'dan geldikten sonra aklınızda kalan bir şey oldu mu?

Cevap: Bulgaristan'ı özlemiyorum. Burayı seviyorum. Sadece Bulgaristan'da özgür olunan zamanda kimse kimseye karışmazdı. Gece gündüz dışarı çıkmak ya da açık giyinme olarak. Ama sonrasında burada da uyum sağladık zamanla herkes alıştı birbirine.

3.Röportaj: Erkek, 27 Haziran Pazartesi 2022

Soru: Öncelikle yaş bilgilerini öğrenebilir miyim?

Cevap: 1958 doğumluyum.

Soru: İlk olarak Bulgaristan'da yaşarken aldığınız eğitimi ve iş hayatınızı öğrenebilir miyim?

Cevap: Ortaokul dönemine kadar Türkçe eğitim aldım. Türk alfabesini öğrendik. Lisede 4 yıllık çok kapsamlı ziraat eğitimini bitirdik. Raylı sistem ve yeraltı madenlerinde de çalıştım. Bu eğitimlerim Bulgarca oldu. Liseden sonra yatay geçişle üniversiteye gittim. Kendi yaşadığım bölge çiftçilikle uğraştığı için ve aileme yardım edebilmek için ziraat eğitimi aldım. 13 yıl orda çiftçilikle uğraştım sonra Türkiye'ye gelince tam karşılığını

bulamadım. Birkaç kez Balıkesir Üniversitesi'nde ırk değişimi için çalışmalara katıldım. Oradaki çalıştığım profesör bizim gibi göçmendi. Beraber çalıştık. Bu konuda ülkeme katkım olduğunu düşünüyorum. Onun haricinde İnegöl meyve fidanı yetiştiriciliğinde çalıştım. Orda öğrendiğim modern teknikleri burada da kullandık. İnegöl'deki şirketim için İtalya'ya gittiğimde oradan öğrendiğim teknikleri burada uyguladım.

Soru: Bulgaristan'dan Türkiye'ye tarım adına neler taşındı?

Cevap: Bilhassa Isparta bölgesinde elma, Iğdır bölgesinde kayısı gibi çok yönlü çalışmalarda fidan üretimleri yaptım. Bir de köylere alfons üzümü yaymak için uğraştık. Sofra üzümü olarak geçer.

Soru: Türkiye'ye geldiğinizde tarımda gördüğünüz eksikler nelerdi?

Cevap: Çok eksik var. Halkımız kabataslak gidiyor. Ben gönüllü olarak köylere seminerlere söz verdim ama olmadı. Hazıra alışımsı herkes. Çoğaltmak yerine az ve üstten yapılıyor. Teknik eksiklikler var. Onlar giderilse ülkemizde her şey fazlasıyla yapılacaktı. Her şey özelleşmiş. Devlet saf dışı kalmış. Özelleşen kişi de ne kadar ekonomik ve kestirme yapabilirim şeklinde gidiyor. Bu sefer verimi azaltıyor. Güzel verim için teknik eğitim ve ekipmanın olması. Örneğin, ben birkaç hayvanla başladım 1 buçuk senede 300 hayvana ulaştım. Her şeyi kendim ürettim çünkü bizim aldığımız eğitim bu yöndeydi. Bir ürünü yetiştirmek için özellikle hayvancılıkta tarım alt yapısı olmalı. Ne yer ne içer ne kadar verim elde edilir. Her şeyin başı matematiksel kitapta. Diğer bir eksik mesleki liselerde herkesin aynı eğitilmesi. Tarım eğitimi lisede verilmeli. Mesela Bulgaristan'da bekçiler lise çağındaki boş gezen kişileri bulurdu eğitim aldırırdı. Özellikle mesleki eğitim. Şoför bile 6 ay eğitim alırdı.

Soru: 1989 da geldiğinizde özellikle sınırda neler yaşadınız?

Cevap: Çok kötüydü. Küçümsendim, her türlü zorlukla karşılaştık. Bizi köylerde hapiste tuttular. Ben sınır dışı edildim çünkü gençlik kollarındaydım ülkücüydüm bizim sınır dışı ettiler. Eşim ve çocuklarım sonradan geldi. Ben 23 gün Bursa emniyetinde misafir olarak kaldım.

Soru: Asimilasyon süreci hakkında söylemek istediğiniz birkaç bir şey var mıdır?

Cevap: Bir dönem komünizmde hiç kimse bize karışmadan bir 10 yılımız gerçekten eğitim alma konusunda çok güzel dönem geçirdik. Ama ondan sonra asıl dışlanma hatta ben üniversite mezunu oldum ama başımdaki müdür lise mezunuydu. Mümkün oldukça işlerimizi icraat etmede aksaklıklar çıkartmak için uğraşlar böyle yaşadık uzun yıllar.

1980'den sonra asıl ciddi asimilasyonlar başladı. Demirel'in Bulgaristan ziyaretinde başbakanın söylediği "Türk yok Pomaklar var" cümlesini söylemesi ve inanması sonrası Türkçe eğitim bitti. Biz bizi dışladı gibi hissettik. Türkler sahipsiz gibi daha da üstümüze geldiler. Sonuç olarak ismimiz değişse de içimizde dinimiz ve dilimiz aynıydı hepsi takmaydı bizim için. Eşim ve torunlarım herkes ismini aldı bir ben alamadım.

Soru: Türkiye'ye ilk gelişiniz de konaklama ihtiyacınızı nasıl karşıladınız?

Cevap: Akrabalarımız vardı. Onların yanına gittik yine de devlet bize sahip çıktı. Örneğin arkadaşlarım okullarda otellerde kaldı ve devlet her imkânı karşıladı. Söylemeden de geçemeyeceğim rahmetli Özal bizim için harika bir adamdır. Benim durumum iyiydi konutlardan ev almadım. 2 arabam vardı sattım kendim arsa aldım. Tabi o zamanın parasının altında satmak zorunda kaldık.

Soru: Göç sonrası Bulgaristan geri dönüş için fırsat tanıdı. Değerlendirdiniz mi?

Cevap: Evet doğru bize sonrasında bir fırsat tanıdı. 5 yıllık bir süreç tanıdı. Durumu olan döndü mallarını aldı. 80 dönüm babamdan tarla vardı. Bende 5 yıl içinde dönüp vergimi ödemedim diye devlet kamulaştırdı. Gelip verginiz öderseniz, tapularınızı güncelleştirilir demişti. Emekliliğimin yakılacağını da söyledi ona rağmen ne ben ne çevremden hiç kimse Türklüğü satıp geri dönmedi.

4.Röportaj: Kadın, 27 Haziran Pazartesi 2022

Soru: Öncelikle yaş bilginizi öğrenebilir miyim?

Cevap: 42 yaşındayım.

Soru: Kaç yılında Türkiye'ye geldiniz?

Cevap: 1989 yılı göçünde geldim.

Soru: Bulgaristan'da yaşarken aldığınız eğitim hakkında bilgi verebilir misiniz?

Cevap: Eğitim sistemimiz Bulgarca olduğu için Bulgarca eğitim aldık. Türkçeyi aileden aldık. Aile içinde Türkçe konuşuyorduk. Bulgarca zorla isim verildiğinde Mimi olarak değiştirildi. Hatta seslendiklerinde kim o diye etrafıma bakarım. Bizim gerçek ismimiz kendimiz. Başka dilimiz yok. Bulgar Türkü değiliz. Biz Türk'üz. Bize o zamanlar Burada gavur Bulgaristan'da ise pis Türkler deniliyordu. Arafta kaldık.

Soru: İş olarak aileniz orada ne yapıyordu ve Türkiye'ye geldiklerinde ne iş yaptılar?

Cevap: Ailem fabrikada çalışıyordu ve Türkiye'ye geldiklerinde de fabrikada çalıştılar.

Soru: Göç sonrası konaklama için İnegöl’de nerede kaldınız?

Cevap: İlk önce Şakir Lakşe İlköğretim Okulu’nda konakladık. 1 ay süreyle kaldık. Sonrasında kiraya çıktık.

Soru: Kira için devlet desteği aldınız mı?

Cevap: 1 yıl kira desteği aldık. Bir evde üç aile kaldık. Toplamda 10 kişiydik.

Soru: Türkiye’ye göç izni verildiğinde sınıra ne kadar sürede gelebildiniz?

Cevap: 3 gün konaklaya konaklamaya sınıra ulaştık. Türkiye’yi geçtikten sonra İnegöl’e bir günde geldik. Herkes kendi akrabalarının yanına geldi. Ama onlar da aynı yerde kalamadığımız için okula yerleştik.

Soru: Okullarda ihtiyaçlarınızı nasıl karşıladınız?

Cevap: Belediye kamyonla ekmek getiriyordu. Gerisini kendimiz bakkaldan özel ihtiyaçlarımızı karşılıyorduk. Yanımızda Bulgar parası vardı ama çevirdiğimizde çok düşük kalıyordu. O yüzden çok nakitte yanımızda yoktu.

Soru: Yenice konutlar için ödeme ve yerleşim bilgileri nelerdi?

Cevap: 1992 de taşındık. TOKİ sistemi gibi ödeme yaptık.

Soru: Bulgaristan geri çağırısı sonrası ne yaptınız?

Cevap: Evini satmayanlar için artı oldu. Evler geri verildi. Şu an bize bir katkısı yok ama çift vatandaşlık sonradan verildiği için çocuklarımız için artısı olacaktır o da ileride.

5.Röportaj: Erkek, 27 Haziran Pazartesi 2022

Soru: Öncelikle, yaş bilginizi öğrenebilir miyim?

Cevap: 64 yaşındayım.

Soru: Kaç yılında Türkiye’ye geldiniz?

Cevap: 1989 yılında Türkiye’ye geldim. 26 Temmuz’da yola çıktım. 1 Ağustos’ta Türkiye sınırına girdik.

Soru: Türkiye’ye gelmeden önce asimilasyon sürecinden bahsedebilir misiniz?

Cevap: Asimilasyon sürecinde Bulgaristan’ın neresinde 3 yıl boyunca olursak olalım bana iş vermeyeceklerdi. Daha önce kapıcı olarak çalışıyordum. Ama rahat değildik. Meslea çalışırken, engelli bir kadın vardı. Çalıştığım apartmana gelmişti. O zamanlar şalvar giyerdi. Ben şalvarlı kadını içeri aldım diye beni işten kovdular.

Soru: İsim değiştirme süreçlerinde neler yaşadınız?

Cevap: Nasıl anlatayım. Dışarlarda karda kışta bekledik. Bir gece ansızın bütün köyü abluka altına almışlar. Kalaşnikof denilen silahlarla askerler geldiler. Yapacak bir şey kalmadı. Ben dedim bu ismi kabul etmiyorum. Annem babam koymuş. Sen istesen de istemesen de ismin bu dediler kâğıt verdiler. Yoksa köyden dışarı çıkamazsın diye mecbur koştular. Eğitim olarak da küçük yaşta Türkçe eğitim alıyorduk. Daha sonra Bulgarca eğitim mecbur aldık. Türk ders saatleri vardı önceden haftada birkaç gün. Daha sonra tamamen kaldırdılar.

Soru: Türkiye'ye geldiğinizde İnegöl'ü seçme sebebiniz neydi?

Cevap: Ben ilk İnegöl'e gelemedim. Kapıkule'den kâğıt verdiler. Kayseri diye. Kayseri'ye gittim 2 sene 1 ay orda kaldım. Konaklama olarak ilk önce Erciyes Üniversitesi Yurdu var. İki üç kardeş sığındık geçici olarak. 10-15 gün içinde çıkardılar bizi. Memur dairesine verdiler. Orda kaldık. Yapamadık yabancı geldi. Sonra akrabalar ve iş için buraya geldik.

Soru: Devlet desteği olarak ne aldınız?

Cevap: Devlet az çok yardım etti. Lojmanlarda kira ödemiyoorduk. Gıda da verdiler az çok. O zamanlar 5 milyonda konutlara yazılma ben 4 milyon yaptım tamamlayamadım yazılamadım. 1997 de anca peşin olarak aldım. Kimseye bedava verilmedi. Eşim çalıştı ben çalıştım biriktirdik. 1994 senesi Bursa'da CP fabrikasında yardımcı oldular orda işe girdim. 1997 de İnegöl'de çalışıp sonrasında emekli oldum.

Soru: İnegöl'e geldiğiniz de yerli halk ile sorun yaşadınız mı?

Cevap: Yaşadık. Bizim hanımları resmen kötü gördüler. Çalışan kadın kötü olarak görüldü. Ama yıllar sonra kendileri de kızlarını işe kattılar. Okutmaya, çalıştırmaya başladılar. Bize gavur dediler. Biz Türk'ün özüyüz. Tarih okumuş olsalar bunları bilecekler. Konya Karaman'da toprakları korumak için göreve verilmişiz öyle gitmişiz oralara.

Soru: Bulgaristan'ın geri çağırısı size katkı sağladı mı?

Cevap: Biz bir şey alamadık. Artı söylemeyi unuttum bize eşya bile verilmedi. Eşyasız sınır dışı edildik.

Soru: Belene Kampı'na çevrenizde gönderilen oldu mu?

Cevap: Olmaz mı? İş arkadaşım kadın da vardı o da gitti kocası da gitti. Onlar aşırı konuştular diye. Coplarla dövdüler.

Soru: Unutmadığınız bir anınızı anlatabilir misiniz?

Cevap: Bizim bir arkadaş var hasta ciğerlerinden. Polisler duydu onu Türkçe konuşurken. Türkçe niye konuşuyorsun diye tekme ile vurmaya başladılar. Dedim ne yapıyorsun vurulur mu, zaten zor duruyor. Çalıştığım yerin karşısı karakoldu orda dövüyorlar ve evlerine baygın halde atardı. Hastaneye bile götürmezlerdi.

6.Röportaj: Erkek, 27 Haziran Pazartesi 2022

Soru: Öncelikle yaş bilginizi alabilir miyim?

Cevap: 56 yaşımdayım.

Soru: Bulgaristan'da eğitim ve iş durumunuz hakkında bilgi verebilir misiniz?

Cevap: Ortaokulu Bulgaristan'da okudum. Türk köyünde ama Bulgar okulu 6.sınıfa kadar Türkçe okutuldu. 6. sınıftan sonra yasaklandı. Sistem değişince Türkçe eğitim yasaklandı. İş olarak su tesisatçısıyım orada da burada da aynı işi yapıyorum.

Soru: Din özgürlüğünüz nasıldı?

Cevap: Din olarak 1985 senesine kadar serbestti. İsim değiştirme politikasıyla birlikte 1985 yılından sonra değişti.

Soru: Konusu açılmışken Türkçe isim değişikliğinde size verilen isim neydi?

Cevap: Önerisi Ferhat Ali murat sonrası Sabin demirer firuzan

Soru: İsim değişikliği sırasında rızanız olmadan nasıl değiştirdiler?

Cevap: Bize bir kitapçık veriliyordu. O kitapçıktaki isimleri seçmek zorundaydık. Onun içinde olmayan isimleri seçemiyoruz. Kabul etmiyorlardı. Eğer ki o ismi seçip imzalamazsan tutuklayıp Belene Kampına gönderiyorlardı.

Soru: Belen Kampına giden yakınız oldu mu?

Cevap: Bizim köyden olmadı ama yakın köylerden oldu. Bir kısmından haber alamadık. Dönenler ise orada nasıl zaman geçirdikleri anlatmamak için sokağa çıkmıyorlardı. Gelenlerin de bir kısmı 40 gün gibi kısa sürelerde hastalıklardan dolayı vefat ettiler.

Soru: Kaç yılında Türkiye'ye giriş yaptınız?

Cevap: 1989 yılında Kurban Bayramı arifesinde Kapıkule'ye giriş yaptım.

Soru: Evinizden sınıra nasıl geçtiniz?

Cevap: Kendi imkanlarımız ve kendi aracımızla yollarda 5 gün soğuk, aç yolda geçirdik. Aşağı yukarı benim arabada 5 kişiydik diğer araba 4 kişiydi. Sınırlı şeyler

getirebilecek. Nakit olarak belirli sınır vardı. Hatırladığım kadarıyla 1000 leva gibi bir şeydi. Onun dışında yakalanan paralara el koyuyorlardı.

Soru: Türkiye'ye hangi şehre niye geldiniz?

Cevap: Kapıkule'den ilk Ankara'ya gittim 15 gün kaldı. Orası bizim için iyi değildi. Soğuk geldi. İş için İzmir'i önerdiler. Sonra da oraya geçtik.

Soru: Sınırdaki beklediniz mi?

Cevap: Sınırdaki kalmadım. Ankara Cebeci yurdunda 15 gün kaldım.

Soru: İhtiyaçlarınız nasıl karşılandı?

Cevap: Orda birer oda verdiler. Odalar dörder kişilikti. Bize yeterliydi. Kişi başı banyo yoktur. Zemin katında banyo vardı. Yemekhanede üç öğün yemek çıkartılıyordu. Temel ihtiyaçlarımız devlet tarafından karşılanıyordu.

Soru: Türkiye'deki devletten aldığımız yardımlar oldu mu?

Cevap: Bir yıl devlet bizim kiramızı ödedi. Onun dışında yapılan uygun fiyatlı konutlar yapıldı. O zamanın parası 100 milyon gibi bir rakamdı. İş sıkıntım olmadı kısa sürede iş buldum

Soru: Bulgaristan'dan geldiğinizde kültür farklılıkları sizi nasıl etkiledi? Buraya getirdiğiniz kültürler nelerdir?

Cevap: Çok fark yok. Bizim bayramlar küçükler büyükleri ziyaret edip bayrama davet ederdi burada yok sonra biz de bıraktık, sadece ziyaret var.

Soru: Sosyal olarak olumlu olumsuz etkiler dediğiniz konular var mı?

Cevap: Sosyalist bir rejimdi. Belli şeylere sahip olamıyorsan. Burada imkân vardı. Ne kadar çalışırsan o kadar yatırım yapabiliirdin, orada öyle bir şey yoktu. Kendi işini yapabiliyordun burada. Bulgaristan'da devlete çalışıyordun. Rejimden dolayı tabi. 1990'dan sonra demokrasi gelince değişti tabi.

Soru: Bulgaristan'da rejim sonrası mülklerinize ulaşabildiniz mi?

Cevap: Evet kalanlardan dahil vergiler verilince belli süre içinde aldı. Hatta sosyalist rejim öncesi bile dahil aldılar. Geri çağrının biz mülkten çok doğduğum yerlere rahatça dönebilmek için iyi oldu. Özlediğimiz zaman vakit geçiriyoruz. Maddi açıdan da yurt dışında çalışmak isteyenler için avantaj sağladı tabi.

Soru: 1989 da unutmadığınız hatıra var mı?

Cevap: Yola çıkmadan bizi bir sıraya dizdiler bir gün beklettiler. Birinci sırayı bir yere kadar aldılar sıra bana geldi durdurdular. Biz devam edemedik. Polis elindeki arabamın

kaportasına vurdu. O iz bende manevi olarak etki yarattı. 20 yıl arabamın üzerinde kaldı. Kötü bir hatıram kaldı. Türkiye'ye geldiğimde çok yorgunduk ama rahatlama vardı. Yıllardır Türkiye sevdası ile yaşırdık. Türkiye'den bir sakız gelse onun kağıdınız saklardık. Defterin arasında koyardık. Geldiğimizde sıkıntı da yaşamadım. Beni rahatsız eden tek şey bize Bulgaristan Türkleri değil de Bulgarlar demeleri rahatsız etti. Biz Bulgar değiliz Bulgaristan Türküyüz.

7.Röportaj: 07.12.2023 İnegöl Bal-Göç Derneği Eski Başkanı Mustafa KAHRAMAN

Soru: Bulgaristan ile tarihi bağlantınız nedir?

Cevap: Babamlar 1950'li yıllarda gelmişler ben burada doğdum.

Soru: Bal-Göç Derneği'nde ne zaman görev almaya başladınız?

Cevap: Bal-göç derneğinde 1987'de kuruldu. 2001 yılında daha kapsamlı görevler için gençlik kollarına üye oldum. Merkez 1987 yılında Bursa'da açıldı. Şu an ki İnegöl'deki de Bursa'ya bağlı bir şubesi o da 1989'da kuruldu.

Soru: Bal-Göç Derneği'nin İnegöl'de faaliyetleri neler oluyor?

Cevap: İlk 1989 zulümleri, mezalim zamanlarında oradaki Türklere destek olmak için kurulmuş bir dernek. Gelenleri istihdam etmek, yakınlarına ulaşmak, iş bulmak gibi desteklerde bulunmak için yoğunlaşmış. Bulgaristan Türkleri ile her şey yoluna girince bu sefer görev değişmiş. Buradaki ve Bulgaristan'daki Türkleri ve kültürü ayakta tutmak amacıyla devam etmektedir.

Soru: İnegöl'deki Bulgaristan Türklerin İnegöl'e katkıları nelerdir?

Cevap: Gelen nüfus varlıktan, yokluğa bir anda düştüğü için çalışmaya önem vermişlerdir. 1950 de gelenler, daha önceden gelenler. İnegöl'deki yatırımcı önderi diyebileceğim Kırcaali ailesi vardır. Sadi İbrahim Kırcaali. Diğer pek çok aileler İnegöl'de kadın erkek olarak ekonomide önemli bir yere sahiptir.

8.Röportaj: Erkek, 08.12.2023

Soru: Öncelikle yaş bilgisi öğrenebilir miyim?

Cevap: 1968 doğumluyum. Bulgaristan Tekke köyünde doğdum.

Soru: Bulgaristan'da 1989 öncesi dersem nasıl anlatırdınız?

Cevap: Baştan çok iyiydi. Komünist idaresi Dünya’da bence iyi idare sistemlerinden biri. Ama Türkiye’de komünizm deyince bize inançsız diyorlar. İnançsızlık değil sadece ülke içinde eşitlik demektir. Belki biraz farklı görünebilir. Dünyada 2 ülke var Kuzey Kore ve Küba, asgari ücret galiba orada 35 dolar filan. Vatandaşlıkta vermiyorlar. Mal tutma yasak mesela. Bulgaristan’da öyleydi. Belirli saatlerde yaşam şartları koymuş. 22’den sonra dışarıda polis çeviriyor, kimliğini istiyor, bilgi alıyor. Gece öyle dışarda gezemezdik. Çalışma saatleri sabah 7 akşam 4 buçuk 5 dedi mi herkes evlerine. Türkiye’de öyle değil. Şehir şehir bile değişiyor. Eskişehir mesela İnegöl’den 100 km ama çok farklı. Orda öyle değildi. Her yer aynı işliyordu. 1991 de kızım Dünya’ya geldi. Doğum ve hastane parası vermedik. Devlet doğum yaptı diye 2 yıl maaş vermişti. O dönem kötü değildi. Bizim nesil öncesi çok zahmet çekmişler. İşsizsin mesela 18 yaşını doldurdun hemen devlet iş verirdi. Çalışmak mecburdu. Okumuyorsan tabi. Eğer okuyorsan devam. Devletin kooperatifleri olurdu. Oralarda çalışılırdı. Boş kalma imkânın yoktu. Oranın nüfusu az olduğundan dolayı her zaman iş oluyordu. Türkiye’de o zor.

Biz asimilasyon dönemi öncesi rahattık. Neden çünkü Komünist İdaresi kurulana kadar 4 ineğin varsa 2’sini devlet almış. Böyle kurmuşlar idareyi. 1944’ten sonra bizim döneme kadar çok zormuş.

Soru: 1985 Sonrası yaşanan asimilasyon süreci nasıldı?

Cevap: Neler yapmadılar ki. Sonradan Bulgaristan Hükümeti pişman oldular, özellikle isim değiştirmede ama maalesef yaşandı. O zamanlar bizim için 2 Türk, 1 kepçe diyorlardı. Yani 1 kepçeyi çalıştıracığına 2 Türk çalıştır aynı şey diyorlardı. Bizi kaybettiklerine çok pişmanlar.

Soru: İsim değiştirme, Türkçe konuşma yasağı ve kıyafet yasağı sizi nasıl etkiledi?

Cevap: Zorlandık herkes gibi. Acılı süreç mesela adın Hasan adam geliyor senin adın sana diyor ki sen artık bu isimdesin. Benim mesela annem tek kelime Bulgarca bilmiyor onların dilini bilmezdi. Ekmek almaya gidecek geliyor bakkala. Bakkalcı bizdendi, iki ekmek verir misin? diyor. O da diyor ki Bulgarca anlamıyorum seni diyor. İnsanlar Türkçe konuşmaktan korkuyor. Bizim yaşlılarda ortasında küçük bir süs olan şapkalar vardı. Çıkarın diyorlardı. Türkiye değil burası diyerek yasakladılar. Türkçe konuşma yasağı zordu. Mesela iki Türk karşıliyorduk şehirde “ooo ne yapıyorsun arkadaşım” diyorduk hemen bir polis geliyor “sen neden Türkçe konuşuyorsun?” hemen 5 leva para cezası. İsimler değiştikten sonra çok zahmet çektik. Bizim pasaportlarımız vardı. Kimlik gibi. Eskiden onlarda Türk’sen Türk,

Çingeneyse Çingene yazardı. Sonra değiştirdiler hepsinde Bulgar yazmaya başladı. Irkımıza göre yazardı.

Soru: 1989 göçü sürecinden bahsedebilir misiniz?

Cevap: İlk olarak bilgili insanları göçe zorladılar. Doktor, profesör, öğretmen gibi meslekler gitti. Çünkü onlar kendini savunabilir. Çiftçi insan sessizdir, elde tutmak basit gibi yaklaşıyorlar. Çiftçi insanı göndermek istemediler. Ben 1996'da İnegöl'e geldim. Göç sırasında ben Bulgaristan İçişleri Bakanlığı'nda çalışıyordum. Bana dediler Türkiye'ye gitme orası geri dediler. Bir süre Almanya'da yaşadım. Sonra İnegöl'deki akrabaları turist vizesi ile görmeye geldik. Kızım da hep Türkiye'yi isterdi. Bir sene çocuklardan ayrı kalarak burada kaldık. Kaçak olarak kaldık. Burasını beğendik. Burada yaşamaya karar verdik.

Soru: Çalışma hakkınız var. Avrupa'da bunu kullanıyor musunuz?

Cevap: Türkiye benim için Avrupa. Neden Avrupa çünkü herkes burada. Ailem akrabalarım. Vatanım burası.

9.Röportaj: Erkek, 08.12.2023

Soru: Öncelikle yaş bilgisi alabilir miyim?

Cevap: 60 yaşımdayım.

Soru: 1989 göçü öncesi Bulgaristan'dan bahsedebilir misiniz?

Cevap: Ben şehirde doğdum şehirde büyüdüm. Doğduğum mahalle Türk mahallesiydi. Bulunduğum yerde herkesin mahallesi belliydi. Türklerin, Pomakların, Çingenelerin hepsinin mahallesi ayrıdır. Bulunduğum yerde iyi eğitim aldım. Asimilasyon öncesi yaşam şartlarımız gayet iyiydi. Ben mühendisim, babam madenci annem de fabrikada çalışırdı. Evler müstakil. İsim değiştirme dönemlerinde her şey başladı. Özellikle ayrımcılıklar. Örneğin; iş için başvuru yaptığımda benim daha iyi olmama rağmen Bulgar kişileri alınmıştı. Türküm diye almadılar. Sen Türk'sün seni alamayız dediler. Empoze etmeye çalıştıkları bir hikâye vardı. Tarih kitapları çıkarmışlar bize göre hayal ürünü. Osmanlı asmış, kesmiş gibi ifadeler. Öz Türk olmamıza rağmen Müslümanlaştırılmış Bulgarlar olarak kabul etmişlerdi bizi. Gerek Rusya etkisi gerek yeni kurulan bir devlet olmasıyla hayallerindeki ülkeyi oluşturmaya çalışıyorlardı. Özellikle Osmanlı'dan sonra Türklere yapmadıklarını bırakmamışlar.

Soru: 1989 Göç sürecinde neler yaşadınız?

Cevap: Ben 1989 göçünde geldim. 1 Hafta Edirne’de kaldım. Özal zamanındaydı. Yağmurlu dönemlerdi. Tren yolu üzerine kurmuşlardı çadırları. Bir vadiye. Hatta yağmurdan dolayı dere taşıtı ve çadırlar su olmuştu. Daha sonra Tekirdağ’a akrabaların yanına geçtik. de kendi imkanlarımızla Bursa’ya geldik. Bir süre Bursa’da kaldık. Yardımlar ve konaklama için başvuru yaptık. 3 ay kira yardımı aldık. İsteddiğimiz yardımı alamadık. Sonradan da buraya geldik. Biz buraya gelince bizi kira zorladı. Sonra konutlara geldik kendi evimiz olsun en azından diye. 25 senedir buradayım.

Soru: İnegöl’e gelince sizi ne zorladı?

Cevap: Bizi ilk gördüklerinde Bulgar ya da dinsiz olarak gördüler. Burası Bursa’dan biraz daha farklıydı. Eşlerimiz özellikle işe gidip çalışıyor diye kötü bakıldık ama bizden sonra yerli halk kendi eş ve kızlarını çalıştırmaya başladı. Sosyal ve kültürel olarak değiştirdik. Üretmek şart. Üretirsen karşılığını alırsın. Zaten verilen maaş az o yüzden çalışmak gerek. Herkesin çalışması gerek.

Soru: Bulgaristan ile bağlantınız devam ediyor mu?

Cevap: Akrabalarımız, arkadaşlarımız orda. Bizim bir toprağımızda orda. Taşınmaz mallarımda oradadır.

Soru: Unutamadığınız bir yaşantınızdan bahsedebilir misiniz?

Cevap: Her şey olay orada yaşadığımız her şey kötü anı. Türkçe eğitimin, konuşmanın yasaklandığı dönemlerde, Türkçe okulları açtılar. Demirel geldi kontrol için onu başka köylere götürdüler. Türk olmayan ama Türkçe konuşulan köylere götürdüler. Burada Türk yok demiş Demirel. Ondan sonra Tek millet tek devlet anlayışı çıktı. Ondan sonra asıl eziyetler başladı.

10.Röportaj: Kadın, 12.12.2023

Soru: Öncelikle yaş bilgisi alabilir miyim?

Cevap: 41 yaşımdayım.

Soru: 1989 Göçü dönemleri deyince hafızanızda olanlar nelerdir.?

Cevap:13 yaşında geldim. 1995 yılında geldik biz. Eşim 1989’da gelmiş ama. İlk Bursa’ya akrabalarının yanına gelmişler. Haliyle ev üstüne ev olmayınca İnegöl’e gelmişler ve bir süre okulda kalmışlar. Orda eğitim hayatımı bitirdim. Aklımın erdiği zamanlarda çok bir şey kalmamıştı. Büyüklerimiz daha çok yaşamışlar kötü durumları. Özellikle isimlerimizin değiştirilmesi dönemini. Türkçe konuşmak mesela yasaktı. Şehir içinde,

markette her yerde. Çocuktuk o zamanlar ama anne bile diyemezdik. Konuşursak ceza uygulaması vardı. O dönemler 5 leva ödüyorduk. Tek eksliğimiz Türkiye hasretliği idi. Büyüklerimin de o an tek düşündüğü nasıl gideriz, sınırı nasıl geçeriz idi.

Soru: İnegöl'e yerleşme sebebiniz nedir?

Cevap: İlk Bursa'ya geldik. Çalıştığımız işler kaçaktı. İnegöl'de sigortalı, güvenli iş bulduk ve geldik. Kiraya gelip yerleştik.

Soru: İnegöl'e geldiğinizde sosyal ya da kültürel olarak etkilediğinizi düşündüğünüz konular var mıdır?

Cevap: En büyüğü iş hayatı. Biz geldiğimizde kadınlar iş hayatına dahil değildi. Bizden sonra iş hayatına dahil oldular, sanayi de çalışmaya başladılar. Kültür olarak oradaki gelenekleri ve düğünler devam ettiriyoruz. Yemeklerimizi yapmaya devam ediyoruz. Orda yaptığımız turşularımızı hala yaparız. Özellikle kapama yemeğimiz meşhurdur. Salçamızda öyle.

Soru: Ortak vatandaşlığı kullanıyor musunuz?

Cevap: Evet, istediğimiz zaman Avrupa'ya gidip çalışıyoruz. Çocuklarımızda çift vatandaş onlarda faydalaniyor.

Soru: Bulgaristan'da yakınlarınız var mı?

Cevap: Evet teyzemler var. Onlar kedileri emekli ekip, biçiyorlar. Tam çiftçilik gibi değil. Kendilerine kadar ekiyorlar. Emekli maaşları yetmiyor çünkü. Toprağı seviyorlar.

4.7. 1989 Yılı Sonrası Türkiye- Bulgaristan İlişkileri

1989 yılı mayıs ayından itibaren Bulgaristan Parlamentosu, yaptığı bir yasa değişikliği ile Bulgaristan dışına seyahatleri serbest bırakmış ve Bulgaristan vatandaşlarına 5 yıl süreyle pasaport verilmesini kararlaştırmıştır. Ayrıca, 8 Eylül 1944'ten itibaren Bulgaristan'dan iltica eden ve geri dönemeyen kişilerin geri dönebilmesine izin verileceği de kararlaştırılmıştır. Bu değişiklikle birlikte, kaçakçılığın yasal suç olmaktan çıkarılarak idari suç sayılması ve para cezasına çarptırılması da kararlaştırılmıştır. Ancak, 1989 yılı şubat ayından itibaren akrabaların birleştirilmesi gerekçesiyle küçük gruplar halinde Türklerin gönderilmeye başlanmasıyla, Mayıs ayında soydaşlarımız büyük gruplar halinde sınır dışı edilmeye başlanmıştır.

1925 Dostluk Antlaşması ile aynı gün imzalanan İkamet Sözleşmesinde, Bulgaristan Türklerinin ve Türkiye Bulgarlarının ihtiyari hicretlerine engel olunmaması hükme

bağlanmıştır. Ancak, göçler sonucunda uluslararası tepkilerin artmasıyla, Bulgaristan devleti, ülkesinde Türk azınlığının olmadığını ve onların Osmanlı döneminde Müslümanlaştırılan Bulgarlar olduğunu iddia etmiştir. Türkiye'ye göç eden Türk azınlığın ise tatile gittiklerini açıklamıştır.¹⁷³

Sonuç olarak, bu olaylardan kısa süre sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden soydaşların sayısı 300 bini bulmuştur. Sosyalist Bulgar Devletin Türk azınlık üzerindeki faaliyetlerinden kaçan bu halk, kısa sürede Türk sınır kapılarına ulaşmıştır. Türkiye ve Türk halkı, buradan gelen insanları bağrına basmış ve Anadolu insanının konukseverliğini tüm dünyaya göstermiştir.

4.7.1. SSCB'nin Dağılmasının Bulgaristan'a Etkisi

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve Sovyetler Birliği'nin parçalanma sürecine girmesi, 1980'li yıllarda Sovyet ekonomisinin yaşadığı durgunlukla başlamıştır. Sovyet ekonomisi, kapitalizmle rekabet edemeyerek kurumsal ve ideolojik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Bu süreçte, 1986 yılında Gorbaçov'un başlattığı perestroyka (yeniden yapılanma) politikası ve siyasette açıklık anlamına gelen Glasnosty politikası izlenmiştir. Glasnosty ve perestroyka ile, sosyalist değerler sorgulanmaya başlamış ve ideolojik boşluklar ortaya çıkmıştır. Ancak perestroykanın başarısızlığı, SSCB içindeki halkların hoşnutsuzluğunu artırmış ve ekonomik sorunların yanı sıra ayrılıkçı akımların güçlenmesine yol açmıştır. Bu rekabet karşısında yenilgiye uğrayan Sovyetler Birliği dağılmış ve bu dağılmanın sonucunda Bulgaristan'da yeni bir rejime geçilmiştir. Demokrasiye geçiş sağlanmış ve ülkede ilk defa serbest seçimler yapılmıştır.¹⁷⁴

Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesi, 29 Aralık 1989 tarihinde yaptığı toplantıda Türk azınlığa isimlerini, dillerini ve dinlerini seçme özgürlüğü tanımıştır. Ayrıca, yeni kurulan hükümet, 29 Aralık 1989 tarihli bir kararla asimilasyon politikasına son verdiğini duyurmuştur. Bu politika değişikliğiyle, Bulgaristan'ın 1989 göçü devlet suçu olarak ilan edilmiş ve kitlesel göçün başlangıcından 1989 yılının sonuna kadar yapılan ev sözleşmeleri iptal edilmiştir.

¹⁷³ *Cumhuriyet*, 16 Haziran 1989, s. 12.

¹⁷⁴ Birgül Demirtaş Coşkun "Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Bulgaristan'ın Dış Politikası 1989-2000", *Balkan Diplomasisi*, ASAM Yayınları, Ankara 2001, s. 230.

Tablo 7: Türkiye’den Bulgaristan’a Dönen Soydaşlarımızın Aylara Göre Dağılımı

Tarih	Geriye Dönüş Yapanlar (Kişi)	Dönüşlerin Aylar İtibari ile Gen. Top. (Kişi)	Türkiye’de İkamet Eden (Kişi)
MAYIS/1989	-	-	40
HAZİRAN/1989	40	40	89.211
TEMMUZ/1989	76	116	224.451
AĞUSTOS/1989	3.677	3.793	308.682
EYLÜL/1989	26.181	29.974	284.360
EKİM/1989	21.486	51.460	266.493
KASIM/1989	16.293	67.753	254.731
ARALIK/1989	27.688	95.441	231.886
OCAK/1990	8.292	103.733	226.373
ŞUBAT/1990	6.816	110.549	223.202
MART/1990	10.033	120.582	217.764
NİSAN/1990	7.341	127.923	214.783
MAYIS/1990	5.349	133.272	212.688

Kaynak: Murat Pınar, Bulgaristan Türkleri’nin 1950-1951 ve 1989’da Türkiye’ye Göçleri ve İki Göçmen Grubunun Kültürel Özelliklerinin Karşılaştırılması: Bursa Örneği, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2017, s.225.

Bu uygulama ile 4 Mart 1992’ye kadar dönen göçmenlere evlerine dönebilme imkânı sunulmuştur. Bu süreç sonucunda sadece 1989 yılında Bulgaristan’a dönen soydaşların sayısı 100 bin civarında olmuştur.¹⁷⁵ Öte yandan, bu tersine göç hareketi, Bulgaristan devletinin işgücü açığını biraz da olsa telafi etme fırsatı sağlamıştır. Anavatan Türkiye’ye yerleşen

¹⁷⁵ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, İletişim Yayınevi, İstanbul 2003, s. 13.

soydaşların bir kısmının dönmemiş olmasına rağmen, bu gelişmeler Bulgaristan için zararın neresinden dönölse kardır anlayışıyla açıklanabilir.

SONUÇ

1989 Bulgaristan göçü süreci öncesine kadar, uzun yıllar boyunca belli aralıklarla devam eden Bulgaristan Türklerinin gerçekleştirdiği göç dalgalarının temelinde, yukarıda da bahsettiğimiz Bulgaristan'ın Osmanlı topraklarından ayrılması yatmaktadır. Bulgaristan Devleti parça ırklardan oluşan devlet yapısını sağlıklı bulmuyordu bu sebeple, sınırları içerisinde yaşayan özellikle tehlike arz ettiğini düşündüğü Türklerin “soya dönüş” politikası altında zulme mahkûm etmiştir. Türk nüfusunun her geçen gün artması ve iyi bir iş gücüne sahip olması gelecek için güvenli görünmüyordu.

1984-1989 Bulgaristan'ın Türkleri Bulgarlaştırma politikası gütmeye sürecini kapsayan yıllardır. Bu yıllar içerisinde gerçekleşen asimilasyon politikasının temelinde, Bulgaristan'a göre azınlık olan Türklerin aslında Osmanlı Devleti'nin bölgeyi ele geçirdikten sonra zorla Müslümanlaştırdıkları Bulgarlardan gelen kişilerin torunları olduklarını, dolayısıyla özlerine dönmelerini istemektedir.

Yüzyıllardan beri Bulgaristan siyasi yetkilileri Türk ve Müslüman nüfustan kurtulmak için uyguladığı tek politika; göç ve asimilasyon olmuştur. Bu iki ana yöntemle sırasıyla önce baskı yapıyor sonrasında göçü zorunlu kılıyor ve mallarına da el koyuyordu. Bulgarlaştırma sürecinde zorunlu isim değiştirme, Türkçe konuşma yasağı, özgürce yaşam haklarının elinden alınması gibi konuların belli bir süre kamuoyundan uzat tutmak için çabalamış olsalar da dünya kamuoyuna yayılınca durum istenilen şekilde gitmemiştir. Kısaca Türklerin Türk olmasını yasaklamışlardır. Örneğin; İsim koymak her toplumda önemli bir yere sahiptir. Bu gelenek bir toplumun dilini, dini ve kültür devamlılığı anlamına gelir. Ayrıca bir kişi dünyaya geldiğinde ömrü boyunca taşıdığı ve oluşturduğu kimliğidir ismi. Yaptığımız araştırmalar ve röportajlara dayanak görüyoruz ki Türklerin o dönem yaşadığı köylerde baskılarla, telefon ve radyo sinyalleri engellenerek iletişime müdahale edilmiş, silah zoruyla isimleri kendi rızaları ile aldıklarına dair belgelere imza ettirilmiştir.

Diğer bir sorun ise dini özgürlüklerin engellenmesi idi. Devlet evlerden dini kitapları toplatmış, bunlar yetmezmiş gibi hacca gitmemeleri için engeller çıkarılmıştır. Din alanında yapılan zorbalıklarda bir tek devlet değil Bulgar halkı da azınlıklara baskı ve şiddet uyguluyor, Bulgar halkı camii ve ibadethaneleri tahrip ediyor, mezarlıklarda bulunan ayetleri ve Türk isimlerini siliyorlardı.

Yukarıda özetle bahsettiğimiz asimilasyon sürecinde Bulgaristan ne yaparsa yapsın azınlıkların geçmişini silip kendine bağlayacağını anlamış. Uzun yıllar gizli gizli yürüttüğü politika kamuoyuna duyulunca Uluslararası tepkiler ve Bulgaristan'daki Türklerin asimilasyonlara karşı gelmesiyle, Türkiye'nin uğraşları ile politikasının artık imkânsız olduğunu anlayan Bulgar hükümeti Devlet Başkanı'nın yaptığı basın açıklaması ile Bulgaristan Türkiye'ye kapılarını açmıştır.

Avrupa'da meydana 2.Dünya savaşı sonrası meydana gelen en geniş kitlesel göç hareketi 3 ay gibi çok kısa sürede yüzbinlerce göçmenin Türkiye'ye gelmesiyle gerçekleşmiş oldu. İlk olarak sınır Edirne üzerinden giriş yapan soydaşlarımız belli bir süre sınırda bekletildikten sonra devletin gösterdiği şehirlere veya soydaşlarımızın tanıdıklarının yaşadıkları şehirlere yol almış oldular. Devletimiz soydaşlarımıza 51 farklı şehir sunmuş ve bu şehirler arasından en büyük göçlerden birini Bursa şehri almıştır. Gelen nüfusun yüzde yirmisine kapılarını açmıştır. Bursa merkezi bu kadar nüfusu kaldırabilecek imkana sahip olmadığı için çevre ilçelere yönlendirilmişlerdir.

1989 Göçü sonrası kapılarını göçmenlere açan İnegöl ilçesi de bu yerlerden biri olmuştur. Yoğun göç ve etnik kökenlere ev sahipliği yapan İnegöl ilçesinin nüfusunun önemli bir kısmını da Bulgaristan Türkleri oluşturmaktadır. Bunun sebebi sadece 1989 göçü değil kırım savaşından sonra 100 yıl süren göç serüveninde sürekli ev sahipliği yapmış olmasıdır. İnegöl'ün ev sahipliği ile nüfusunun her geçen gün artışı bölgenin kalkınmasında da büyük önem arz etmektedir.

İlk zamanlarda gelen göçmenlerin İnegöl'ü yerleşim yeri olarak seçmelerindeki en büyük pay Bulgaristan'da yeşillikler içinde yaşamaları ve geçimlerini çiftçilik ile sağlamları sebebiyle, İnegöl coğrafyasının da tam olarak bu imkanlarla tarıma elverişli olması Bulgaristan Türklerinin ilgisini çekmiştir. Hem toprak işlenmeye başladı hem de göçmenler yabancılık hissetmeden yaşamlarını devam ettirmeye çalışmışlardır. Kendi topraklarından zorla koparılan göçmenler için yeni mahaller ve köyler böylelikle yerleri belirlenip kurulmuş oldu. Ayrıca kurulan yeni köyler ya da hali hazırdaki köylerin de nüfusun artmış olmasıyla yeni camii ve köyler yapılarak bölgelerin kalkınmasına destek sağlanmış oldu.

1989 göçmenlerinin İnegöl'ü tercih etmelerindeki payı da önceden bölgeye yerleşmiş akrabaları, dostları ile aynı kültüre ve etnik geçmişe sahip olanlarla birlik sağlamaktı. Böylece hem yabancılık çekmeyecekler hem de yaralarını daha kolay sarmalarında yardımcı olacaktı. Bu yakınlaşma bulundukları şehirde bir gruplaşma ya da ortak kültür oluşturma adına kolaylık oluştursa da yerli halk ile bağ kurmayı ertelemiştir.

Bulgaristan Türklerinin İnegöl'ü tercih etmelerindeki bir diğer sebepte “Soydaş Kent” projesi olmuştur. Bilindiği üzere Bulgaristan göçmenlerinin karşı karşıya kaldığı problemlerin başında hiç kuşkusuz iskân sorunu gelmektedir. Başlarda yurtlarda, okullarda ya da akrabalarının yanında kalabalık grup halinde kötü şartlarda konaklamak zorunda kalmışlardı. Durum böyle olunca devlet geçici konaklayan göçmenler için kalıcı konutlara geçiş yapabilmeleri adına araştırmalar başlattı. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından kalıcı konut problemi çözmek için çalışmalara başlanmıştır. İnegöl'ün Yenice beldesinde de 532 soydaş aile için adım atıldı. Devlet desteğiyle başta bir ödenek verilip ardından aylık taksitlendirme ile konut sahibi olmaları sağlandı. Bulgaristan'da kendi evlerinde yaşayan muhacirler için kira sorunu çözülmüş kendilerini daha güvende hissetmişlerdir. Böylelikle en önemli problem açığa kavuşmuş sonrasında Yenice beldesinde artan nüfusla ıslah çalışmaları mecburiyeti getirmiştir. Bulgaristan Türklerinin beldeye yerleşmesi ile bölgede okul, yol, sağlık ocağı gibi ihtiyaçlara öncelik verilmiş, çevre düzenlemesine gidilmiş modern görünüm her geçen gün artmış, beldenin arsa değeri yükselmiş, sulu tarıma bile geçiş işlemleri başlamıştır.

Ayrıca 1989 göçmenlerinin, Cumhuriyet başında gelen göçmenlerden farkı tarımdan daha çok sanayi ve ticaret adına girişimlerde bulunması olmuştur. Bulgaristan Türklerinin en bilindik özelliklerinden biri de çalışkanlıkları olmuştur. Aldıkları eğitim ve kültür başlarda yerli halk tarafından farklı karşılanmış olsa da zamanla avantaja dönüşmüştür. Bulgaristan Türkleri kadın erkek demeden çalışan aileye ortak gelir getiren kültüre sahiptir. Yerli halkta ise ataerkil tip olan erkeğin çalışması ağırlıklı iken, Bulgaristan Türklerinden sonra bu anlayış büyük çapta değişmiştir. Sanayisi ile bilinen İnegöl çalışma alanı geniş imkanlara sahipti. Bulgaristan Türkleri içerisinde maddi olarak zor dönemlerden geçen ailelerine destek olmak için kadınların sanayide çalışmaya başlaması başlarda yerli halk arasında ayıplanmıştır. İş hayatında kadının çalışması doğru karşılanmıyor, sanayi de kadının ne işi var düşüncesi yaşıyordu. Bir tek iş hayatı değil giyimde de ayrı dikkati çekiyordu. Yaptığımız röportajlarla görüldüğü kadarıyla Bulgaristan Türklerinin pantolon, eşofman giymesi dahi doğru karşılanmamıştır. Fakat bir süre sonra normal görünmeye, kıyafetin kabullenmesi, hatta kadınların çalışıp eve destek olmasının öneminin yayılmasına kapı açmıştır. Yerli halk kadınları böylelikle sanayide iş hayatına dahil olmaya başlamıştır. Başlarda soydaşlarımız ötekileştirilmiş, farklı bakış açılarına şahit olunmuştur. Bulgaristan'da Türk diye Türkiye'de Bulgaristanlı diye adlandırılan göçmenler yurt edinme

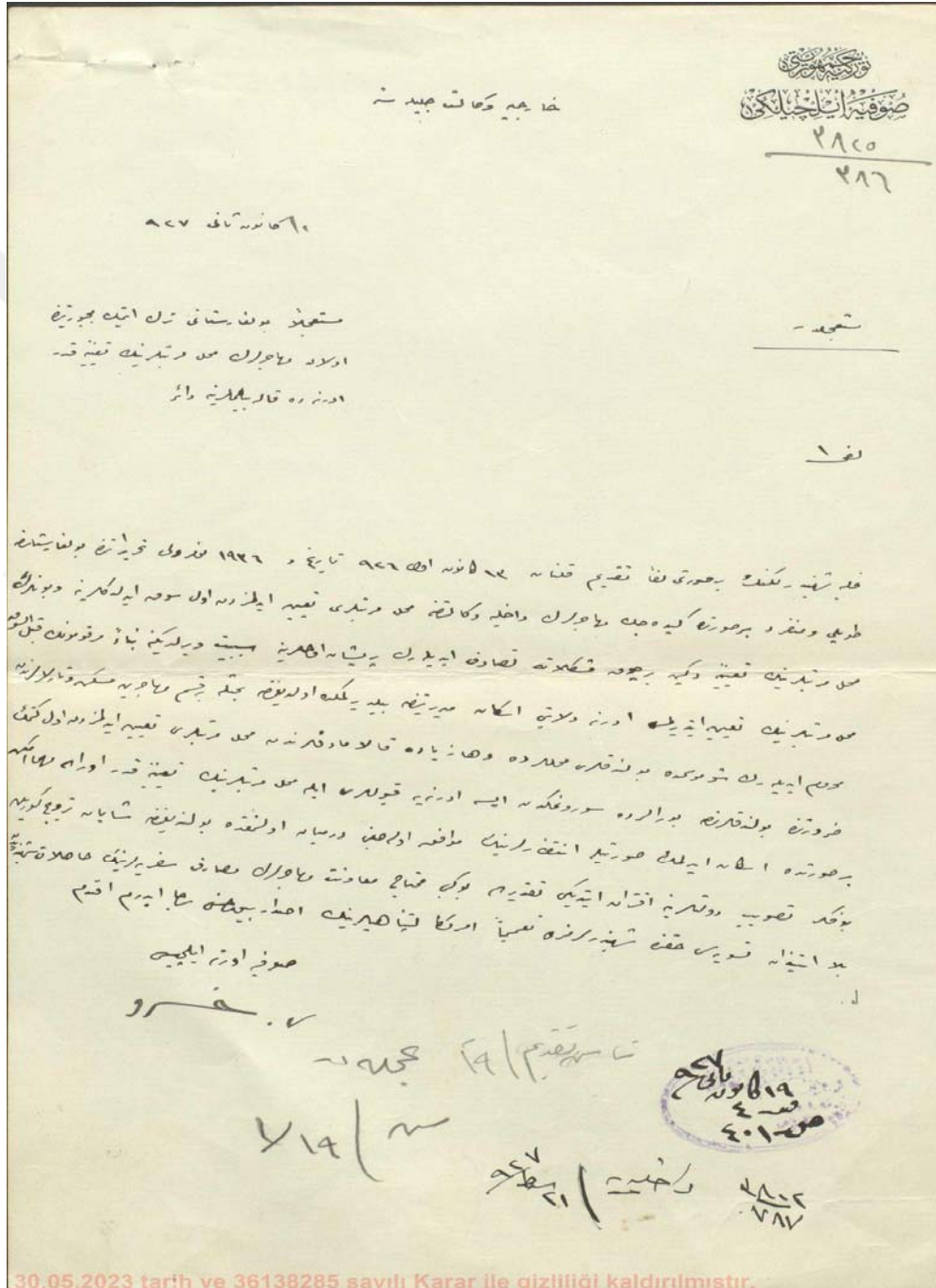
sevdası ile yanarken bu tarz yaklaşımlara şahit olmaları kötü bir havada yaşamalarına sebep olmuştur. Fakat zamanla yerli halk ile kaynaşmışlardır.

Tez yazım aşamasında gerçekleştirilen röportajlar, toplanan bilgiler yaşanan duygulu anıları tekrar gündeme getirmiş, göçmenlerin o tarihte yaşadıklarını dillerinde duyup gözlerinde izleyerek olayları bugün de aynı acıyla yaşadıklarını hissetmiş olduk. Henüz çok yeni olan göçün yaraları sarılmış gibi dursa da izleri bir ömür içlerine kalıcı yara yapmıştır. Yaşanılan onca acıya şahit olanlarla yakın bağ kurmaya çalışmalarının temeli de tam olarak bu oluyor. Acılarını bilenlerle atlatmak istemeleri destek olma açısından kendilerine iyi gelecektir. Maalesef Türkler yaşadıkları bu göç süreçlerinde ne siyaset ne de insan hakları anlamında yaşadıkları acıların adaletle kavuşması konusunda dünya kamuoyunda hak ettikleri desteği bulamamışlardır.

Sonuç olarak İnegöl göçmenlerle kurulmuş bir şehirdir. 93 Harbi ile gelen “93 Muhacirleri”, Balkan Savaşları, 1.Cihan Harbi, 1951 ve 1989 gibi zorunlu göç dönemlerinde kucak açan İnegöl, kendi içerisinde farklı kültürlere, dillere ve sosyal yaşama sahip olsa da ortak kültür temelini oluşturmayı başarmıştır. İnegöl’e gelen göçmenler sadece nüfus yoğunluğu gibi olumsuzluklar getirmemiş aksine çalışan Bulgaristan Türk nüfusu İnegöl’ün ekonomisine ve kültürüne değer katmıştır. Gelen göçmen aileler İnegöl’e gelirken yanlarında getirdikleri malzemeleri ve kültürlerini bugüne kadar taşımışlar ve nesillerine aktarmak için de çabalamaya devam edeceklerdir.

EKLER

Ek 1: Yunanistan ve Bulgaristan Türkiye'ye Göç Etmek İsteyen Muhacirlerin Yerleştirilecekleri Yerlerin Belirlenmesi

30.05.2023 tarih ve 36138285 sayılı Karar ile gizliliği kaldırılmıştır.

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhurbaşkanlığı Arşivi (BCA).

Yer:517/35982-141099-149. Tarih:10.01.1927.

**EK 2: Yunanistan ve Bulgaristan Türkiye'ye Göç Etmek İsteyen Muhacirlerin
Yerleştirilecekleri Yerlerin Belirlenmesi Çevirisi**

TÜRKİYE CUMHURİYETİ SOFYA ELÇİLİĞİ 3825/386

10 KANUN-I SANİ 927

Müsteacilen Bulgaristan'ı terk etmek mecburiyetinde olan muhacirlerin mahal-i mertebelerinin tayinine kadar Edirne'de kalabilmelerine dair...

Felipe Şahindarlı'ğının bir sureti leffen takdim kılınan 13 Kanun-ı Evvel 926 tarihi ve 1936 numaraları tahrirattan Bulgaristan'a toplu ve münfir bir surette gidecek muhacirlerin dahiliye vekaletine mahal mertebeleri tayin edilmezden evvel sevk edildiklerine ve bunların mertebelerinin tayinine değin bir çok müşkilata tesadüf edilerek perişan olmalarına sebebiyet verildiğine binaen merkumunun kable'l sevk mahali mertebelerinin tayin ettirilmesi, Edirne vilayeti iskan müdüriyetinin bildirilmekte olduğuna bahisle bir kısım muhacirin meskun ve tarlalarından mahrum dilerek şu mevsimde bulundukları mahallerde ve hane ya da kalamadıklarından mahal mürettebleri tayin edilmezden evvel gitmek zaruretinde bulunduklarında, buralarda sürünmekten ise Edirne'ye kabulleri ile mahal VE müretteblerinin tayinine kadar orada mehma emken bir surette iskan dilmek suretiyle intizarlarının müvafık olacağı der meyan olunmakta bulunacağının şayan-ı terviç görülen bunun tasvib-i devletlerine iktirat ettiği takdirde bu gibi bu gibi mahtac-ı muavenet-i muhacirlerin mesarıf-ı seferiyelerinin hasılatı şehbendar eden bila isti'dat-ı tesviyesi hakkında şahbender üzere ta'mimen emr-i vekalet penahilerinin ihdar buyrulmasını rica ederim efendim.

SOFYA EDİRNE ELÇİSİ HÜSREV

19 KANUN-I SANİ SENE 927 DAHİLİYE 21 ŞUBAT SENE 927

3812/787

ACELEDİR

Ek 3: Bulgaristan'dan Memleketimize Göç Edecek Türklerin Göç İşlerinin Bulgar ve Türklerden Oluşan Bir Heyet Tarafından Takip Edilmesi

Türkiye Cümhuriyeti
BAŞVEKÂLET
Muamelât Müdürlüğü
Şube 1
Sayı 8249

Kararname

22/7/928 tarih ve 6879 numaralı kararnameye zeyildir .
Bulgaristandan memleketimize hicret edecek Türklerin iki hükümet arasında mün'akit ikamet mukavelenamesinin ikinci maddesile teayyün eden kolaylıklar dahilinde gelebilmelerini temin için muhaceret merkezlerine Türk Heyetleri gönderilmesi hususunda vaki olacak bir teklifin Bulgarlarca eyi telakki edilmeyeceği ve teklif kabul edilse dahi Türk Heyetinin işe başlamasını müteakip zuhur edecek mesailin hallinde daima müşkülât çıkarılacağı Sofya Elçiliğimiz tarafından yapılan tetkikat neticesinde anlaşıldığından muhaceret işleri için Bulgar Hükümetile yapılacak müzakeratın bu işlerine Bulgar ve Türk azalardan mürekkep muhtelit Heyetler vasıtasile takip ve intacı noktasından icrası , Hariciye vekâletinin 4/5/929 tarih ve 64402/317 numaralı tezkeresile vukubulan teklifi üzerine İcra vekilleri Heyetinin 3/7/929 tarihli içtimaında tasvip ve kabul olunmuştur

3/7/929

REİSİCUMHUR

Gazi M. Kemal

Bş. V.

İsmet

Ad. V.

M. Ert.

M. M. V.

İzmirde bulunmadı

Da. V.

G. Şahin

Ha. V.

H. Rıza

Ma. V.

S. Sarıca

Mf. V.

Kamalzade

Na. V.

Recep

İk. V.

Şakir

S. İ. M. V. V

Recep

080 18 01 08 4 38.6

gönderildi 27

Kaynak: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhurbaşkanlığı Arşivi (BCA).

Yer: 30-18-1-2/4-39-6, Tarih:03.07.1929.

Ek 4: 1935 Yılına Ait Bulgaristan Tezkeresi

Издаден на 2-но. *Смисъл*
от *Димитър*
около *Белград*
на възраст *26-и*
поданство *Белградско*
по занятие *Белградско*

Отличителни черти:

Растъ *Белградско*
Личе *Белградско*
Коса *Белградско*
Очи *Белградско*
Уста *Белградско*
Носъ *Белградско*
Мустаци *Белградско*
Брада *Белградско*
Особ. белези *Белградско*
Местожителство *Белградско*
Околия *Белградско*
Членъ на *Белградско*
догодишско дружество.

Подпис на ловеца: *Димитър*
Председател на
дружеството: *Димитър*
Изпълнител *Белградско*
1935 год. и влож
Гр. *Белградско* 1935 год.
Окол. управител *Димитър*
Секретаръ *Димитър*

2 лв 1932 12 МАРКА
2 лв 1932 12 МАРКА
5 лв 1932 12 МАРКА
5 лв 1932 12 МАРКА

Ek 6: Bulgarca Şehadetname

İrdino Türk rüşdiye mektebi

Bulgaristan türk rüşdiyelerine mahsus
ŞEHADETNAME

No 239

1932 Tarihinde St. Kagarasancığına tabi İrdino
kazasının Sincets kariyesinde doğan Bulgar tebaasından Mustafa oğlu
Gali Ef. (H.m.) İrdino türk rüşdiyesinin 1932 1933
sene İrdino sene İrdino imtihanında 5% derecede muvaffakiyet kazanarak
III ncü rüşdiye sınıfını ikmal eylemiştir.

Ahlâk İstidat (6) umumî muvaffakiyet Eyisiz

Kasaba (köy) İrdino 11 VI sene 1932

İMTİHAN HEYETİ
Nezaret mümeyyizi : M. Sabri Musad
Azalar : Sin. Pydarof
N. 16
Müdür : Mekmet Hasan

"TEFEYYUZ" Matbaa

Ek 7: İnegöl Kent Müzesi Göçmen Arşivinden

Kaynak: Gül Kısa, İnegöl Kent Müzesi, 11.11.2023

Ek 8: İnegöl'e Bulgaristan'dan Göç ile Gelen Soydaşlarımızın Aile Fotoğrafları

Kaynak: Gül Kısa, İnegöl Kent Müzesi, 11.11.2023

Kaynak: Gül Kısa, İnegöl Kent Müzesi, 11.11.2023

Kaynak: Gül Kısa, İnegöl Kent Müzesi, 11.11.2023

Ek 9: Sabri Kahraman'a Ait 1951 Yılı Vize Örneği

НАРОДНА
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

М.В.Р.
ДИРЕКЦИЯ НА НАРОДНАТА МИЛИЦИЯ

ИЗСЕЛНИЧЕСКИ ПАСПОРТ
PASSEPORT D'EMIGRATION

№ 3370

от 1 ноември 1950 год

издаден в гр. Хасково

М 000220 *

Дирекция на Народната милиция разрешава на Мустафа
Османов Салимов род. 14 II 1908 год.
в гр. (с) Бел. Грива околия Харманли гражданост турски
български гражданин да се изсели в Турция придружен от:

№	ИМЕ И ПРЕЗИМЕ	Сродство	Роден на	Месторождение
1	<u>Фетиме</u>	<u>сестра</u>	<u>1910 г.</u>	
2	<u>Наджие</u>	<u>дъщеря</u>	<u>1934 г.</u>	
3	<u>Фатма</u>	<u>дъщеря</u>	<u>1938</u>	
4	<u>Фатма</u>	<u>дъщеря</u>	<u>1941</u>	
5	<u>Сабри</u>	<u>син</u>	<u>1945</u>	
6				
7				
8				
9				
10				
11				
12				

ASLI
GIBİ DİR

23.12.2019

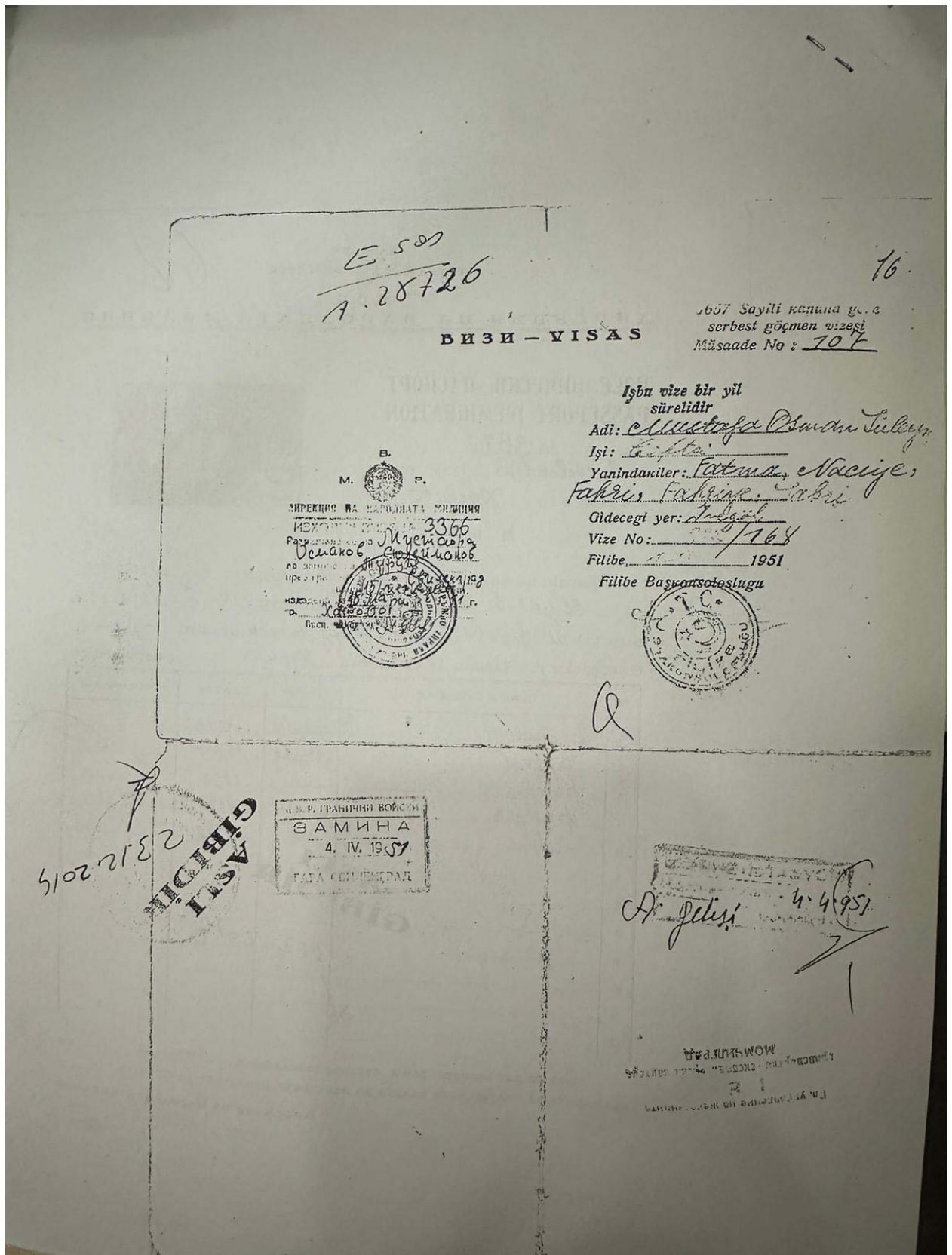
Настоящият паспорт важи само за изселване в Турция и е
валиден пред българските власти до напускане пределите на страната.

Директор на Народната милиция

ТАКСАТА СЪБРАНА
с Вн. лист № 56/4

416 1950

1951

Ek 10: Sabri Kahraman'a Ait Vatandaşlık Başvurusu Dilekçesi

T.C.
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü

K-Q
TSE-ISO-EN
9000
23/12/2014

Sayı : 97341201-128-.../116232
Konu : Sabri KAHRAMAN/238-18648-51
T.C.K. No: [REDACTED]

Sayın : Sabri KAHRAMAN
Cuma Mah. Belediye Cad. No:13
İnegöl/BURSA

İlgi : 15/10/2014 tarihli dilekçeniz.

İlgi tarihli dilekçeniz üzerine vatandaşlık dosyanızın incelenmesinden;
Bulgaristan uyruğunda iken, Mülga 2510 sayılı İskan Kanununun 6/B maddesi
uyarınca ve Bakanlar Kurulunun 20/10/1951 tarih ve 3/13764 sayılı kararı ile, "**SABRİ
KAHRAMAN**" ad ve soyadı ile Türk Vatandaşlığına alındığınız anlaşılmıştır.
Türk Vatandaşlığına alınmadan önceki ad ve soyadınızı gösterir **000220 Nolu
PASSEPORT D'EMIGRATION** belgesinin tasdikli fotokopisi ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Zühre GÜL UÇAR
Genel Müdür a.
Şube Müdürü

EK :
1 Adet Passeport D'Emigration Onaylı Fotokopisi.

Ayrıntılı bilgi için iribat: 1516

Kaynak: Gül Kısa, 07.12.2023.

Ek 11: Bulgaristan’da İşgal Zamanında Zarar Gören Vatandaşlarımız İçin Belge Özeti

Rapt numarası

Kaydettim

Dışişleri Bakanlığı D.1 5.3. Müdürlüğü

Evrakın umumî numarası	Müstenit olduğu evrakın numarası	Şubenin kayıt numarası	Mübeyyiz	Müsevvit	Şube Müdürü	Daire Muavini	Reis Umum Müdür
46013	Atina B.E. 130	1039/145 (25)			Şube Müdürü 27.5.46	Daire Muavini 30.5	Reis Umum Müdür 10.6.46
Evrakın hususî numarası 121							
Evrakın tarihi 14 Nisan 1946							

Atina Büyük Elçiliğine

Hulâsa

Bulgaristanda zarar gören vatandaşlarımız h.

18 Nisan 1946 tarih ve 239/130 sayılı yazıya cevaptır:

Bahse konu tamim bulgar işgalinden zarar görenlere şamil bulun^{ma}ğundan Gümleine Konsolosluğundan vaki ^{istilama} tale vermiş olduğunuz karşılığ^{ın} muvafık görülmüştür. ^{olduğunu arz ederim}

İnmin
göreyin
B.6.46

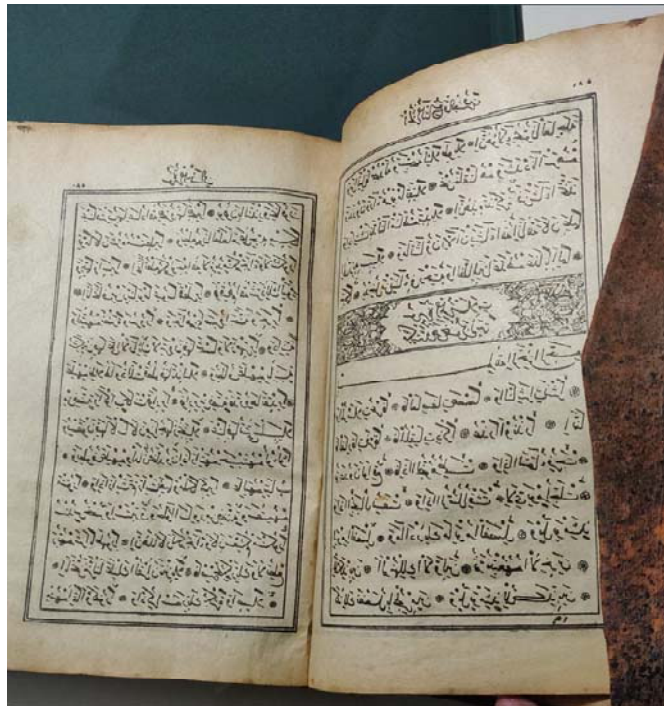
106

20.11.2020 tarih ve 31796705 sayılı Karar ile gizliliği kaldırılmıştır

Kaynak: Dışişleri Bakanlığı.

Belge Tarihi:14.06.1946 Yer Bilgisi: 34215-134093-1

Ek 12: 1800'lü Yıllara Ait Bulgaristan'dan Getirilmiş İnegöl'de İkamet Eden Türkan Öztürk'ün Kuran-ı Kerim-i

Kaynak: Gül Kısa, 12.12.2023

Ek 13: İnegöl'de İkamet Eden Türkan Öztürk'ün 1990 Yılında Bulgaristan'da Kullandığı Para Birimi Leva

Kaynak: Gül Kısa, 12.12.2023

Ek 14: İnegöl Halk Kütüphanesi Arşivindeki Gazeteler

Gazete Tarihi: 12.07.1990

nun yurt çapında sergi-
lenmesi gerektiğini söyledi.

Göztepe, dedikodu olmı-
sin

532 soydaşa konut alanı ayrıldı

✓ Belediye 70 bin metrekare ara-
ziyi Bulgaristan'dan gelenlere ayırdı.

◆Vali Erdoğan Şahinoğlu, 80'er metrekarelik konutların yapılacağı araziye inceleme yaptı.

İlçemizdeki incelemlerde bulunan Vali Erdoğan Şahinoğlu, Belediye'nin daha önce belirlediği 70 bin metrekarelik Birinci Toplu Konut Alanı'na 532 soydaş aile için konut yapacağını açıkladı.

Şahinoğlu, beraberinde Defterdar Halit Demir, Emniyet Müdürü Ali Akan olmak üzere görüşmeler yaptı. Kaymakam Hüseyin Atak, Belediye Başkanı Cemal Arık, Bal-Göç Derneği Başkanı Süleyman Çam dere ile görüşmeler yapan Şahinoğlu, Belediye'nin daha önce belirlediği 70 bin metrekarelik alanda ilçede yaşayan 532 Bulgar göçmeni aile için konut yapılmasını kararlaştırdıklarını belirtti. Vali Erdoğan Şahinoğlu, «Sayısı

10-15 bini bulan soydaşlarımız için İnegöl, Orhangazi, Yenice, Kestel ve Bursa'da konut yapmayı planlıyoruz. Konutlar, Toplu Konut Alanları'na yapılacaktır. Parselasyon çalışmalarının sürdüğü 80 metrekarelik konutlar için devlet desteği olarak 5 milyon lira vereceğiz» diye konuştu.

Bursa Valisi Erdoğan Şahinoğlu, ESENKOOP Birinci Toplu Konut Alanı, A-lanyurt Köyü ve Yenice Kasabası'nda konut yapımı için ayrılan arazilerde inceleme-lerde bulunarak, yetkililerden bilgi aldı.

Belediye'nin Altyapı çalışmalarına bir an önce başlayacağı açıklanan konutlar için 5'er milyon lira devlet desteği verilecek.

Gazete Tarihi: 10.08.1993

SET

BİZİM

İNEGÖL

10 Ağustos 1993 Salı Yıl: 32 Sayı: 2763 Fiyatı: 2500.- TL (KDV Dahil)

Yenice'de inceleme yapacak
Müftüoğlu
İnegöl'de

Devlet Bakanı Güneş Müftüoğlu bugün saat 12.00'de İnegöl'e gelerek Yenice Kasabası'nda incelemlerde bulunacak. Soydaşkent'teki inşaatları denetleyecek olan Bakan Müftüoğlu, Kaplan Petrol İstasyonu'nda partiler tarafından karşılanacak.

Belediye Başkanı Cemal Arık, Akhisar Köyü'ndeki yapılaşmaya karşı Yenice'de Soydaşkent, Akhisar'da 'Kurt' kent!

Akhisar köyünde Meriç Konut Yapı Kooperatifi tarafından plansız, projesiz ve alt yapı hizmetleri yapılmadan 2 bin 500 kişilik bir kent mezarlığı oluşturuluyor.

Belediye Başkanı Cemal Arık, Belediye mücavir alan dışında kaldığı için inşaatların yapımına «diye memekten şikayet ediyor. 1991 yılında Soydaş adı altında başlatılan konut mezarlığı, ileride İnegöl başına bir bela olarak kalacak gibi...

Öte yandan, Yenice Belediye Başkanı Hasan Gözt «akıllıca» davranarak, alt yapı hizmetlerini tamam izin verdiği Yenice'deki Soydaşkent ile gurur duyuy

Haber 3. Sayfada

Kaynak: İnegöl Halk Kütüphanesi Arşivi. 03.12.2021, s.1.

Gazete Tarihi: 10.08.1993

Haber 3. Sayfada

Belediye Başkanı Cemal Arık Akhisar'daki konut mezarlığından yakınırken, Yenice Belediye Başkanı Hasan Göztepe, «Gögsünü gere gere» Soydaşkent'i gösteriyor...

İnegöl'de kiralık ev bulunamıyor...

Son beş yıl içinde, yıllık ortalama nüfus artış hızı yüzde 11.5 oranında seyreden İnegöl'de kiralık ev sorunu artarak devam ediyor. Sanayileşmenin getirdiği iç göç ilçede nüfusun artış hızını etkilerken, konut yapımının aynı oranda olmayışı ev kiralarını astronomik rakamlara çıkartırken, kiracılar oturabilecekleri ev bulamamaktan yakınıyorlar.

Esneken'te ve şehrin bazı yerlerinde yapımları devam eden kooperatif konutlarının kaplumbağa hızı ile gitmesinin de ilçedeki konut sorununun çözülmemesine etken oluyor.

Gecekondulaşma da başladı

Sonuç olarak da, İstanbul ve diğer büyük şehirlerde yaşanan gecekondulaşma, İnegöl'e de sıçradı.

Bunun ilk örneğini Karadere mevkiinde kurulan Çakırcıtlı Köyü'ndeki gecekondu oluşturdu. Her ne kadar köy kılıfı geçirilse de,

Devamı 3. Sayfada

Atabay ve Kazanç Kurultay delegesi Ankara'ya 2 kişi gidecek

■ SHP'nin önceki gün yapılan Bursa İl Kongresi'nde Kurultay Delegeliklerine İnegöl'den Elmas Atabay ile Erol Kazanç seçildiler. SHP'nin 11-12 Eylül tarihlerinde Ankara'da yapılacak kurultayda Bursa'yı 24 delega temsil edecek.

Ortaokullar belli oldu

100. Yıl İlköğretim Okulu'na, Dumlupınar, Altıeylül ilkokulları ile Süleymaniye Öğrenci Yurdu ve Akhisar Köyü ilkokulları Dumlupınar İlköğretim Okulu'na kayıt yaptırabilecekler.

Necati Düşmez, bu eğitim öğretim döneminde Sinanbey Ortaokulu'na 400, Kaşıkçıoğlu'na 100, Müşerref-Muzaffer Samdağ'a 400, 100. Yıla 200, Dumlupınar'a 300 öğrenci alınacağını açıkladı.

Kaynak: İnegöl Halk Kütüphanesi Arşivi. 03.12.2021, s.1.

Gazete Tarihi: 10.08.1993

INEGOL
Sayfa 3

Dünya Dönüyor

M. Kadir Başak

nizin yeni yayın dönemiyle birlikte sizlere yorum...

um kendini geliştirmekle yükümlü, bizde ak daha iyiyi yakalayabilmek için kendi-rebilmenin yollarını arıyoruz. Bundan ayta ulaşacağız elinize. Yalnızca bizler ölümlü sizlere güvenerek alıyoruz. Şunu orsunuz ki okuyucusuyla bütünleşmeye iemi veremeyen dedikim dedik, çaldığım tiyili hareket edenler hiçbir yere var-dır. En azından böyle düşünüyoruz.

mizin genel ahalisini böylece pizdikten izdeki gelişmelere şöyle bakalım. Biliyor-olumuz kısa zamanda fazlaca gelişen bir gelişim bir çok zorluğu, bir çok sancıyı le getiriyor. Organize sanayi bölgesinin gelişmesi Inegöl'e göpude fazlaştırdı...

artık normal ölçülerde bir ev, bir mamur iralanabiliyor. En pahalı sebze, bölge biz yiyeceğiz. Deniz kenarında bin liraya iyi, Inegölün herhangi bir çay bahçesinde ra içiyoruz. Bu baş döndürücü gelişmeye şyalitemizin sifir olması bizi düşün-şalamayana insanların sokak içlerinde ak köşelerde bira içerek nara atarak, hat-ırsanları laf atarak rahatsız ederek boşal-şan, bir günah haline getirmemizi acıyla

daki bu dejenerasyon birgün mutlaka bir patlak verir deyip yöneticimizin böylesi uyurabilmesi görev adediyoruz.

bu sadece bir örnek, bu örnekleri yer e çoğaltacağız. Vurgulamak istediğimiz tek tek aşılabilmesi, gerekenlerin yapıl-şerlerin yerine getirilmesi...

ve sevgiyle bir dahaki salı günü aynı say-ımak dilegimle...

rtvin ile Trafik Müdürlüğünden aldığım En-ğaradınız Bakır işletmelerinden aldığım işyeri settim. Hükümsüzdür. **İsrafil Şenol** egöl Nüfus Müdürlüğünden aldığım nüfus ve sigorta kartımı kaybettim. Geçersizdir. **Ali Tannıku** egöl Nüfus Müdürlüğünden aldığım kimlik settim. Geçersizdir. **Mukim Özcan**

Yeniçe'de Soydaşkent, Akhisar'da 'Kurt' kent!

Inegöl'e bağlı Akhisar Köyünde yapımı sürdürülen 2 bin 500 kişilik konut alanında şimdiye kadar hiç bir alt yapı çalışmasının yapılmadığı bildirildi.

Aynı zamanda Batı Öce İnegöl Şube Başkanı da olan Meriç Konut Yapı Kooperatifi Başkanı Fikret Kurt 1991 yılında yapımına başlanan konutların alt yapısının en kısa zamanda bitirileceğini söylüyordu. Geçen iki yılda tek bir alt yapı çalışmasının yapılmadığı, inşaatlarda fenni mesul bulunmadığı, hiç bir plan ve projenin olmadığı gödeniyor.

Eyleri birbirine bağlayan ne sokak, ne de bir cadde bulunmazken, tarlaların içinde mantar gibi konut bilyor...

Inegöl Belediye Başkanı Cemal Arık, Akhisar'da sür-gelmekte olan konut faciasına -dün- diymediği için ge-ğimiz aylarda üç gün süren İmar Uygulamaları ve Konu-ları hakkında bir seminer düzenlemiştir. Semineye katılma-sı gereken Teknik Araştırma ve Uygulama Dairesi Genel Müdürü Durukal Çulha'nın aniden karar değiştirerek bu seminere katılmaması katalarda soru işaretleri bıraktı.

1991 yılından bu yana, Akhisar Köyünün Belediye Mücavir Alanı sınıırı içine alınması çabaları gösteren Belediye Başkanı Cemal Arık, -Konuyu Bursa'da ve Ankara'da yetkili birimlere ilettik. Bize aynı fikirde olduklarını söylemelerine karşın, bu faciaa dur diyerek etkin bir önlem alınmadı. Gönderdiğimiz dilekçeler hep sümen altı edildi- şeklinde konuşarak tepkisini dile getirdi. Arık sözlerini şöyle sürdürdü:

-Akhisar'da bir kent haline alacak olan Meriç Konut Yapı Kooperatifindeki inşaatların durdurulması için çeşitli defalar yetkililere görüştük. Teknik Araştırma ve Uygula-ma Daire Genel Müdürü Durukal Çulha'yı buraya getire-rek ortadaki faciaa gösterdik. Kendisi bize, -Burada ko-nut mezarlığı var. Başkan, senin yanındayım- dedi. Hatta 65 binanın ruhsatsız yapıldığı için yıkım kararı alınmış-tı. Ancak, biraşın yıkmayı, konutlar bir mantar gibi ün-mekte, 2 bin 500 üyesi olduğunu öğrendiğimiz bu kooperatifi or-sınların kimler olduğunu, bu ortakların gerçekten Bulga-ristan'dan zorunlu göpe tabi tutulan kimseler olup olmadık-larını, üyelerin başka kooperatiflerde hisselerinin olup ol-madığını, kooperatif yöneticilerinin kimler olduklarını araş-tırıyoruz. Daha sonra kamuoyuna bu konuda bilgi vere-ceğiz -

Belediye Başkanı Cemal Arık, Inegöl Belediyesinin mücavir alan sınırları dışında kalan Akhisar Köyündeki yapılaşmaya -yetkili olmadığı- için engel olamamaktan sıkıntılı. Şehrin hemen yakınındaki köyün çok kısa za-manda Inegöl sınırları içine kalacağına dikkat çeken Arık, -İlende 2 bin 500 kişinin yaşayacağı alan, Inegöl Be-lediyesine bir kanayan yarısı olacak. Inegöl ve Orga-nize Sanayi Bölgesi'nin sıkılarına genel antıma ile temizle-meyi düşünüyoruz. Peki bu koskoca Soydaşkent'in atık-ları ne olacak? Boğazköy Barajı su tutmaya başladığında bu atıklar nereye gonderelecek?- dedi.

Cemal Arık, yaptığı temaslardan sonuç alamamanın da sıkıntısını yaşadığını vurguluyarak, şimdiye kadar 6 kez İl İdare Kuruluna başvurusu bulunup, Akhisar Köyü-nün Inegöl Belediyesine mücavir alan sınırları içine alınma-sını istediklerini, ancak hepsinde taleplerinin geri dö-nüşünü söyledi. İl İdare Kurulunun ve Teknik Araştırma ve Uygulama Dairesi Genel Müdürlüğünün kendi düşüncesi yönünde tavır aldıklarına değinen Belediye Başkanı Ce-mal Arık, -Fakat bir türlü istediğimiz şeyde konuyu so-muqlandırıyoruz. Bugün, İl Müdürlükleri, Bölge Planla-macıları gibi üst düzey yöneticiler oyalamaktan başka şey yapmıyorlar. Bir mevzu plan yapılarak 1., 2., 3. sınıf tarım arazilerindeki yapılaşmaların önüne geçilmeli- dedi. Arık, -Buranın bir konut mezarlığına dönüşmesini seyreletmek-ten başka bir şey yapamadığım için kahroluyorum. Daha da fazla konuşamayacağım- diyerek sözlerine son verdi.

Yeniçe'de modern kent...

Akhisar Köyünde soydaşları konut edindirmek kılıfı al-tında bir takım insanlar -Köşe dönerken- Yeniçe'de mo-tern bir kent doğuyor. Yeniçe Belediye Başkanı Hasan Göztepe, beldesinde yapılması düşünülen Soydaşkent'e, -alt yapı hizmetleri tamamlanmadan onay vermemekte- diretti. Geçen zaman Göztepe'nin ne kadar haklı oldu-ğnu ortaya koydu. Bugün, 2 bin 500 konutluk Soydaşkent bitmek üzereyken, okulda da yamında yapılıyor. Parklar, yeşil alanlar, ottoparklarla modern bir kent, suyuyla, alt yapıyla hatırsız bir kent doğuyor. Göztepe halen yapımı sür-en Soydaşkent'teki aksaklıkları da yakından ilgileni-yor. Bu nedenle de, bugün Devlet Bakanı Güneş Müftüo-ğlu Yeniçe'de ağırlayacak. Güneş Müftüoğlundan konut-ların eksiklerin tamamlanmasını isteyecek olan Hasan Göztepe'nin böylece, kasabasını yaklaşık 10 bin kişinin yaşayacağı uyukentin zararlarından da korumuş olacak.

Vergilei açıklıyoruz

İsmail Nazlı	Toplan sebze	15.865.000
Hasan Eren	Seramik	9.710.000
Saban Bahadır	Ağaç imat.	8.360.000
İsmet Kıvanç	Baharat	8.360.000
Musa Fidanboyu	Blardo Salonu	8.360.000
Serik Çuhadır	Seb. Meyve	8.360.000
Mehmet Fikri	Sade gazoz iml.	8.360.000
Mustafa Eymekçi	Kahveci	13.360.000
İbrahim Yokuş	Seb. Meyve sat.	13.360.000
A.Osman Tümer	Polyester	1.950.000
Ali Cansever	Otobüs ist.	8.360.000
Ahmet Opaşbay	Naburiye	8.360.000
Süleyman Tepealtı	Oto Tir.	7.084.000
Erdogan Yemeci	Sebe Mey.	58.354.000
İshak Beki	Otob. ill.	8.360.000
Nuriye Melnikaya	Kasso	8.360.000
Ahmet Sami	Ekt. Çiğaz	8.360.000
Mustafa Uz	Mob.	10.029.000
Hasan Karabacakoglu	Kamyon	8.360.000
İbrahim Günyüz	Kapılama tic.	26.845.000
Aziz Açıkoğlu	İnş malz.tic	8.360.000
İsmet Parlar	Süthane	8.360.000
Necati Uslu	Tanker işi	15.784.000
Sodati Yigit	Mob.imt.	8.360.000
Zeynel Delen	Pres kapı tic.	10.404.000
Fikret Baysal	S. Kereste	5.904.000
Salim Salık	Mob.iml.	17.178.000
Muharrem Çalıkan	Kereste	29.541.000
Alim Aras	Mob.	15.416.000
Hüseyin Uğurdağ	Kurtasiye	12.864.000
Ahmet Yaşar	Kapılama Tic.	10.442.000
Eyup Yaprak	Dokuma	8.360.000
Cemil Dağtekin	Mob.tic	13.083.000
Mustafa Kaplan	Eccane	18.278.000
Ekrem Seşka	Nakiye	8.360.000
Mehmet Sabırlı	Celep	8.360.000
Ahmet Beki	Kahveci	8.360.000
Orhan Eren	Süthane	23.964.000
Bekir Kahyaoglu	Un yem	8.360.000
Ömer Kahyaoglu	Mob.	8.360.000
S. Ali Beysal	Kağıt tic.	8.360.000
Halitce Çakmak	Mob. imt.	13.380.000
Hasan Karadeniz	Kamyon	18.350.000
Sakir Molalar	Kıra Geliri	1.354.000
Solhattin Demirkıran	Mob.imt.	28.064.000
Hüseyin Blay	13.4	8.360.000
Nizamettin Yüksel	Konfeksiyon	8.360.000
Lütfü Kazım	Otobüs ist.	8.360.000
Hali Manavoglu	Mob. imt.	8.360.000
Hali Gökhan		

İnegöl'de kiralık ev bulunamıyor...

yapıların tamamı birer ge-cekondur. Öte yandan, bu sorunun ilginç diğer böl-gelerine ayrılmamasından ge-kiniyor. Özellikle köy sınırları içinde meydana gelen yapılaşmanın önümüzdeki yıllarda büyük sorunlar ya-ratacağına dikkat çeken yetkililer -Böyle giderse bir-kaz yıla kalmadan Inegöl, yeşilden yoksun kalacak, çığ gibi sorunlarıyla gecekondolar içiye gömen ol-lacak- diye kuşlanıyorlar di-ğetiriyorlar.

MERKEZ

Dolmuş Taksi
Bursa-Inegöl şehir içi
şehirler arası dolmuş ve
şehirlerarası oto kiralama
Ahmet Sabiroğlu
Tel.: İnegöl: 59766 Bursa: 243167

Satılık Daire

Halk Eğitim Merkezi karşısında 4.
katta 105 metrekare, kat kaloriferli,
ahşap parkeli lüks daire satılıktır.
Tel.: 51884
Yeniçe Mah. Okul Sk. No. 7 İnegöl

Kaynak: İnegöl Halk Kütüphanesi Arşivi. 03.12.2021, s.3.

Gazete Tarihi: 08.02.1990

8 Şubat 1990

Bizim İNEGÖL

Soydaşlarımıza 61 ton gıda yardımı yapıldı

Bulgaristan'dan 2580 soydaşa 61 ton un, tımına bağlandı.
runlu göçe tabi tutulan mercimek ve şeker dağıtıldı. Birleşmiş Milletler

soydaşlarımız memnuniyetlerini ifade ederken, Kaymakam Hüseyin Atak, "Gerek vakıf olarak, gerekse devletimiz, soydaşlarımıza kira, yakacak, yiyecek ve diğer konularda yardımlarını sürdürüyoruz" dedi. En son olarak Birleşmiş Milletler Gıda teşkilatı (FAO) tarafından yardım olarak gönderilen 61 ton un, şeker ve mercimeği yapılan ayarlama ile dağıtıldığını ifade ederek, soydaşların aldıkları erzakları en iyi bir şekilde değerlendirerek alıyışla yemeleri söyledi.

Gıda Teşkilatı (FAO) tarafından Türkiye'deki soydaşlara yardım amaçlı gönderilen 52 ton un 4680 kilo şekerin dağıtımına başlandı. Sosyal Yardımlaşma Vakfı tarafından, eski jandarma Komutanlığı binasında dağıtımına başlanan 61 ton erzak ilçede bulunan 584 haneden 2580 soydaşımıza veriliyor.

İnegöl kaymakamı Hüseyin Atak ve Garnizon Komutanı Binbaşı Aptullah Ergin'in bulunduğu ilkgün dağıtımında

Satılık Kelepir Daire

Gemlik Kumla Marsaş sitesi H 2. Blok
70 m2 denize nazır kelepir daire ve için deki eşyasıyla birlikte satılıktır.

Ayrıca Mesudiye mh. Zindancık mevkiinde 2 yıllık kavak dikili 7.5 dönüm arazi satılıktır.

MÜRACAAT Tel : 11283 inegöl

Dr. Rubiya Kaşoğlu
Çocuk Hastalıkları Uzmanı

← BURG SINEMASI

← HEYKEL

← ALTIPARMACI CAD.

← YATIRICI OĞLU SINEMASI

AYANOĞLU ÜSTÜ

NO 65/3

GEKİRGE

Altıparmak Cad. No. 65/3 BURSA
(Ayanoğlu Süpermarket üstü)

Kongre ilanı

Derneğimizin yıllık olağan genel kurul kongresi 23.2.1990 tarihinde saat 20.30 da Edebey köyündeki dernek merkezinde yapılacaktır. Çoğunluk olmadıkça taktirde 2.3.1990 günü aynı yer ve saatte yapılacaktır.

Edebey Köyü
Gençlik Spor Kulübü
Derneği Yönetim Kurulu

KAT KARŞILIĞI ARSA ARANIYOR

İlgilenenlerin
İSTAŞ A.Ş. Tel.: 17800
veya gazetemize

GÜNDEM
1- Açılış ve saygı duruşu
2- Başkanlık divanı seçimi
3- Faaliyet ve hesap raporlarının okunması

Kaynak: İnegöl Halk Kütüphanesi Arşivi. 03.12.2021, s.3.

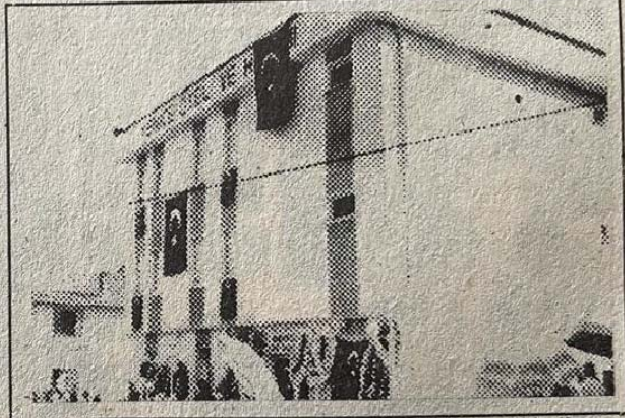
Gazete Tarihi: 03.10.1991

Çarıklık
80 met-
ladı.
giderek

Yenice'de bayram vardı

1. Sayfadan devam

Yenice'nin sorunlarını çözmek için geceli gündüzlü çalışma yaptıklarını açıklayan Belediye Başkanı Hasan Göztepe, «Beldemize dışarıdan göç var. Artık bize de otel, banyo gerekliydi. Bu amaçla 500 milyon lira harcayarak bu modern tesisleri yaptık. Bir de parka ihtiyacımız vardı. Bunun için de 250 milyon lira harcayarak 12 bin metrekarelik park yaptık» dedi. Bu hizmetlerle yetinmediklerini asfalt, kaldırım yaptıklarını ve beldede sulu tarım alanlarını genişlettiklerini

belirten Göztepe, «Çok yakında 2500 dönümlük alanda sulu tarıma açacağız Gölet yaptıracağız. 3 Belediye otobüsü satın aldık. Sağlık Ocağı açtık,

doktoru da var» dedi.

Yaptırılan tesisler Kaymakam Hüseyin Atak ile Belediye Başkanı Hasan Göztepe tarafından hizmete açıldı.

Gazete Tarihi: 28.03.1993

Yenice Belediyesi'nin yaptırdığı dükkanlar sahiplerini buldu

İnegöl'e bağlı Yenice Kasabası'nda belediye tarafından yaptırılan işyerleri

"rekor" fiyatlarla kiraya verildi. Açık artırma usulüyle ihaleye çıkarılan 5 dükkan 750 bin lira ile 3 milyon 400 bin lira arasında sahiplerini buldu. 30 kişinin katıldığı ihalede 80 metrekare olan büyük işyerini pastane açacak olan Erhan Polat 3 milyon 400 bin liraya kiraladı.

İlçe olmaya aday olan ve yapımı devam etmekte olan Göçmen Konutları'nın bitmesi halinde nüfusu 10 bini bulacak olan Yenice Kasabası'nın Belediye Başkanı Hasan Göztepe işyer-

lerinden gelecek kira gelirinin kasabanın alt yapı hizmetlerine aktarılacağını söyledi.

4 dükkandan her ay 7 milyon liraya yakın gelir elde edeceklerini açıklayan Hasan Göztepe şöyle konuştu:

"Kasabamızın önümüzdeki aylarda artacak olan nüfusuna paralel işyeri ihtiyacı da kendisini gösterecektir. Bu nedenle belediye olarak kasabamızın işyeri ihtiyacını gidermek için çalışıyoruz."

Kaynak: İnegöl Halk Kütüphanesi Arşivi. 03.12.2021, s.3.

Gazete Tarihi: 19.07.1990

Bizim İnegöl
YIL: 30 SAYI: 2267 Siyasi Gazete 19 TEMMUZ 1990
«Değme Hasanımın yağlı böreğine...»

'Başkana selam, inşaata devam'

Yaklaşık bin esnafın üyesi olan Küçük Sanayi Sitesi'ni inşaat ruhsatı alamadığı gerekçesiyle durdurulmuş. Üç-beş aydır inşaatın yapılmadığı, inşaat ruhsatı süresi dolmuş ve inşaatın yapılmadığı için inşaat ruhsatı iptal edilmiştir. İnşaat ruhsatı iptal edilince inşaatın yapılmadığı için inşaat ruhsatı iptal edilmiştir. İnşaat ruhsatı iptal edilince inşaatın yapılmadığı için inşaat ruhsatı iptal edilmiştir.

Belediye arsa satıyor
İnegöl Belediyesi, 10 Temmuz'da Belediye Başkanlığı'na teslim edilmiş arsa satıyor. İnşaat ruhsatı iptal edilince inşaatın yapılmadığı için inşaat ruhsatı iptal edilmiştir. İnşaat ruhsatı iptal edilince inşaatın yapılmadığı için inşaat ruhsatı iptal edilmiştir.

Esenkoop'ta can sıkıcı beklenti!!
Yeni oluşturulan yönetim kurulu'na 500 bin lira ücret ödemek zorunda kalan ESENKOOP üyeleri iş beklenti...

Çay ve ekmeğe de zam geldi
İnegöl Kahveciler Derneği'nin çay, kahve ve sıcak meşrubatları zam edildi. Buna göre kahvehanelerde bir bardak çay ve sıcak meşrubat 350 lira olurken, kahve 600 lira oldu.

**12 Eylül 1980
20 Ekim 1991**
A. İrfan KAZANÇ
Demokrasi katili 12 Eylül hareketinin on birinci yılını basmış bulunuyoruz. Demokrasiye ara veren 12 Eylül'ü yapanlar kadar, o gün parlamentoda bulunan siyasi partiler, siyasi parti liderleri, Üniversiteler, kendilerini güçlü gören sendikalar, ertesi gün devrim yapacağını sanan örgütler, gençler ve demokrasiye sahip çıkamayan halkta sorumludur.

Gazete Tarihi: 19.09.1991

Yıl: 32 Sayı: 2296 19 Eylül 1991

Soydaş Kent çıkmazda

Yeniye Kasabası'nda soydaşlar için yaptırılacak olan ve bu ay içinde temeli atılacak olan 1500 toplu konut için Belediye'ye şimdiye kadar hiç bir başvurunun olmadığı belirtildi. Konutları yapacak olan firma yetkilileri de 500 konut için ihaleyi aldıklarını, 1500 konutu kendi şirketlerinin yapmayacağını söyledi.

Geçtiğimiz günlerde, Devlet Bakanlığı müsteşarı Ahmet Karakuş, Balkan Göçmenleri Derneği'nin daveti üzerine ilçeye gelmiş ve 1500 konutun yapımı için direktif vermişti. Bunun üzerine bir açıklama yapan Yeniye Belediye Başkanı Hasan Göztepe, konutların yapılması için kendilerine başvurulmadığını belirtti.

rek bu alanda alt yapı çalışmalarının eksik olduğunu ve Belediye'nin bu işleri tek başına bitiremeyeceğini söyledi. Göztepe şöyle konuştu:

«Biz o alanda sadece 2 kata ruhsat verdik. 5 kat yapamazlar. Zaten alt yapı buna olanak vermez. Biz düzensiz yapılaşmaya karşıyız. Ama 1500 değil 5 bin konut yapışın isteriz, tabii düzenli olmak kaydıyla. Seçim öncesi soydaşların umudunun sömürülmesine karşıyız. Biz hiç sormadan kendi başlarına iş yapıyorlar sonra suçlu Belediye'ye atıyorlar. Buna herkes güler. Madem soydaşları düşünüyorlar, niye 3 yıl beklediler?»

Bu arada konutların ihalesini alan şirket yetkilisi Necmi Bilgin, ihalede 500 konutun yapımını üstlendiklerini söyledi. Bilgin inşaatın başlamasından 500 gün sonra alt yapının tamamlanacağını söyledi. Kendilerine bu ayın 25'inde temel atmaya hazır olmalarının söylendiğini ancak Belediye ile sorunun çözülmemesini belirten Bilgin 15 günlük gecikmeyle işe başlayacaklarını sandığını açıkladı.

Bal-Göç Derneği Başkanı Süleyman Çamdere de konutların yapımına bu ayın 25'inde başlanacağını belirterek «Devlet Bakanlığı müsteşarı buraya gelerek gerekli direktifi verdi. Belediye ile bakanlık arasındaki sorun bir an önce çözümlenmelidir.

DSP'den milletvekili adayı Özbil:
«Halk, artık yönetilen

Kaynak: İnegöl Halk Kütüphanesi Arşivi. 03.12.2021, s.1.

Gazete Tarihi: 19.09.1991

Gazete Tarihi:15.05.1993

Kaynak: İnegöl Halk Kütüphanesi Arşivi. 03.12.2021, s.1.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

*Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
(BOA)*

Kızılay Arşivi

Resmi Yayınlar

Dışişleri Bakanlığı Belleteni

T.C. Resmî Gazete

TBMM Zabıt Ceridesi

Sürelî Yayınlar

Akşam

Bizim İnegöl

Cumhuriyet

Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi

Hakimiyet

Hakimiyet-i Milliye

İstiklal Harbi Gazetesi

Kırcaali Haber

Son Posta

Toplumsal Tarih

Türkiyat Mecmuası

Zafer

Kitaplar

Armaoğlu, Fahir, *19.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

Ağanoğlu, H.Yıldırım, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Tarihi Göç, *Kum Saati Tarih Dizisi*, Kasım 2001.

Bıçaklı, Hüseyin Avni, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*, İmge Kitabevi, Ankara 2016.

Bayram, Nedim, Serdar Rubacı, Emin Erbay, Ali Osman Olgun, Ayhan Bayraktar, Serdar Sevinç, Önder Kılıç, *İnegöl Tanıtım ve Kent Rehberi*, Mega Basım. 2016.

Crampton, R. J., çev. Nuray Ekici, *Bulgaristan Tarihi*, Jeopolitika Yayınları, İstanbul 2007.

Çelebi, Evliya, *Seyahatname*, çev. Mehmed Zıllioğlu, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1985.

Dayıoğlu, Ali, *Toplama Kampından Meclis'e Bulgaristan'da Türk ve Müslüman Azınlığı*, İletişim Yayınları, İstanbul 2005.

Ekici, Nuray, der. Osman Karatay ve Bilgehan Gökdağ, "*Bulgar Devletinin Gelişmesi (1878-1908)*", Balkanlar El Kitabı, Vadi Yayınları, Ankara 2006.

Genç, Nevin, XVI. yüzyıl Sofya Mufasssal Tahrir Defteri'nde Sofya Kazası, *Anadolu Üniversitesi Yayınları*, Eskişehir 1988.

İmamoğlu, Hüseyin Vehbi, *Tehcirin 100. Yılında Osmanlı'nın Son Dönemindeki İsyanlar*, Dinle Üniversitesi Basımevi, Diyarbakır 2015.

Kafesoğlu, İbrahim, *Bulgarların Kökeni*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1985.

Kafesoğlu, İbrahim, *Bulgaristan Türkleri Ve Göçler Bulgaristan Komünist Partisi Gizli Belgeleri (1944-1989), C.Iv (1984-1985)*, Atatürk Araştırmaları Merkezi, Ankara 2018.

Kahraman, Kenan, *Geçmişten Günümüze İnegöl*, Sayılı Matbaa, İstanbul 1992.

Kaloç, Deniz, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri 1, "*Dördüncü Dönem Üçüncü Toplanma Yılına Açarken 1 Kasım 1933*," Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2006.

Kaplanoğlu, Ozan ve Raif Kaplanoğlu, *Bursa'nın Göç Tarihi*, Nilüfer Belediyesi, Kasım 2014.

Kemaloğlu, Ayşegül İnginar, *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2012.

Kayapınar, Ayşe, der. Osman Karatay ve Bilgehan Gökdağ, “II. Bulgar Krallığı”, *Balkanlar El Kitabı*, Vadi Yayınları, Ankara 2006.

Lütem, Ömer E., *Türk-Bulgar İlişkileri 1: 1983-1989*, Balkan Araştırmaları Dizisi, Ankara 2000.

McCarthy, Justin, çev. Fatma Sarıkaya, *Ölüm ve Sürgün-Osmanlı Müslümanlarının Etnik Kırımı (1821-1922)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.

Todorov, Nikolay, *Bulgaristan Tarihi*, çev. Veysel Atayman, Öncü Kitabevi, İstanbul 1979.

Okur, Mehmet, der. Osman Karatay ve Bilgehan Gökdağ, “Balkan Savaşları”, *Balkanlar El Kitabı*, Vadi Yayınları, Ankara 2006.

Özdal, Barış, *Uluslararası Göç ve Nüfus Hareketleri Bağlamında Türkiye*, Dora, Bursa 2018.

Sezer, Cemal, Ömer Metin, *Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Balkan Savaşlarında Muhacirlere Yardımı*, Türk Kızılayı, Ankara 2016.

Şimşir, Bilal, *Bulgaristan Türkleri*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1986.

Toğrol, Beğlan, *112 Yıllık Göç (1878-1989)*, Boğaziçi Üniv. Matbaası, İstanbul 1989.

Tuğlacı, Pars, *Bulgaristan ve Türk-Bulgar İlişkileri*, Cem Yayınları, İstanbul 1984.

Zafer, Bilge, *İnegöl'de Nüfus ve Göç Tarihi*. İnegöl Belediyesi Yayınları, İnegöl 2015.

Zafer, Bilge, *İnegöl ve çevresine göç ve yerleşme süreçleri*, Bursa İl Özel İdaresi Yayınları, Bursa 2015.

Makaleler

Akın, Veysi, “Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan Arasında Siyasi İlişkilerin Kurulmasında 1925 Dostluk Antlaşması'nın Yeri ve Önemi”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, Cilt I, Aralık 2012.

Aktuğ, Yılmaz, “Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçlerin Mahiyeti”, *Belleten*, Sayı 12, Cilt LV, Nisan 1991.

Alp, İlker, “Balkan Savaşları'nda Türk ve İslam Dünya'sından gelen Yardımlar”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, Cilt VII, Aralık 2018.

Arslan, Ali ve Bülent Yıldırım, “Fiili Bağımsızlık Sürecinde Bulgaristan Emareti ve Osmanlı'nın Tutumu (1878-1908)”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, Cilt XV, Mart 2013.

Ateş, Toktamış, “Geçmişte ve Günümüzde Balkanlar”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Sayı 1-4, Cilt XLIV, Ekim 2011.

Ayktut, Ş. Nezihi, “Fetret Devri-IV: İsa Çelebi”, *Tarih Dergisi*, Cilt /44, 2006

Barkan, Ömer Lütfi, “Osmanlı İmparatorluğunda bir iskân ve kolonizasyon metodu olarak sürgünler”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Sayı 1-4, Cilt XV, Ağustos 1953.

Bishku, Michael B., “Turkish-Bulgarian Relations: From Conflict and Distrust to Cooperation over Minority Issues and International Politics”, *Mediterranean Quarterly*, Sayı 2, Cilt XIV, İlkbahar 2003.

Burma, Burma, “Bulgaristan'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan Ayrılış Sürecinde Bulgar Ayaklanmaları”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Sayı 1, Cilt: I, Ekim 2012.

Çakmak, Serdar, “1989 Bulgaristan Zorunlu Göçünün Nedenleri ve Sonuçları: Belene Kampı”, *Academic Social Resources Journal*, Sayı 39, Cilt: VII, Temmuz 2022.

Çavuşoğlu, Halim, “Yugoslavya-Makedonya” Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri”, *Bilig*, Sayı 41, Cilt XXIII, Bahar 2007.

Çeçen, Berrak, “Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Düzensiz Göçmenlerin Yasallaşma Süreçlerinde Değişen Yasal Düzenlemelerin Rolü”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 15, Cilt XV, Bahar 2016/2.

Çelik, Züriye, “Osmanlı'nın Zor Yıllarında Rumeli Göçmenlerinin Türk Basınındaki Sesi “Muhacir” Gazetesi (1909-1910)”, *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı 28, Aralık 2010.

Değerli, Esra Sarıkoyuncu. “Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk (1919–1923)”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 18, Ağustos 2007.

Değerli, Esra Sarıkoyuncu, Hasan Karakuzu, “Türkiye-bulgaristan ve Göç”, *II.Dünya Savaşı Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler*, Sempozyum (Özet/Bildiri Sözlü Sunum), 2017.

Demirel, Yasemin, “Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikalarının Mekansal Bağlamı”, *Toplumsal Değişim*, Sayı 2, Cilt III, Haziran 2021.

Demirhan, Hasan, “Sözlü anlatımlarla 1984-1989 yılları arasında Bulgaristan’da Türklere uygulanan asimilasyon politikaları”, *Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 16, 2016 Eylül.

Durmaz, Ferhat, “93 Harbinde Büyük Güçlerin Politikaları ve Osmanlı Devleti'ne Etkileri”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 2, Cilt: V, 2015.

Dündar, Fuat, “Balkan Savaşı Sonrasında Kurulmaya Çalışılan Muhacir Köyleri”, *Toplumsal Tarih*, Ekim 2000.

Eltut, Nükhet “1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları”, 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, Ankara 2009.

Göleç, Mustafa, “Hakimiyet-i Milliye Gazetesine Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1923-1930)”, *Türkiyat Mecmuası*, Sayı 1, Cilt XXVI, Haziran 2016.

Güler, Önder, “Erken Orta çağ ve Öncesinde Karadeniz'de Bulgarların Tarihi Coğrafyası ve Etnik Yapısı Üzerine Bir Değerlendirme”, *Karadeniz Dergisi*, Sayı 35, Ekim 2017.

İpşirli, Mehmet, “Bulgaristan'daki Türk Vakıflarının Durumu”, *Belleten*, Sayı 07-208, Cilt LIII, Aralık 1989.

İskan, Semra. (2018),” Bursa İli İnegöl İlçesi Hava Kalitesinin Fiziki İle İlişkisi”, *Türk Coğrafyası Dergisi*. Sayı 77, Aralık 2021.

Iliev, Aleksander, çev. Abdulali Aliev, “Tengri and Bulgarians-The Perception of Tengri in Bulgarian People in Ancient Times and Middle Age”, *Bozok Üniversitesi Teoloji Fakültesi Dergisi*, Sayı 29, Cilt XV, Bahar 2016.

Kahraman, Kenan, “Balkan Göçmenlerinin İnegöl ve Mustafa Kemalpaşa’ya İskânı”, *Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültür Dergisi*, Sayı 4, Şubat 2004.

Kâmil, İbrahim, “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, Sayı 2, Cilt V, Aralık 2016.

Karatay, Osman, “Tuna Bulgar Devletinin İlk Asrı”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı 2, Cilt X, Ekim 2010.

Korkmaz, Nuri, “Bulgar Milliyetçiliğinin Doğuşu, Ortodoks Unsurları, Gelişimi ve Türklerin Ötekileştirilmesi”, *Akademik Bakış Dergisi*, Sayı 20, Cilt: X, Haziran 2017.

Korkmaz, Nuri ve Ayhan Öztürk, “Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye’deki İskân ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu”, *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Sayı 3, Cilt I, Aralık 2017.

Memişoğlu, Hüseyin, “Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı”, *Yeni Türkiye*, Sayı 69, Mart-Haziran 2015.

Özlem, Kader, ”Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi İle Türkiye-Yunanistan Nüfus Mübadelesi Arasındaki Etkileşimin Değerlendirilmesi”, *International Journal of Social Inquiry*, Sayı 1, Cilt XII, Haziran 2019.

Öztürk, Mustafa,” Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Arası Sürecin Çarlık Rusya Açısından Değerlendirilmesi”, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Sayı 15, Cilt VI, Kasım 2018.

Özkan, Selim Hilmi, “II. Viyana Kuşatması Sonrası Türk-İngiliz İlişkileri”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 18, Ağustos 2007.

Rodoplu, Fatma, “İkinci Bulgar Devletinin Kuruluşunda Kumanların Rolü”, *Avrasya Etüdleri*, Sayı 50, 2016.

Şakacı, Bilge Kağan ve Selçuk Özkaya, “1934 Tarihli 2510 Sayılı İskân Kanunu ve Basındaki Yansımaları”, *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sayı 2, Cilt VII, Haziran 2021.

Tanoğlu, Ali, “Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi (1950-1951)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, Sayı 1-4, Cilt XIV, Kasım 1952.

Tatarlı, İbrahim, “Atatürk ve Modern Türkiye’nin Bulgaristan Parlamentosunda Değerlendirilmesi (1919-1945)”, *Erdem Dergisi*, Sayı 33, Cilt XI, Ocak 1999.

Urhan, Vahit Cemil, “Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları Sürecinde Karadağ’ın Bağımsızlığını Kazanması”, *Avrasya Etüdleri Dergisi*, Sayı 2, Cilt L, Aralık 2016.

Uzin, Şayaz Faripoviç ve Selim Karagöz ve Zufar Gumaroviç Şakirov, “İdil Bulgarları ve Göçebe Dünya”, *Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, Sayı 11, 2019.

Yavuz, Rengin, “Bulgar Milliyetçiliği ve Bulgaristan Türkleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 2, Cilt I, Temmuz 2019.

Yazıcı, Betül ve Hüsamettin İnanç “Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 4, 2018.

Yazıcı, Hakkı, ve Muharrem Demirel "93 HARBI" (1877-1878) Osmanlı-Rus Savaşından Sonra Eskişehir'e Yerleştirilen Göçmenler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 29, Cilt XII, Şubat 2006.

Yıldırım, Bülent "Resmi Nüfus Sayımlarına Göre Bulgaristan'da Türk Nüfusu (1878-1934)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 214, Cilt CIX, İstanbul 2015.

Yıldız, Recep, "Batı Dünyasının Çifte Standartlı Yaklaşımlarına Bir Örnek: Ermenilerin Tehciri ve Bulgaristan Türkleri Kıyaslaması", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı 1, Cilt VII, İzmir 2007.

Yıldırım, Seyfi, "Balkan Savaşları ve Sonrasındaki Göçlerin Türkiye Nüfusuna Etkileri", *Hacettepe Üniversitesi*, Sayı 16, Cilt VIII, Güz 2012.

Zafer, Zeynep, "Bulgaristan Türklerinin 1984-1989 Eritme Politikasına Karşı Direnişi", *Akademik Bakış*, Sayı 6, Cilt III, Yaz 2010.

Tezler

Ağanoğlu, H. Yıldırım, *Türkiye'de Göç ve Göçmen Meselesi (Balkan Harbi Sonrası Örneği 1912-1914)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1999.

Ağca, Ümit, *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri Çerçevesinde Razgard Olayı ve Türk Kamuoyuna Yansımaları*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir 2014.

Erdem, Ufuk, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları ve Faaliyetleri (1860-1923)*, (Yayımlanmamış Doktora tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Erzurum 2014.

Ergün Çağatay, Hacer Hande, *1969-1978 Yılları Arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Yapılan Yakın Akraba Göçü (Trakya Bölgesine İskân Edilmiş Göçlerin Örneği)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2017.

Işık, Mustafa, *Balkanlar'dan Türkiye'ye Son Büyük Göç Olarak 1989 Göçüne Giden Süreç*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Haziran 2016.

Karanfil, Turan, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Edirne ve Çevresi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Edirne 2005.

Köse, Çağlar, *Bursa İli İnegöl İlçesi'nin Tarihi ve Sosyo-Kültürel Yapısı*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde 2010.

Maral, Fevziye, *Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 Göçü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2010.

Nükte, Serdar, *Muhacirlikten Göçmenliğe İskândan Yerleşime: Bulgaristan Muhacirleri'nin Konya'ya Göçü*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), T.C. Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü, Konya 2019.

Orhan, Sibel, *Balkan Savaşları'nda Türklere Yapılan Bulgar Mezalimi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay 2008.

Özay, Seçil, *1989 Bulgaristan'dan Zorunlu Göçün Etkilerinin Bursa Yerel Basını Örneğinde İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.

Özlem, Kader, *Türkiye'nin Balkan Türkleri Politikasının Analizi (1991-2014)*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2015.

Özçelebi, O. Suat, *Bulgaristan'daki Türk Azınlığı Açısından Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç Sorunu*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1991.

Özgür, Ulvi, *Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Yıllarında Türkiye'ye Göçleri*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2017.

Pınar, Murat, *Bulgaristan Türkleri'nin 1950-1951 ve 1989'da Türkiye'ye Göçleri ve İki Göçmen Grubunun Kültürel Özelliklerinin Karşılaştırılması: Bursa Örneği*, (Yayımlanmamış Doktora tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2014, s.225.

Polat, Mustafa, *Arşiv Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyılda İnegöl’de Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Hayat*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2017.

Tahir, Nuri Ali, *1945 Sonrası Bulgaristan Türklerine Yönelik Asimilasyon Politikası*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Ankara 2009.

Uzuner, Bedriye, *1950-1951 Yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler ve Kırklareli Vilayetine Etkileri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019.

İnternet Kaynakları

“Bal-Göç Tarihi”, <https://balgoc.org.tr/hakkimizda/bal-goc-tarihi>, [Erişim 07.11.2023].

Encyclopedia Britannica, “Stefan Nikolov Stambolov”, (ty), <https://www.britannica.com/biography/Stefan-Nikolov-Stambolov>, [Erişim 15.03.2023].

“İnegöl İlçemizi Tanıyalım”, <https://www.inegol.bel.tr/inegol/ilcemizi-taniyalim/> [Erişim Tarihi: 25.05.2023].

Semra İskan, Talat Koç, “İnegöl İlçesini Etkileyen Hava Tipleri”, <https://docplayer.biz.tr/113273766-Inegol-ilcesini-etkileyen-hava-tipleri.html>, [Erişim Tarihi: 25.05.2023].

“The Village of Rezovo- The Mouth of Rezovska River,” <http://greencorridors.burgas.bg/en/objects/view/20>, [Erişim: 04.02.2023].

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı Soyadı :

Doğum Tarihi :

Eğitim Durumu:

Lise

Lisans

Yüksek Lisans :

Çalıştığı Kurumlar: